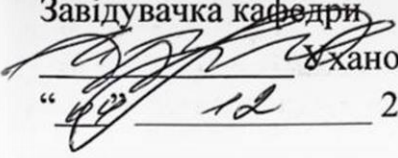

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра міжнародних економічних відносин

Допущено до захисту

Завідувачка кафедри

 ханова І.О.
“12” _____ 2025 р.

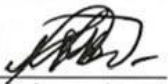
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
за освітньою програмою «Міжнародні економічні відносини»

НА ТЕМУ «АКТИВІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ»

Виконавець:

студентка ФМЕ, гр. 64

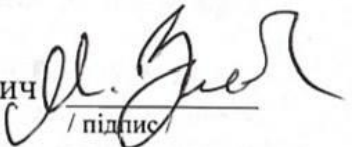
Коваль Олена Василівна

/ підпис /

Науковий керівник:

к.е.н., доцент

Заєць Микола Артемович

/ підпис /

ОДЕСА – 2025

АНОТАЦІЯ

Коваль О.В., «Активізація міжнародного економічного співробітництва як чинник соціально-економічного розвитку в умовах воєнних викликів».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» за освітньою програмою «Міжнародні економічні відносини». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2025 р.

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є міжнародне економічне співробітництво.

У кваліфікаційній роботі здійснено дослідження міжнародного економічного співробітництва як ключового чинника соціально-економічного розвитку територій в умовах повномасштабної війни. Систематизовано теоретичні підходи до визначення сутності, форм і механізмів міжнародного економічного співробітництва.

Проаналізовано сучасний стан, структуру та динаміку міжнародної економічної взаємодії України в період 2022–2025 рр. Особливу увагу приділено оцінці впливу міжнародного економічного співробітництва на ключові соціально-економічні показники розвитку Одеського району. Виявлено основні бар'єри розвитку міжнародного співробітництва в умовах війни.

Запропоновано напрями активізації міжнародного економічного співробітництва, що передбачають розширення участі у транскордонних програмах ЄС, розвиток державно-приватного партнерства, залучення міжнародних фінансових організацій до відновлення критичної інфраструктури, підтримку інноваційного підприємництва.

Ключові слова: міжнародне економічне співробітництво, соціально-економічний розвиток, воєнні виклики, Одеський район, міжнародна допомога, повоєнне відновлення.

ANNOTATION

Koval O.V., “ Activation of international economic cooperation as a factor of socio-economic development in the face of military challenges.”

Master's Qualification Thesis for obtaining the Master's Degree in the specialty 292 International Economic Relations within the educational program International Economic Relations. – Odesa National Economic University. – Odesa, 2025.

The master's qualification work consists of three sections. The object of the study is international economic cooperation.

The qualification work studies international economic cooperation as a key factor in the socio-economic development of territories in conditions of full-scale war. Theoretical approaches to determining the essence, forms and mechanisms of international economic cooperation are systematized.

The current state, structure and dynamics of international economic interaction of Ukraine in the period 2022–2025 are analyzed. Special attention is paid to assessing the impact of international economic cooperation on key socio-economic indicators of the development of the Odessa region. The main barriers to the development of international cooperation in conditions of war are identified.

Directions for activating international economic cooperation are proposed, which include expanding participation in EU cross-border programs, developing public-private partnerships, involving international financial organizations in the restoration of critical infrastructure, and supporting innovative entrepreneurship.

Keywords: international economic cooperation, socio-economic development, military challenges, Odessa region, international assistance, post-war reconstruction.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	8
1.1. Сутність та форми міжнародного економічного співробітництва в системі МЄВ	8
1.2. Теоретичні підходи до оцінки впливу міжнародного економічного співробітництва на соціально-економічний розвиток територій.	15
1.3. Роль міжнародних організацій та програм допомоги у підтримці економічного розвитку територій в умовах нестабільності та викликів	22
Висновки до Розділу 1	29
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ	31
2.1. Аналіз показників динаміки та структури міжнародного економічного співробітництва України у період воєнних викликів.	31
2.2. Аналіз факторів впливу на розвиток міжнародного економічного співробітництва України у період воєнних викликів.	50
2.3. Оцінка впливу міжнародного економічного співробітництва на ключові соціально-економічні показники розвитку територій на прикладі Одеського району.....	58
Висновки до Розділу 2	64
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК ІНСТРУМЕНТУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ	66
3.1 Ключові бар'єри розвитку міжнародного економічного співробітництва в умовах війни та шляхи їх подолання.....	66
3.2. Активізація міжнародного економічного співробітництва та адаптація його механізмів до воєнних та післявоєнних умов.	73
3.3. Перспективи розвитку міжнародного економічного співробітництва Одеського району як чинник повоєнного соціально-економічного відновлення	88
Висновки до розділу 3	99
ВИСНОВКИ.....	101
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	108

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи визначається критичною необхідністю пошуку дієвих механізмів соціально-економічного розвитку територій України в умовах повномасштабної воєнної агресії та пов'язаних із нею викликів. Війна спричинила безпрецедентні руйнування, дестабілізацію економічних зв'язків, міграційні процеси та гостру потребу у фінансовій, матеріальній та інституційній підтримці. У цих умовах активізація міжнародного економічного співробітництва (МЕС) набуває стратегічного значення, перетворюючись із допоміжного інструменту на ключовий чинник виживання, стійкості та, що найголовніше, майбутнього відновлення та розвитку територіальних громад. Ефективне залучення зовнішніх інвестицій, технічної допомоги та гуманітарних програм є запорукою мінімізації негативних наслідків війни та створення підґрунтя для післявоєнного зростання. Особливої уваги заслуговує питання адаптації традиційних форм МЕС до специфічних умов воєнного часу та післявоєнного відновлення, що й обумовлює вибір теми та її наукову значущість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про значний інтерес науковців та практиків до проблематики міжнародного співробітництва та його впливу на національну економіку. Теоретичні основи міжнародних економічних відносин закладені в працях класиків економічної думки (А. Сміт, Д. Рікардо, Й. Шумпетер), а сучасні аспекти функціонування МЕС в умовах глобалізації та криз розглядаються у роботах таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як О. Білорус, В. Новицький, П. Кругман, Д. Родрік. Питання регіонального розвитку та стійкості територій в умовах воєнних конфліктів досліджували С. В. Соколенко, В. П. Мікловда, В. А. Кравців, Д. В. Зінченко. Однак, незважаючи на значну кількість публікацій, комплексне дослідження механізмів активізації міжнародного економічного співробітництва саме як чинника соціально-економічного розвитку територій України в умовах повномасштабної війни, з

акцентом на прикладі окремого району та перспектив його повоєнного відновлення, залишається недостатньо вивченим. Це створює науковий пробіл, який покликана заповнити дана робота.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці практичних рекомендацій щодо активізації міжнародного економічного співробітництва як ключового чинника забезпечення соціально-економічного розвитку територій в умовах воєнних викликів. Для досягнення поставленої мети **визначено наступні завдання:**

- дослідити сутність та форми міжнародного економічного співробітництва в системі МЄВ;
- узагальнити теоретичні підходи до оцінки впливу міжнародного економічного співробітництва на соціально-економічний розвиток територій;
- дослідити роль міжнародних організацій та програм допомоги у підтримці економічного розвитку територій в умовах нестабільності та викликів;
- проаналізувати показники динаміки та структури міжнародного економічного співробітництва України у період воєнних викликів;
- проаналізувати фактори впливу на розвиток міжнародного економічного співробітництва України у період воєнних викликів;
- здійснити оцінку впливу міжнародного економічного співробітництва на ключові соціально-економічні показники розвитку територій на прикладі Одеського району;
- виявити ключові бар'єри розвитку міжнародного економічного співробітництва в умовах війни та шляхи їх подолання;
- запропонувати заходи з активізації міжнародного економічного співробітництва та адаптація його механізмів до воєнних та післявоєнних умов;

- виявити перспективи розвитку міжнародного економічного співробітництва Одеського району як чинник повоєнного соціально-економічного відновлення.

Об'єктом дослідження є міжнародне економічне співробітництво.

Предметом дослідження є сукупність економічних відносин та організаційно-управлінських механізмів активізації міжнародного економічного співробітництва, що забезпечують соціально-економічний розвиток територій в умовах воєнних викликів.

Методи дослідження. В роботі застосовано комплекс теоретичних, емпіричних та конкретно-економічних методів дослідження. Серед теоретичних методів ключове значення мали діалектичний метод і системний підхід, які дали змогу дослідити сутність міжнародного економічного співробітництва та виявити взаємозв'язок між ним і соціально-економічним розвитком територій. Методи аналізу та синтезу були використані для систематизації та узагальнення наявних теоретичних концепцій, а індукція та дедукція стали основою для формулювання обґрунтованих висновків та практичних рекомендацій. Емпірична база дослідження ґрунтується на статистичному аналізі даних, що дозволило дослідити динаміку та структурні зміни міжнародного економічного співробітництва України в умовах воєнних викликів. Порівняльний аналіз використовувався для оцінки ефективності співпраці з різними країнами та міжнародними організаціями, а графічний метод – для наочної візуалізації отриманих результатів. На рівні конкретно-економічних методів для детального вивчення впливу міжнародного економічного співробітництва на розвиток окремої території було використано моніторинг та кейс-метод на прикладі Одеського району.

Інформаційна база кваліфікаційної роботи складається з наукових праць українських і зарубіжних авторів з проблем міжнародного економічного співробітництва, дані Державної служба статистики України, Служби

статистики Одеського регіону, офіційні дані та звітність Одеської районної військової адміністрації, міжнародних економічних організацій.

Публікації та апробація результатів дослідження. За результатами виконання кваліфікаційної роботи магістра опубліковано тези:

1. Коваль О., Уханова І. Роль міжнародного економічного співробітництва у соціально-економічному розвитку територій. *Post-Crisis Contours of the World Economy: From Fragmentation to a New World Order. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference of Students and Young Scientists /edited by Nesterova Kateryna and Rassadnykova Svitlana. International Humanitarian University, Odesa, October 31, 2025. Tallinn: Teadmus, 2025. 145-147.*

2. Коваль О. Заєць. М.А. Аналіз факторів впливу на розвиток міжнародного економічного співробітництва України у період воєнних викликів. *Збірник наукових праць кафедри міжнародних економічних відносин ОНЕУ «Світова економіка та міжнародні економічні відносини». № 7. - Одеса: ОНЕУ, 2025.*

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (82 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 118 сторінок. Основний зміст викладено на 104 сторінках. Робота містить 18 таблиць, 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

1.1. Сутність та форми міжнародного економічного співробітництва в системі МЄВ

Міжнародне економічне співробітництво (МЕС) є категорією, яка еволюціонувала разом із розвитком світового господарства та глобалізацією. Його концептуальні основи сягають класичних економічних теорій, що пояснюють переваги міжнародної взаємодії. Фундаментальною є теорія порівняльних переваг Девіда Рікардо, яка доводить, що навіть менш ефективна у виробництві всіх товарів країна може отримати вигоду від торгівлі, якщо спеціалізується на виробництві тих товарів, де її відносні втрати менші. Пізніше теорія Геллера-Оліна розширила це розуміння, стверджуючи, що країни спеціалізуються на виробництві товарів, для яких вони мають відносний надлишок факторів виробництва (капітал, праця, земля) [1, с. 65]. МЕС, таким чином, виступає як інституційна надбудова, що забезпечує реалізацію цих переваг через спільне встановлення правил, обмін ресурсами та координацію економічної політики.

Сутність МЕС визначається як цілеспрямована, узгоджена діяльність суб'єктів світової економіки, спрямована на досягнення взаємної вигоди, оптимізацію використання світових ресурсів та вирішення спільних економічних, соціальних і екологічних проблем. На відміну від простої міжнародної торгівлі, яка може бути зведена до актів конкуренції, співробітництво передбачає елемент координації та стратегічної взаємодії. Це взаємодія, що виходить за межі ринкових механізмів і включає політичні, правові та інституційні домовленості, спрямовані на створення сприятливого середовища для економічних відносин. З погляду теорії суспільного вибору, МЕС можна розглядати як механізм подолання «дилеми в'язня» у міжнародній

економіці, коли самоізоляція або нехтування інтересами партнерів призводить до сукупних втрат.

Еволюція МЕС тісно корелює з історичними фазами розвитку глобальної економіки. Перший етап (кінець XIX ст. – 1940-і рр.) характеризувався переважно двосторонніми торговельними угодами та стихійним розвитком міжнародного поділу праці під впливом колоніальної системи та імперіалізму. Співробітництво мало несистемний характер і часто переривалося світовими війнами та економічними кризами. Криза 1930-х років продемонструвала критичну необхідність багатостороннього регулювання.

Другий етап (після 1945 р. – 1980-і рр.) став епохою інституціоналізації МЕС. Створення Бреттон-Вудської системи (МВФ, Світовий банк) та Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ, попередник СОТ) започаткувало еру багатостороннього співробітництва, спрямованого на лібералізацію торгівлі та забезпечення фінансової стабільності. На цьому етапі домінували ідеї неокласичної теорії та концепція кейнсіанського регулювання, що виправдовувало втручання міжнародних інститутів для корекції ринкових дисбалансів. Розвиток регіональної економічної інтеграції (наприклад, ЄЕС) став додатковим вектором МЕС.

Третій етап (з 1990-х рр. до сьогодення) ознаменувався глобалізацією та якісним ускладненням МЕС. Співробітництво вийшло за межі виключно економічних питань, охопивши екологію, соціальні стандарти, боротьбу з транскордонною злочинністю та стійкий розвиток. Важливим стало включення недержавних акторів (ТНК, неурядові організації) та розвиток мережових форм взаємодії. Цей етап характеризується переходом від співробітництва, орієнтованого на розвиток торгівлі та фінансів, до співробітництва, сфокусованого на розбудові інституцій та управлінні глобальними ризиками. Це відображено у переході від "Вашингтонського консенсусу" до більш інклюзивних підходів, орієнтованих на досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР) ООН. В умовах воєнних викликів МЕС вимагає специфічної

трансформації. Воно перетворюється на механізм кризового менеджменту та забезпечення економічної стійкості (*resilience*) [2].

Це передбачає перехід від довгострокового планування до короткострокових, гнучких програм гуманітарно-економічної допомоги та фінансування швидкого відновлення критичної інфраструктури. Концептуально, це вимагає застосування принципів економіки відновлення, де МЕС стає донорським та інституційним важелем для мінімізації негативних зовнішніх ефектів агресії та підтримки соціально-економічного розвитку постраждалих територій.

Концептуально, сучасне МЕС ґрунтується на чотирьох взаємопов'язаних принципах [3]:

- Взаємна вигода: Співробітництво повинно приносити позитивний економічний ефект усім учасникам.
- Нерівномірність розвитку: Визнання потреби у спеціальних механізмах допомоги країнам, що розвиваються або постраждали від криз.
- Комплексність: Охоплення всіх сфер економічної взаємодії (торгівля, інвестиції, технології, екологія).
- Стійкість (*Sustainability*): Спрямованість на довгострокові результати, які не шкодять майбутнім поколінням.

Міжнародне економічне співробітництво (МЕС) є надзвичайно багатогранним і структурованим явищем, що охоплює широкий спектр взаємодій між суб'єктами світового господарства. Його класифікація дозволяє систематизувати механізми, цілі та інструменти взаємодії, що є критично важливим для формування ефективної зовнішньоекономічної політики, особливо в умовах воєнних викликів. Класифікаційні ознаки МЕС можуть бути згруповані за суб'єктами, цілями, географічним охопленням та сферами діяльності.

За суб'єктним складом міжнародне економічне співробітництво (МЕС) традиційно структурується на три основні рівні, кожен з яких відрізняється

специфікою, цілями та інструментарієм. Перший рівень – це міжнародне (міждержавне) співробітництво, що являє собою взаємодію між суверенними державами. Воно реалізується через урядові угоди, міжнародні договори та конвенції. Ця взаємодія може бути двосторонньою (наприклад, торговельні договори або програми технічної допомоги між двома країнами) або багатосторонньою, яка здійснюється в рамках міжнародних організацій, як-от Організація Об'єднаних Націй (ООН), Світова організація торгівлі (СОТ) чи Європейський Союз (ЄС), де відбувається узгодження спільних правил та політик.

Другий важливий рівень – міжрегіональне співробітництво, яке охоплює взаємодію між територіальними одиницями нижчого рівня – областями, районами або муніципалітетами різних країн. Воно часто набуває форм прикордонних або транскордонних ініціатив, відомих, наприклад, як єврорегіони. Його основною метою є спільний розвиток прикордонної інфраструктури, туризму, екологічних проєктів та підвищення загальної конкурентоспроможності відповідних територій.

Третій рівень визначається співробітництвом на рівні господарюючих суб'єктів, що включає пряму взаємодію між компаніями, банками та іншими недержавними організаціями. До цієї форми належать міжнародні кредити, угоди про франчайзинг, створення спільних підприємств (Joint Ventures), укладання стратегічних альянсів та діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК). Ця форма є рушійною силою інвестиційних та технологічних потоків. Окрім суб'єктної класифікації, за географічним охопленням МЕС поділяється на глобальне (що здійснюється через універсальні міжнародні інститути), регіональне (що відбувається в межах економічних блоків, як-от ЄС) та субрегіональне/локальне (в рамках окремих транскордонних ініціатив) [4].

Найбільш значущою є класифікація за сферами діяльності, оскільки вона визначає основні форми МЕС та інструменти його реалізації. До ключових форм належать:

Таблиця 1.1

Основні форми міжнародного економічного співробітництва за сферами діяльності

Форма співробітництва	Характеристика та інструменти	Роль в умовах воєнних викликів
1. Торговельне	Регулювання міжнародного товарообігу та послуг; укладання зон вільної торгівлі (ЗВТ), гармонізація митних та технічних стандартів.	Забезпечення життєво необхідним імпортом, підтримка експорту для надходження валюти, скасування тарифів та квот країнами-партнерами (торговельні преференції).
2. Виробничо-технічне (Кооперація)	Спільні дослідження та розробки (R&D), обмін патентами та ліцензіями, спільне виробництво високотехнологічної продукції, передача технологій.	Передача критичних технологій у сфері енергетики, військово-промислового комплексу та відбудови, запуск спільних виробництв на безпечних територіях.
3. Інвестиційне та фінансово-кредитне	Залучення Прямих іноземних інвестицій (ПІІ), міжнародне кредитування (МВФ, Світовий банк, ЄБРР), гранти, гарантії інвестиційних ризиків.	Найкритичніша форма: фінансування дефіциту бюджету, надання екстрених кредитів, мобілізація донорських фондів та механізмів страхування воєнних ризиків для інвесторів.
4. Гуманітарно-економічне та Технічна допомога	Надання офіційної допомоги розвитку (ODA), гуманітарних вантажів, технічної експертизи (know-how), навчання персоналу.	Життєзабезпечення населення, підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО), фінансування соціальної сфери, експертна підтримка у реформах.

Джерело : складене на основі [5].

Особливе місце у класифікації посідає фінансово-інвестиційне співробітництво, яке в умовах воєнних викликів набуває домінуючого значення. Ця форма включає не лише пряме кредитування чи ПІІ, але й специфічні механізми, як-от: концесійні кредити (на пільгових умовах), грантова допомога (безоплатне фінансування) та створення багатосторонніх донорських платформ (наприклад, Платформа координації донорів для України). Такі інструменти спрямовані на стабілізацію фінансової системи, покриття соціальних видатків та

відновлення критичної інфраструктури, що має прямий вплив на соціально-економічний розвиток територій.

МЕС також класифікується за рівнем впливу на економічну самостійність країн на: координацію (узгодження політик без їх об'єднання), гармонізацію (зближення національних стандартів і законодавства) та інтеграцію (створення наднаціональних структур і спільних ринків). У контексті євроінтеграційних прагнень України, співробітництво з ЄС поєднує всі три рівні, причому гармонізація є ключовою для адаптації національного законодавства, що є необхідною умовою для післявоєнного відновлення та залучення європейських фондів.

На сучасному етапі відбувається посилення ролі глобальних партнерств та публічно-приватного співробітництва (PPP), де міжнародні фінансові організації (МФО) та уряди виступають гарантами, залучаючи приватний капітал до ризикових проєктів у постраждалих регіонах. Це є ключовою формою МЕС, яка дозволяє мобілізувати великі обсяги коштів для повоєнного відновлення, що відповідає стратегічному завданню дипломної роботи щодо активізації співробітництва як чинника розвитку територій [6].

Узагальнюючи, різноманіття форм і класифікацій МЕС забезпечує необхідний інструментарій для вирішення комплексних завдань, що стоять перед територіями в умовах кризи.

Ефективність міжнародного економічного співробітництва (МЕС) нерозривно пов'язана із його регулятивно-інституційним забезпеченням, яке формує архітектуру та визначає правила взаємодії суб'єктів світового господарства. Інституціональна основа МЕС являє собою складну ієрархічну систему, що функціонує на глобальному, регіональному та національному рівнях і має вирішальне значення для підтримки стабільності та передбачуваності міжнародних економічних відносин.

На глобальному рівні інституціональна база представлена універсальними міжнародними організаціями (МО), які встановлюють «правила гри» для

світової економіки. Ключова роль тут належить інститутам, створеним у рамках Бреттон-Вудської системи та післявоєнних угод. Міжнародний валютний фонд (МВФ) відповідає за моніторинг світової фінансової системи, підтримку валютної стабільності та надання коротко- та середньострокового кредитування для подолання криз платіжного балансу, що є особливо актуальним в умовах воєнних викликів. Група Світового банку (МБРР, МФК, МАР) фокусується на довгостроковому розвитку, фінансуванні інфраструктурних проєктів та структурних реформах. Світова організація торгівлі (СОТ) регулює торговельні відносини, забезпечуючи лібералізацію, недискримінацію та вирішення торговельних спорів між країнами-членами.

Ці глобальні інститути виступають основним джерелом фінансової, технічної та експертної підтримки для країн, що перебувають у кризі, зокрема, через спеціальні механізми швидкого фінансування [7].

Паралельно функціонує регіональний інституційний рівень, представлений регіональними економічними блоками та банками розвитку. Такі структури, як Європейський Союз (ЄС) та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), поглиблюють інтеграцію між країнами-членами, створюють спільні ринки та надають цільове фінансування для регіональних проєктів. У контексті євроінтеграційних прагнень України, регулятивно-інституційний вплив ЄС є визначальним, оскільки вимагає гармонізації національного законодавства та стандартів із нормами *Acquis Communautaire* – умовою для отримання макрофінансової допомоги та участі у спільних програмах відновлення.

Регіональні банки розвитку відіграють критичну роль, беручи на себе підвищені ризики, пов'язані з інвестуванням у постконфліктні або прифронтові регіони.

Національний рівень інституціонального забезпечення включає систему державних органів (Міністерства економіки, торгівлі, національні інвестиційні агенції) та законодавчу базу, які розробляють та реалізують

зовнішньоекономічну політику. Ефективність МЕС для конкретних територій залежить від спроможності національних інститутів адаптувати глобальні та регіональні механізми (кредити, гранти, технічну допомогу) до внутрішніх потреб та забезпечити прозорість їх використання [8].

В умовах воєнних викликів, функціональність національних інститутів визначається їхньою здатністю до швидкої адаптації, створення спеціальних законодавчих режимів (наприклад, для страхування воєнних ризиків) та формування ефективних координаційних платформ з міжнародними донорами. Отже, надійність регулятивно-інституційного середовища є ключовою передумовою для активізації міжнародного економічного співробітництва як дієвого чинника соціально-економічного розвитку територій.

1.2. Теоретичні підходи до оцінки впливу міжнародного економічного співробітництва на соціально-економічний розвиток територій

У сучасних умовах глобалізації та регіоналізації міжнародне економічне співробітництво розглядається не лише як інструмент інтеграції держави у світову економіку, але й як потужний чинник соціально-економічного розвитку окремих територій. Вплив міжнародної співпраці на регіональний розвиток проявляється через такі канали, як залучення інвестицій, розвиток зовнішньої торгівлі, трансфер технологій, підвищення зайнятості та зростання добробуту населення. Проте оцінка цього впливу вимагає використання різних теоретичних підходів, що сформувалися у світовій та вітчизняній економічній науці.

Класичний підхід до оцінки впливу міжнародного економічного співробітництва ґрунтується на ідеях Адама Сміта та Давида Рікардо, які заклали основи теорій міжнародної торгівлі. Згідно з їхніми поглядами, вільна торгівля забезпечує спеціалізацію територій, зростання продуктивності праці та підвищення загального добробуту. А. Сміт підкреслював важливість абсолютних переваг, тобто здатності країни або регіону виробляти певні товари

ефективніше, ніж інші, тоді як Д. Рікардо довів, що навіть за відсутності абсолютних переваг торгівля може бути вигідною, якщо територія зосередиться на тих товарах, у виробництві яких має порівняльні переваги. У цьому контексті міжнародне співробітництво виступає каталізатором економічного зростання, адже дозволяє територіям розширювати ринки збуту, отримувати додаткові доходи в місцеві бюджети, створювати нові робочі місця та підвищувати добробут населення завдяки доступу до ширшого асортименту імпортованих товарів за нижчими цінами [9].

Яскравим прикладом практичного втілення класичного підходу є зерновий експорт України. Завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам наша держава має стійкі порівняльні переваги у виробництві аграрної продукції. Навіть у період воєнних викликів експорт зернових через «зерновий коридор» у 2022–2023 роках забезпечував надходження валюти в країну, підтримував зайнятість у сільському господарстві, транспортно-логістичній сфері та портовій інфраструктурі. Це безпосередньо позначалося на показниках валового регіонального продукту, особливо у південних регіонах, зокрема в Одеській області. Інший приклад можна побачити у Німеччині, де машинобудування стало основою спеціалізації регіонів Баварії та Баден-Вюртембергу. Завдяки експорту високотехнологічного обладнання ці території досягли високого рівня економічного розвитку, сформували виробничі кластери, забезпечили стабільне зростання зайнятості та високі соціальні стандарти для населення. Подібний ефект спостерігається і в країнах Середземномор'я, зокрема у Греції та Іспанії, де спеціалізація на туристичних послугах приносить значні валютні надходження, стимулює розвиток будівництва, транспорту, сфери обслуговування та позитивно впливає на рівень життя місцевого населення.

Сьогодні класичний підхід адаптовано до умов регіонального розвитку. Дослідники оцінюють вплив зовнішньоторговельних операцій на такі ключові показники, як валовий регіональний продукт, рівень зайнятості, середні доходи населення та структура податкових надходжень. Застосування статистичних

моделей дозволяє простежити залежність між експортно-імпортною діяльністю та соціально-економічним зростанням територій.

Неокласичний підхід до оцінки впливу міжнародного економічного співробітництва на соціально-економічний розвиток територій базується на розумінні ролі факторів виробництва, зокрема капіталу, праці та технологій. На відміну від класичних концепцій, де ключовим рушієм економічного зростання виступала торгівля, неокласична теорія наголошує на тому, що вирішальним чинником розвитку є інвестиції та мобільність ресурсів, які забезпечують модернізацію виробництва та підвищення його ефективності. Р. Солоу у своїй моделі економічного зростання показав, що довгострокове зростання не може ґрунтуватися лише на нагромадженні капіталу: вирішальним фактором стає технологічний прогрес, що дозволяє підвищувати продуктивність праці та ефективніше використовувати наявні ресурси. Саме міжнародне економічне співробітництво є головним каналом, через який до територій надходять нові технології, управлінські практики та інвестиційні ресурси.

З позицій цього підходу міжнародне партнерство проявляється у трьох ключових формах. По-перше, це прямі іноземні інвестиції (ПІІ), які формують основу для розвитку виробництва та створення нових робочих місць. По-друге, це трансфер технологій та інновацій, який здійснюється через діяльність транснаціональних корпорацій, міжнародних компаній чи через участь у спільних проєктах. По-третє, це підвищення кваліфікації та людського капіталу, що відбувається завдяки співпраці з міжнародними інституціями, обміну досвідом та залученню сучасних освітніх програм [10].

Прикладом впливу ПІІ на розвиток територій може слугувати автомобільна промисловість Словаччини. Саме завдяки приходу транснаціональних корпорацій, таких як Volkswagen, Kia та PSA Peugeot Citroën, країна перетворилася на одного з провідних виробників автомобілів у Європі. Це сприяло не лише зростанню ВВП, але й підвищенню зайнятості, розвитку інфраструктури та зростанню доходів населення. Інший показовий приклад –

Польща, яка завдяки активному залученню інвестицій у промисловість та логістику після вступу до ЄС забезпечила стійке економічне зростання своїх регіонів і стала одним із найбільших центрів європейського виробництва [11].

Україна також демонструє ефекти, характерні для неокласичного підходу. Зокрема, ІТ-сектор став однією з найбільш інвестиційно привабливих сфер, що активно розвивається завдяки співпраці з іноземними компаніями та участі у глобальних ринках послуг. У 2021–2023 роках, навіть попри воєнні дії, ІТ-галузь зберегла тенденцію до зростання експорту послуг, що забезпечило валютні надходження та створило робочі місця з високим рівнем оплати праці. Це свідчить, що міжнародне співробітництво у формі інвестицій та інтеграції у світові виробничі ланцюги є потужним інструментом зміцнення економіки окремих територій.

Варто підкреслити, що неокласичний підхід особливо актуальний у період відновлення після воєнних руйнувань. Залучення ПІІ у відновлення інфраструктури, енергетики, промисловості та транспорту дозволить прискорити модернізацію економіки, а також забезпечить довгострокове зростання продуктивності. Наприклад, міжнародні проєкти з розвитку відновлюваної енергетики в Україні вже сьогодні формують нові можливості для енергетичної незалежності регіонів і сприяють залученню сучасних технологій.

Неокласичний підхід розкриває міжнародне економічне співробітництво як механізм довгострокового економічного зростання та модернізації територій. Його практичне втілення проявляється у притоку інвестицій, поширенні інноваційних технологій та підвищенні людського капіталу. Приклади Словаччини, Польщі та сучасної України підтверджують: ті території, які здатні інтегруватися у глобальні інвестиційні процеси, отримують відчутні соціально-економічні вигоди, зокрема у вигляді зростання зайнятості, розвитку інфраструктури та підвищення добробуту населення[10].

Однак, сучасній теоретичній та прикладній економічній науці вплив міжнародного економічного співробітництва на розвиток територій

розглядається через призму широкого спектра концепцій, моделей та підходів, що дозволяють комплексно оцінити взаємозв'язки зовнішньоекономічних процесів із соціально-економічною динамікою регіонів. Окрім класичних і неокласичних теорій торгівлі та факторів виробництва, важливого значення набули підходи регіональної економіки, інституціональної теорії, нової економічної географії, теорій інноваційного розвитку та глобальних ланцюгів доданої вартості. Їх інтеграція забезпечує багатовимірне розуміння того, яким чином міжнародна взаємодія трансформує просторовий розвиток, підвищує конкурентоспроможність територій і формує нову економічну структуру.

Потужний вплив на формування методології дослідження має теорія кумулятивного причинно-наслідкового розвитку Г. Мюрдаля, яка виходить із того, що економічне зростання територій має здатність самопідсилюватися за рахунок зовнішніх ефектів, що поширюються через торгівлю, інвестиції та переміщення ресурсів. У таких умовах регіони, що мають активні канали міжнародної взаємодії, отримують «переваги першого руху» — вони швидше залучають капітал, технології та людські ресурси, що посилює їхню конкурентну позицію. Водночас території, що позбавлені можливості інтеграції у міжнародні економічні потоки, можуть опинитися в ситуації стагнації, коли відсутність інвестицій та слабка економічна база стримують розвиток інфраструктури, інновацій та людського капіталу [12].

Додатковий механізм просторового розвитку представлений у теорії полюсів зростання Ф. Перру, відповідно до якої рушійною силою розвитку виступають не всі галузі економіки, а лише ті, що здатні акумулювати ресурси й генерувати мультиплікаційні ефекти для суміжних секторів. У контексті міжнародного економічного співробітництва такими полюсами є експортно орієнтовані виробництва, порти, науково-технологічні центри, логістичні хаби або підприємства з високою концентрацією іноземного капіталу. Формування таких вузлів зростання зазвичай має територіальний характер: саме вони стають джерелами інвестиційних потоків, модернізації інфраструктури та підвищення

якості життя населення. Наприклад, одеські порти відіграють роль не лише логістичних центрів, але й каталізаторів регіонального розвитку, оскільки генерують експортні доходи, стимулюють зайнятість у транспортній, логістичній і суміжних галузях, а також залучають міжнародні проєкти модернізації [13].

Суттєвий внесок у сучасну теорію впливу МЕС на територіальний розвиток зробила нова економічна географія, представлена роботами П. Кругмана. Її ключова ідея полягає в тому, що територіальний розвиток формується під впливом поєднання агломераційних ефектів і транспортних витрат. Чим нижчі витрати на переміщення товарів і ресурсів, тим активніше території інтегруються у міжнародні виробничі мережі. Агломераційні ефекти, такі як концентрація кваліфікованої робочої сили, наявність розвиненої інфраструктури, доступ до інноваційних екосистем, посилюють конкурентоспроможність регіонів і створюють додаткові стимули для притоку іноземних інвестицій. У цьому контексті міжнародне співробітництво стає каталізатором просторової інтеграції, сприяючи формуванню логістичних вузлів, транспортних коридорів і виробничих кластерів [14]. Саме тому розташування регіону щодо міжнародних транспортних шляхів та кордонів відіграє ключову роль у визначенні ефективності його зовнішньоекономічної діяльності.

Інституціональний підхід, розвинений Д. Нортон та О. Вільямсоном, доповнює розуміння впливу МЕС, наголошуючи на вирішальній ролі якості інституційних структур у забезпеченні позитивного ефекту міжнародної взаємодії. Згідно з цим підходом, саме надійність правового поля, прозорість державного управління, рівень корупції, виконання контрактів і захист прав власності визначають здатність територій ефективно залучати інвестиції та брати участь у міжнародних економічних зв'язках. Недоліки інституційної системи можуть нівелювати потенційні вигоди зовнішньої співпраці, тоді як ефективні інститути здатні перетворити міжнародне партнерство на потужний

рушій розвитку регіонів. Для України це питання особливо актуальне, з огляду на те, що міжнародні фінансові організації та донори прямо пов'язують макрофінансову підтримку з інституційними реформами — зокрема у сферах антикорупційної політики, митного та податкового адміністрування, цифровізації державних сервісів [15].

Одним із провідних сучасних підходів стала також теорія глобальних ланцюгів доданої вартості, запропонована Г. Гереффі. Вона розглядає економіку як мережу виробничих процесів, розподілених між країнами залежно від їхніх технологічних можливостей, інфраструктури, вартості праці та інвестиційного клімату. У цьому контексті участь територій у таких ланцюгах дозволяє: інтегруватися у високотехнологічні ринки, підвищити продуктивність праці, розвивати інноваційний потенціал та формувати нові експортні ніші. Включення України у європейські ланцюги доданої вартості у сферах ІТ, машинобудування, агропереробки, транспортно-логістичних послуг та енергетики сприяє диверсифікації економіки та посиленню стійкості регіонів навіть в умовах війни [16].

Поряд із теоретичними концепціями широке застосування отримали емпіричні методи оцінки впливу МЕС на розвиток територій. Найбільш поширеними є економетричні моделі, що дозволяють визначити залежність між параметрами зовнішньої торгівлі, інвестиційної активності та соціально-економічними показниками регіонів. Моделі «витрати–випуск» широко використовуються для оцінки мультиплікативного ефекту експорту на суміжні галузі та кінцевий вплив на ВРП. Індексні підходи дозволяють оцінювати відкритість економіки регіону, рівень його інвестиційної привабливості, конкурентоспроможність та інноваційний потенціал. Використання гравітаційних моделей дає можливість визначити економічно обґрунтовані напрями розвитку торгівлі, виходячи з обсягів економіки та географічної близькості партнерів [17].

Узагальнюючи, можна зазначити, що міжнародне економічне співробітництво впливає на розвиток територій через комплекс каналів: торгівлю, інвестиції, технологічний трансфер, модернізацію виробничого потенціалу, підвищення кваліфікації робочої сили, інституційні зміни та інтеграцію у глобальні ланцюги доданої вартості. Саме поєднання цих факторів визначає здатність регіонів адаптуватися до викликів глобалізованої економіки та формувати стійкі моделі соціально-економічного зростання. Для України, яка перебуває в умовах воєнних викликів, зазначені теоретичні підходи є надзвичайно актуальними, оскільки дозволяють обґрунтувати стратегічні напрями відновлення та інтеграції регіонів у міжнародні економічні процеси.

1.3. Роль міжнародних організацій та програм допомоги у підтримці економічного розвитку територій в умовах нестабільності та викликів

Роль міжнародних організацій (МО) та цільових програм допомоги у підтримці економічного розвитку територій, особливо в умовах воєнної нестабільності та викликів, є визначальною і виходить далеко за межі простого фінансування. Ці інституції виступають ключовими чинниками, які забезпечують стійкість, відновлення та потенціал майбутнього зростання регіонів, що зазнали негативного впливу. Їхня функція полягає не лише у наданні критичної фінансової та гуманітарної підтримки, а й у впровадженні інституційних реформ, трансфері управлінських знань та сприянні інтеграції постраждалих територій у світові економічні процеси.

Механізми впливу міжнародних організацій (МО) на територіальний розвиток в умовах воєнних викликів є багатогранними та критично важливими для забезпечення стійкості та відновлення регіонів, і їхня діяльність реалізується через ключових суб'єктів. Серед них виділяються Міжнародні фінансові організації (МФО), такі як Світовий банк (МБРР), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), а

також Організації системи ООН (ПРООН, ВООЗ) та інституції Європейського Союзу (ЄС), кожна з яких застосовує специфічні інструменти впливу .

МФО переважно використовують масштабне фінансування для підтримки критичних економічних функцій. Світовий банк надає швидкі позики та гранти (наприклад, через механізми на зразок URTF – Цільового фонду підтримки, відновлення, відбудови та реформування України) для надзвичайного бюджетного фінансування. Цей механізм опосередковано підтримує території, забезпечуючи фінансування ключових соціальних виплат (пенсії, допомога ВПО) та роботу соціальної інфраструктури (освіта, медицина) на рівні громад, що є запорукою їхньої соціальної стабільності. Проєкти, як INSPIRE, сфокусовані на посиленні системи соціального захисту, безпосередньо підвищуючи фінансову стійкість найбільш вразливих домогосподарств . ЄБРР та ЄІБ зосереджуються на кредитуванні інфраструктури, надаючи субсуверенні позики та гарантії муніципалітетам для екстреного відновлення критичних систем. ЄБРР підтримує енергетичну стійкість та логістику (залізниця, порти), що є життєво необхідним для збереження експортного потенціалу та економічної активності. ЄІБ же фінансує муніципальні проєкти (водопостачання, тепломережі, громадський транспорт), безпосередньо підвищуючи якість життя у постраждалих містах [18].

Організації системи ООН та ЄС зосереджені на технічній допомозі, інституційному розвитку та соціальній стійкості. Програма розвитку ООН (ПРООН) використовує механізм малих грантів та експертизи для швидкого відновлення засобів до існування та посилення управління на місцевому рівні. Це включає підтримку релокованого МСБ, гранти для відновлення пошкоджених виробничих потужностей та допомогу у відновленні адміністративних послуг, сприяючи поверненню внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та відновленню ринку праці на рівні окремих громад.

Інституції ЄС, окрім надання Макрофінансової допомоги (MFA), створюють інтеграційні механізми. Програми транскордонного співробітництва

(наприклад, Interreg NEXT) посилюють інфраструктурну зв'язаність та економічні зв'язки прикордонних територій (зокрема, Одеського району) з європейськими мережами, що закладає основи для майбутнього економічного зростання через ефект прикордонного співробітництва. Таким чином, міжнародні організації діють як синергетична система, де фінансові інституції надають капітал, а технічні та інтеграційні — знання, управління та соціальну опору для забезпечення розвитку територій.

Роль міжнародних фінансових організацій (МФО) у сфері фінансової стабілізації та відновлення інфраструктури є ключовою для забезпечення життєстійкості територіальних громад України в умовах воєнних викликів. Цей вплив реалізується через надання суверенних та субсуверенних кредитів, а також грантів, які є критично важливими для підтримки макрофінансової стабільності та безперебійного функціонування економіки на місцях.

Першочерговим завданням є забезпечення ліквідності державного бюджету, що є непрямою, але фундаментальною підтримкою територій. У цьому ключі Світовий банк (МБРР) відіграє вирішальну роль, мобілізуючи багатомільярдні пакети фінансування (наприклад, через такі інструменти, як URTF – Цільовий фонд підтримки, відновлення, відбудови та реформування України). Ці кошти спрямовуються на загальний фонд держбюджету, що дозволяє уряду фінансувати соціальні зобов'язання (пенсії, допомога ВПО) та забезпечувати роботу соціальної інфраструктури (освіта, охорона здоров'я) на регіональному рівні, запобігаючи соціальному колапсу та масовій дестабілізації.

Водночас, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) зосереджуються на цільовому відновленні критичної інфраструктури, яка часто стає мішенню воєнних дій – енергетика, водопостачання та логістика.

Енергетична стійкість: ЄБРР активно надає екстрене фінансування державним енергетичним компаніям для закупівлі критичних енергоносіїв

(наприклад, газу) та відновлення пошкоджених мереж та підстанцій. Це забезпечує безперебійне проходження опалювальних сезонів та постачання електроенергії, що є необхідною умовою для життєдіяльності міст та роботи бізнесу у прифронтових та постраждалих регіонах.

Муніципальна та логістична інфраструктура: ЄІБ та ЄБРР фінансують муніципальні проєкти, спрямовані на відновлення соціальної інфраструктури (лікарні, школи), систем водопостачання та теплопостачання у містах, які зазнали прямих руйнувань. Крім того, інвестиції у залізничну та автомобільну логістику (наприклад, модернізація залізничних коридорів та портів, що критично для таких регіонів, як Одеський) забезпечують транспортну зв'язаність країни та підтримують експортний потенціал, що є основою територіального економічного відновлення.

Через ці субсуверенні механізми фінансування (кредити, що надаються безпосередньо містам чи муніципальним підприємствам), МФО забезпечують реальний економічний ефект на місцях, підтримуючи життєздатність міст та громад і створюючи необхідну інфраструктурну основу для повоєнного економічного зростання.

Ще одним важливим напрямом міжнародного економічного співробітництва є підтримка малого та середнього бізнесу (МСБ), оскільки саме МСБ формує економічну основу та забезпечує соціальну стійкість більшості територіальних громад, особливо в умовах воєнного часу. Вплив міжнародних організацій та програм допомоги тут реалізується через комбінацію мікрофінансування, грантів та технічної підтримки, спрямованих на збереження робочих місць, відновлення виробничих потужностей і стимулювання релокації. Ключові суб'єкти, як-от USAID та Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) (через ініціативи EU4Business), активно впроваджують програми, які адаптовані до кризових реалій.

Основний механізм підтримки – це надання безповоротних грантових коштів та пільгових кредитів, часто у поєднанні з гарантійними інструментами,

які знижують ризики для комерційних банків при кредитуванні бізнесу, що зазнав руйнувань чи змушений був переїхати. Наприклад, програми, що реалізуються GIZ, зокрема «ReACT4UA/EU4Business» та її наступниця «STEP IN 2 EU», надали тисячам українських МСП фінансову та експертну допомогу для підвищення конкурентоспроможності та готовності до експорту, зокрема зосереджуючись на західних регіонах як центрах релокації. Це фінансування є життєво необхідним для відновлення матеріально-технічної бази, придбання нового обладнання або поповнення обігових коштів.

Крім прямого фінансування, міжнародні програми надають технічну допомогу та консультаційну підтримку. Це особливо актуально для релокації бізнесу з прифронтових чи окупованих територій. Проєкти USAID, наприклад, зосереджуються на покращенні логістичних та експортних процесів для агробізнесу та інших ключових галузей, включаючи модернізацію пунктів пропуску, що безпосередньо впливає на можливості ведення зовнішньоекономічної діяльності для підприємств в тилкових регіонах. Більше того, грантова підтримка спрямовується на інтеграцію внутрішньо переміщених осіб та жінок у місцеві ланцюги створення доданої вартості, сприяючи соціальній активізації та формуванню людського капіталу у громадах, що приймають. Такий комплексний підхід гарантує, що міжнародне співробітництво не лише зберігає наявну економічну базу, а й створює потенціал для ендogenous економічного зростання територій через стійкість та розвиток місцевого підприємництва [19].

Зокрема, інституційна підтримка та управління, елемент впливу міжнародних організацій (МО) на соціально-економічний розвиток територій, він забезпечує не лише фінансове вливання, а й якісне використання цих ресурсів та стійкість місцевої влади перед кризовими явищами. У контексті глибокої децентралізації та воєнних викликів, МО, зокрема Програма розвитку ООН (ПРООН) та інституції Європейського Союзу (ЄС), відіграють ключову роль у трансфері знань та впровадженні реформ на місцевому рівні.

Основний механізм полягає у підвищенні управлінської спроможності місцевих органів влади та формуванні їхньої інституційної стійкості. Це включає навчання кризовому менеджменту, що дозволяє громадам швидко адаптуватися до мінливого безпекового середовища, ефективно управляти потоками внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та забезпечувати неперервність надання публічних послуг. Крім того, МО сприяють впровадженню прозорих систем закупівель та доброчесності в органах місцевого самоврядування, що є критичним для запобігання корупції та підвищення довіри до влади, особливо під час розподілу значних обсягів міжнародної допомоги.

Особливе значення має допомога у плануванні відновлення. МО активно просувають принцип Build Back Better (Відбудувати краще, ніж було), який виходить за межі простого ремонту пошкоджених об'єктів. Цей принцип вимагає, щоб відновлення інфраструктури (шкіл, лікарень, житла) та економічних систем здійснювалося з урахуванням стійкості до майбутніх ризиків (зокрема, енергоефективності, екологічності та інклюзивності) [19]. Наприклад, програми, що фінансуються ЄС та ПРООН, допомагають громадам розробляти Комплексні програми відновлення та залучати громадянське суспільство до цього процесу, забезпечуючи інклюзивність та підзвітність. Це дозволяє територіям, як-от Одеський район, інтегрувати плани повоєнного відновлення у ширшу стратегію сталого та європейського розвитку, перетворюючи наслідки воєнних викликів на можливість для модернізації та інституційної трансформації.

Оцінка впливу міжнародної допомоги вимагає глибокого аналізу її цільового призначення та безпосередньої результативності на рівні територій, оскільки загальні обсяги фінансування не завжди корелюють із реальним соціально-економічним ефектом у конкретних громадах. Ця оцінка має бути двовекторною: по-перше, вона повинна аналізувати, як допомога сприяє збереженню життєдіяльності в умовах кризи (кризове реагування), а по-друге, як вона закладає фундамент для майбутнього розвитку (відновлення та

модернізація). Для цього використовуються інтегральні показники, які виходять за рамки простого обліку освоєних коштів. Наприклад, допомога, спрямована Світовим банком через проєкти на зразок НОРЕ (Програма надання термінової допомоги для відновлення житла), оцінюється не лише за кількістю відновлених квадратних метрів, але й за індексом повернення внутрішньо переміщених осіб (ВПО) до відповідних громад та за відновленням соціальної активності на цих територіях. Аналогічно, інвестиції ЄБРР в енергетичну інфраструктуру регіону (наприклад, Одеського) оцінюються не лише за обсягом вкладень, а й через показник надійності енергопостачання та зменшенням втрат у мережах, що є прямим чинником для стабільної роботи місцевого бізнесу та підвищення його конкурентоспроможності. Ефективність допомоги, особливо в умовах нестабільності, часто вимірюється через здатність громади адаптуватися до викликів та її інституційну спроможність до прозорого використання ресурсів, що підтверджує, що якість управління є не менш важливою, ніж обсяг фінансування.

Таблиця 1.2

Структура цільового фінансування міжнародних організацій для
підтримки територій в умовах воєнних викликів

Міжнародна інституція	Основний інструмент	Пріоритетний напрям фінансування в умовах війни	Очікуваний територіальний ефект
Світовий банк (МБРР)	Кредити/ Гранти (Надзвичайні пакети)	Відновлення житла та критичної соціальної інфраструктури (школи, лікарні); Фінансування державного бюджету на соціальні виплати.	Соціальна стабільність; Зменшення внутрішньої міграції; Відновлення базових послуг.
ЄБРР	Кредити/ Інвестиції	Енергетична безпека (ремонт мереж); Підтримка логістики (залізниця, порти); Капітал для приватного сектору (МСБ).	Підвищення економічної стійкості; Збереження експортного потенціалу; Підтримка бізнес-активності.

ПРООН	Технічна допомога/ Гранти	Розмінування та відновлення засобів до існування; Підтримка ВПО; Посилення місцевого самоврядування.	Повернення людей до домівок; Створення нових робочих місць; Підвищення інституційної спроможності громад.
-------	------------------------------	--	---

Джерело : складено на основі [20; 21; 22; 23].

Програми допомоги також виконують функцію сигналізування (signalling). Присутність потужних міжнародних інституцій у регіоні є важливим сигналом для приватних інвесторів про те, що ризики частково мінімізовані, а інвестиції захищені міжнародною увагою. Це створює сприятливі умови для залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у довгостроковій перспективі.

Наприклад, участь ЄС у транскордонних програмах співробітництва (Interreg NEXT) навіть в умовах війни залишається ключовою. Ці програми не лише фінансують спільні інфраструктурні чи екологічні проекти, а й сприяють інтеграції прикордонних територій до європейських мереж, що закладає основи для швидкого повоєнного відновлення та економічного зростання через ефект прикордонного співробітництва .

Таким чином, міжнародні організації виступають головним мостом між територіями, що переживають кризу, та світовими ресурсами, забезпечуючи не просто виживання, а фундамент для стійкого та інтегрованого соціально-економічного розвитку.

Висновки до Розділу 1

Проведений аналіз показав, що міжнародне економічне співробітництво є багатовимірною категорією, яка сформувалася внаслідок еволюції світового господарства та змін у парадигмах економічної теорії — від класичних концепцій торгівлі до сучасних підходів сталого розвитку та економічної стійкості. У межах системи міжнародних економічних відносин МЕС виступає не лише механізмом оптимізації використання ресурсів, а й інституційною

платформою для координації політик, доступу до фінансових, інвестиційних та технологічних ресурсів і подолання глобальних та регіональних криз.

Теоретичний аналіз впливу МЕС на соціально-економічний розвиток підтвердив, що зовнішньоекономічні зв'язки формують фундаментальні передумови для зростання територій через розширення ринків збуту, залучення інвестицій, підвищення продуктивності праці, модернізацію промисловості та розвиток людського капіталу. Класичні теорії підкреслюють значення зовнішньої торгівлі, тоді як неокласичні — роль інвестицій та технологій, що дозволяє поєднати обидва підходи у сучасному аналізі територіального розвитку.

Окреме місце у дослідженні приділено ролі міжнародних організацій та програм допомоги. У воєнних умовах їх вплив набуває системного характеру: МФО забезпечують макрофінансову підтримку та відновлення критичної інфраструктури; інституції ЄС сприяють інтеграції територій до європейських економічних мереж; організації системи ООН підсилюють соціальну стійкість і місцеве управління; програми USAID та GIZ підтримують МСБ, релокацію бізнесу та зайнятість. Міжнародна допомога перетворюється на багаторівневий інструмент забезпечення територіальної стійкості, виконуючи функції фінансової стабілізації, модернізації, інституційних реформ та соціального захисту.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Аналіз показників динаміки та структури міжнародного економічного співробітництва України у період воєнних викликів

Повномасштабна військова агресія Російської Федерації призвела до радикальної трансформації структури та динаміки міжнародного економічного співробітництва (МЕС) України. З 2022 року пріоритет перейшов від традиційної зовнішньої торгівлі та інвестицій до забезпечення макрофінансової стійкості та гуманітарно-логістичної підтримки. Це особливо яскраво проявилось у прифронтових регіонах, до яких безпосередньо належить Одеська область, що стала епіцентром морської блокади, а потім — ключовим логістичним хабом для критичного експорту.

Узагальнена динаміка зовнішньої торгівлі підтверджує суттєві структурні зрушення, спричинені війною. Зокрема, у 2021 році обсяг експорту товарів і послуг України становив 68,2 млрд доларів США, тоді як у 2022 році через воєнні дії він знизився до 44,1 млрд дол. США. Таким чином, падіння становило майже третину довоєнного обсягу, що відображає масштабні втрати виробничих потужностей, руйнування логістичних маршрутів та блокування морських портів. Водночас у 2023 році експорт зріс до 50,2 млрд дол., що стало можливим завдяки міжнародним програмам підтримки, розширенню альтернативних транспортних коридорів та частковому відновленню логістичних операцій. У 2024 році позитивна тенденція продовжилася — експорт досягнув 55,3 млрд дол. США, що свідчить про поступову адаптацію економіки до умов війни та зростаючу ефективність міжнародної кооперації [24]. Це напряду вплинуло на ВРП, який після падіння у 2022 році знову почав зростати у 2023 році, а також на рівень зайнятості та середню заробітну плату населення.

Таблиця 2.1

Аналіз динаміки експорту України за 2021–2024

Показник	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Тенденції
Обсяг експорту товарів і послуг, млрд. дол. США	68.2	44.1	50.2	55.3	Зниження у 2022р., віновлення у 2023-2024 рр.
Валовий регіональний продукт млрд. грн.	4835.0	4194.0	4512.0	4720.0	Поступове відновлення після спаду у 2022 році
Рівень зайнятості	58.9	55.1	56.4	57.2	Зростання після падіння у 2022 р.
Середня заробітна плата, грн	12993,6	13376,2	14308,5	17486,6	Продовження стійкого зростання

Джерело : створено на основі [24;25;26].

Дані, представлені на таблиці 2.1, підтверджують різке збільшення фінансової допомоги у 2022 та 2023 роках після початку війни. Однак виникає питання щодо цільової структури виділених коштів. Іноземну допомогу США Україні можна розглядати як окреслену за цілями – економічною та військовою (таблиця 2.2).

Аналіз динаміки експорту України за 2021–2024 роки демонструє складні трансформаційні процеси, спричинені воєнними викликами та поступовим відновленням економіки. У 2021 році експорт товарів і послуг становив 68,2 млрд дол. США, що відображало стабільний розвиток зовнішньоекономічної діяльності та високий рівень інтегрованості країни у світові ринки. Проте вже у 2022 році через повномасштабну агресію Росії відбулося різке падіння експорту до 44,1 млрд дол., що було зумовлено руйнуванням виробничих потужностей, блокуванням портів, ускладненням логістики та скороченням попиту на українські товари [25].

Попри це, у 2023 році експорт зріс до 50,2 млрд дол. завдяки частковому відновленню транспортних коридорів, роботі «зернової ініціативи» та розширенню співпраці з країнами ЄС. У 2024 році тенденція зростання продовжилася: обсяги експорту сягнули 55,3 млрд дол. США. Це свідчить про

те, що міжнародне економічне співробітництво, зокрема участь у програмах підтримки та інтеграція у європейські ринки, стало ключовим фактором стабілізації національної економіки. Експорт продовжує відігравати роль «локомотива» відновлення, створюючи валютні надходження, стимулюючи розвиток аграрного сектору, металургії та сфери послуг, а також підтримуючи зайнятість населення у виробничих і логістичних галузях.

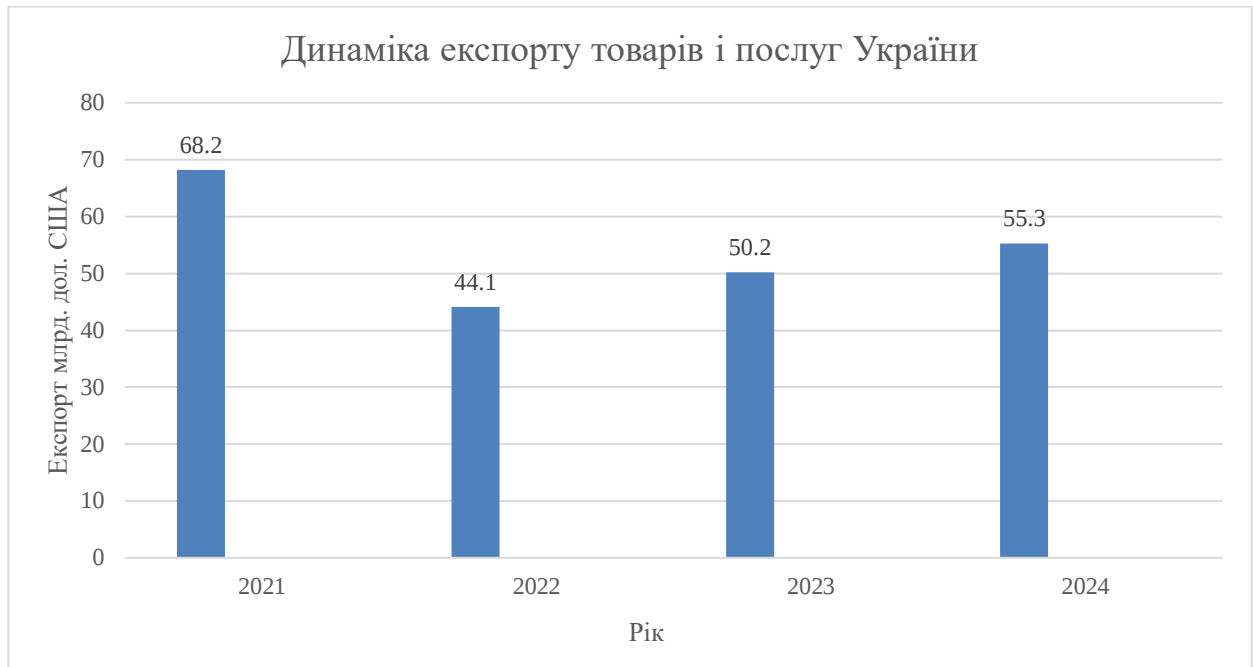

Рис. 2.1 Динаміка експорту товарів і послуг України (2021-2024 рр.)

Джерело: створено на основі [25].

Щодо показників валового внутрішнього продукту (ВВП) України, вони також підтверджують ключовий вплив міжнародної торгівлі на соціально-економічний розвиток територій. У 2021 році номінальний ВВП України становив 5 459 млрд грн, що відображало поступове відновлення економічної активності після пандемічних обмежень. Проте у 2022 році, внаслідок повномасштабної агресії РФ, ВВП різко скоротився до 4 008 млрд грн, що стало прямим наслідком падіння зовнішньоторговельної активності, блокади морських портів, руйнування виробничої та транспортної інфраструктури, а також масового переміщення робочої сили [27].

Це падіння мало не лише економічні наслідки у вигляді зменшення виробництва та експорту, але й соціальні — зниження рівня зайнятості, зменшення реальних доходів населення, скорочення інвестиційної активності та споживчого попиту.

У 2023 році почалося поступове відновлення економіки: номінальний ВВП зріс до 6 540 млрд грн, що стало результатом відкриття альтернативних логістичних маршрутів, активізації експорту через дунайські порти, стабілізації енергосистеми та значного обсягу міжнародної фінансової допомоги. У 2024 році позитивна динаміка збереглася — попередні оцінки свідчать, що ВВП досяг 7 660 млрд грн, демонструючи нарощення виробничої активності, збільшення капітальних інвестицій та адаптацію українського бізнесу до умов воєнної економіки [28].

Відновлення ВВП у 2023–2024 роках підтверджує, що зовнішньоекономічна діяльність виступає не лише джерелом валютних надходжень, а й важливим механізмом структурної трансформації економіки. Міжнародна торгівля стимулює зростання продуктивності праці, сприяє модернізації виробничих потужностей, формує нові сегменти ринку, а також підтримує розвиток інновацій та підвищення конкурентоспроможності регіонів. Таким чином, динаміка ВВП відображає не лише масштаби воєнних втрат, але й значний потенціал економічного відновлення, що базується на розширенні міжнародного економічного співробітництва.

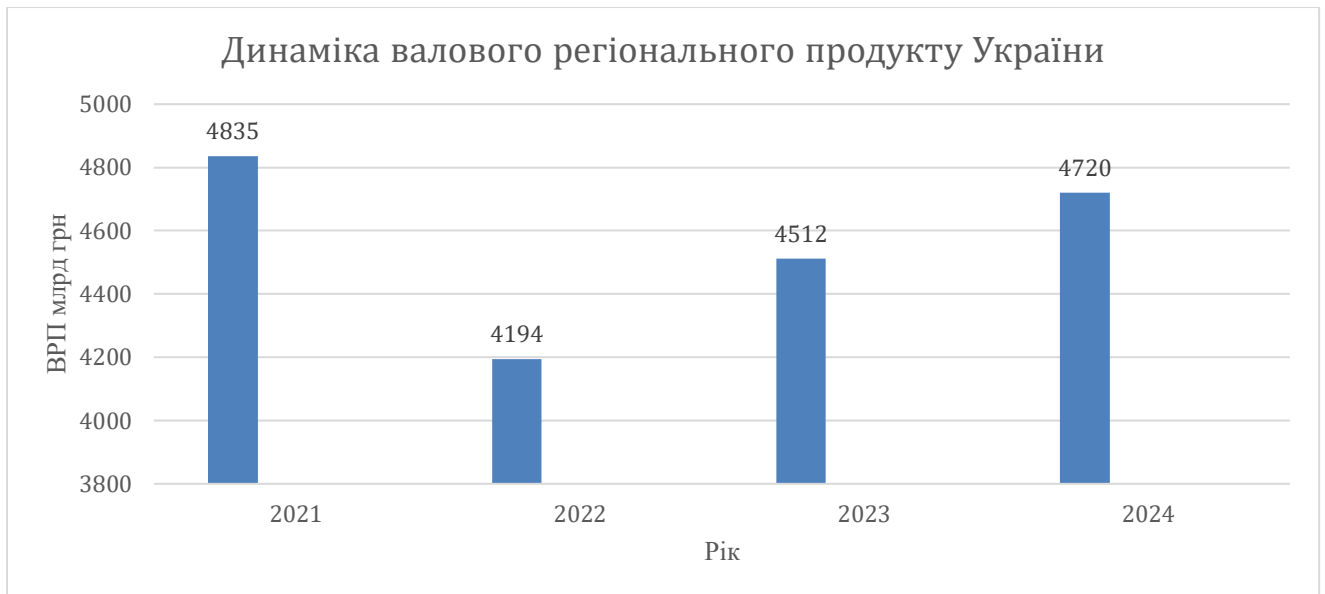

Рис. 2.2. Динаміка валового регіонального продукту України (2021-2024 рр.)

Джерело : створено на основі [27; 28].

Порівняння динаміки експорту та ВРП підтверджує їхній тісний взаємозв'язок: зростання обсягів експорту супроводжується відновленням економічного виробництва та підвищенням соціально-економічної стабільності територій. Таким чином, міжнародна торгівля в умовах воєнних викликів стає ключовим чинником не лише макроекономічного відновлення, але й розвитку окремих регіонів, формуючи підґрунтя для післявоєнної модернізації та інтеграції України у європейський економічний простір.

Динаміка МЕС характеризується експоненційним зростанням обсягів зовнішнього фінансування. До війни цей обсяг рідко перевищував декілька мільярдів доларів на рік. У період воєнних викликів, обсяги ОФД, включаючи гранти та пільгові позики, сягнули десятків мільярдів доларів, що свідчить про безпрецедентну мобілізацію міжнародної спільноти на підтримку України.

Ключову роль у забезпеченні фінансової стійкості відіграють міжнародні фінансові організації та Європейський Союз, які виступають не лише донорами, а й координаторами фінансових потоків.

3 лютого 2022 року Світовий Банк допоміг мобілізувати понад 81,8 мільярда доларів США загальної фінансової підтримки від широкого кола донорів та партнерів[29].

Через військовий конфлікт в Україні, ЄБРР виділив у 2022-2023 роках до 4 мільярдів євро, щоб допомогти українському бізнесу та економіці продовжувати свою діяльність. Керівництво організації також зазначає, що докладе усіх зусиль для якнайшвидшого створення умов для відновлення України.

Дані таблиці 2.2 відображають проєкти ЄБРР, що реалізуються в Україні на сьогоднішній день.

Таблиця 2.2

Проєкти ЄБРР, що реалізуються в Україні

№	Назва проєкту	Галузь реалізації	Дата затвердження/завершення	Вартість проєкту, млн. дол. США
1	Проєкт спеціальної капітальної підтримки НЕК «Укренерго»	Постачання електроенергії, газу	15.12.2023/ 20.12.2032	150,0
2	Надзвичайна підтримка української залізниці (54150)	Транспорт, складське господарство	09.06.2023/ 20.08.2038	200,0
3	Проєкт екстреного відновлення мережі електропередачі	Постачання електроенергії, газу	13.12.2022/ 20.01.2038	300,0
4	«Розвиток транс'європейської транспортної мережі (Україна - дорожні коридори)»	Транспорт, складське господарство	18.12.2020/ 02.02.2035	450,0
5	Проєкт розвитку АТ «Укрпошта»: Логістична мережа та Сільське відділення.	Транспорт, складське господарство	16.11.2020/ 16.11.2032	63,0
6	Подовження третьої лінії метро у м. Харкові	Транспорт, складське господарство	11.12.2017/ 20.10.2035	160,0
7	Реабілітація гідроелектростанцій	Постачання електроенергії, газу	30.12.2015/ 20.09.2030	180,0
8	Комплексна (зведена) програма підвищення рівня безпеки енергоблоків атомних електростанцій 42086	Постачання електроенергії, газу	25.03.2013/ 12.03.2028	300,0

9	Завершення будівництва метрополітену у м. Дніпропетровську	Транспорт, складське господарство	27.07.2012/ 02.06.2027	152,0
10	Будівництво повітряної лінії 750 кВ Запорізька АЕС-Каховська	Постачання електроенергії, газу	19.10.2010/ 20.10.2025	175,0

Джерело: створено на основі [6].

Поточні проєкти зосереджуються переважно у двох ключових секторах — енергопостачанні (електроенергія та газ) і транспорті — та спрямовані на модернізацію критично важливої інфраструктури, що має визначальне значення для економічного розвитку країни. Ініціативи на кшталт «Проєкту спеціальної капітальної підтримки НЕК “Укренерго”» та «Проєкту екстреного відновлення мережі електропередачі» відіграли ключову роль у забезпеченні стабільності функціонування енергосистеми України в умовах повномасштабної війни. Разом із тим реалізація «Проєкту надзвичайної підтримки української залізниці» сприяла зміцненню матеріально-технічних можливостей залізничної інфраструктури, необхідних для підтримання її безперервної роботи в умовах високих ризиків. Сукупно ці заходи мають стратегічне значення, оскільки забезпечили Україні вагомую інфраструктурну та операційну підтримку в умовах складної геополітичної ситуації.

Для підвищення ефективності взаємодії України з міжнародними валютно-кредитними інституціями та прискорення реалізації проєктів, спрямованих на економічний розвиток держави, відновлення банківського кредитування та зміцнення фінансового сектору, Національний банк України активно співпрацює з низкою міжнародних організацій. Серед них — Європейський інвестиційний банк (EIB), членом якого Україна не є, та Чорноморський банк торгівлі та розвитку (BSTDB), в якому Україна бере участь із 1997 року. Фінансові ресурси цих інституцій використовуються для підтримки інвестиційних проєктів як у державному, так і у приватному секторах економіки, сприяючи модернізації інфраструктури та посиленню фінансової стійкості країни.

Домінантним фінансовим інструментом є Проєкт PEACE, на який припадає 51,0 мільярда доларів США. Це фінансування цільовим чином спрямовується на підтримку критичних державних видатків — соціальних виплат, пенсій та заробітних плат працівників освітньої й медичної сфер, що є необхідним для підтримання стійкості державного управління та мінімізації соціальної дезінтеграції. Окрім PEACE, Світовий Банк реалізує програми, як "ВІЛЬНА Україна", сфокусовані на відновленні економіки. СБ ефективно виступає фінансовим каталізатором та гарантом, використовуючи Багатосторонній донорський цільовий фонд (MDTF) та двосторонні гарантії, щоб консолідувати та прозоро спрямовувати грантові ресурси від країн-партнерів (зокрема, США, Японії, Великої Британії) безпосередньо до Державного бюджету України [30].

Міжнародна підтримка України у 2023 році набула безпрецедентних масштабів та мала вирішальне значення для забезпечення обороноздатності та макрофінансової стійкості держави в умовах повномасштабної агресії. Загальний обсяг фінансової підтримки, наданої Україні, складався з внесків ключових двосторонніх партнерів та міжнародних інституцій.

В абсолютному вимірі, Сполучені Штати Америки були найбільшим донором, надавши допомогу на суму майже 77 млрд доларів, з яких 43 млрд євро становила військова допомога. Іноземну допомогу США Україні можна розглядати як окреслену за цілями – економічною та військовою (таблиця 3).

Таблиця 2.3

Розподіл цілей іноземної допомоги США Україні за категоріями:

військова чи економічна (%)

Рік	Військові цілі	Економічні цілі
2019	50	50
2020	41	59
2021	33	67

2022	40	60
2023	40	60
2024	1	99

Джерело : [31]

У таблиці 2.3 чітко продемонстровано динаміку зниження частки фінансової допомоги США, яка була спрямована на військові цілі. Так, якщо у 2019 році співвідношення військової та економічної допомоги становило 50/50, то у 2024 році на військові цілі було виділено лише 1% від загального фінансування.

Країни Європейського Союзу сукупно виділили близько 62 млрд євро, причому більша частина цієї суми – 36 млрд євро – пішла на потреби українського бюджету. Допомога від інших двосторонніх партнерів, включаючи Велику Британію, Канаду, Австралію, Японію, Норвегію, Південну Корею, Швейцарію, Тайвань, Туреччину та Індію, склала ще 23 млрд євро. Крім того, міжнародні фінансові організації надали близько 13 млрд євро.

Для порівняння фінансового навантаження, яке взяли на себе партнери, більш показовим є відсоток наданої допомоги від ВВП країни-союзника, за яким лідерами є балтійські країни. Наприклад, Естонія надала допомогу на суму 0,54 млрд доларів, що складає 1,26% від її ВВП, очоливши цей рейтинг. Латвія витратила на підтримку України 0,51 млрд доларів, що становить 1,09% ВВП, а Литва вклала 0,76 млрд доларів, що еквівалентно 0,95% ВВП. Серед лідерів за відносним показником також була Польща, яка виділила 0,68% ВВП (\$6,21 млрд). Для порівняння, незважаючи на найбільший абсолютний внесок, допомога від США становила лише 0,33% від їхнього внутрішнього валового продукту [32]. Домінуюча роль малих країн-союзників, які взяли на себе найбільше фінансове навантаження відносно розміру їхньої економіки, детально відображена у наступній таблиці:

Таблиця 2.4

Внесок союзників у перемогу України. Топ-10 країн

Країна	Допомога від країни, % ВВП	Загальна сума, млрд дол.
Естонія	1,26	0,54
Латвія	1,09	0,51
Литва	0,95	0,76
Польща	0,68	6,21
Словаччина	0,63	1,06
Данія	0,51	3,01
Нідерланди	0,44	7,24
Фінляндія	0,44	1,97
Болгарія	0,31	0,48
Чехія	0,36	1,57

Джерело : [32].

Таким чином, механізми, які використовує Світовий банк та інші міжнародні партнери (МДТФ, гранти та гарантії), дозволяють забезпечити прозоре та цільове надходження фінансових ресурсів до бюджету.

Рисунок 2.3 візуалізує комплексну структуру джерел фінансування загального фонду державного бюджету у 2024 році, наочно демонструючи домінуючу роль офіційної зовнішньої допомоги (пільгових кредитів, фінансових гарантій та грантів) поряд із залученням коштів від розміщення внутрішніх облігацій.

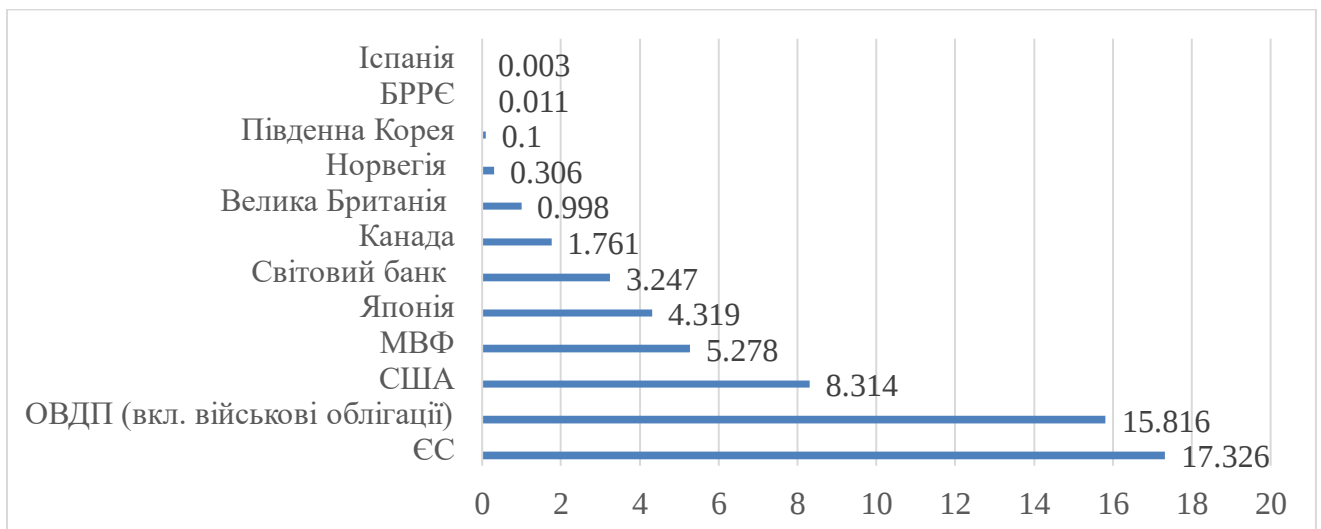

Рис. 2.3 Джерела фінансування загального фонду державного бюджету у 2024 році, млн дол. США

Джерело : [33].

Зовнішнє фінансування традиційно залишається одним із основних інструментів, за допомогою яких держава підтримує макрофінансову рівновагу та забезпечує достатній обсяг централізованих фінансових ресурсів. Кредити, гранти, технічна й гуманітарна допомога від міжнародних партнерів відіграють особливо важливу роль у покритті бюджетних потреб, насамперед у періоди економічних потрясінь або дії непередбачуваних чинників — зокрема під час воєнних дій та глобальних криз.

Разом із тим масштаби, структура й конкретні умови надання міжнародної фінансової підтримки змінювалися під впливом політичних процесів, рівня залучення України до діяльності міжнародних фінансових організацій, а також залежно від зовнішніх ризиків і викликів, що постали перед державою. У такому контексті аналіз динаміки зовнішніх надходжень до Державного бюджету у ретроспективному розрізі є необхідним кроком[33]. Це дозволяє визначити основні закономірності, простежити еволюцію механізмів підтримки та оцінити значення міжнародних ресурсів у формуванні сучасної бюджетної політики країни (рис. 2.3).

Аналіз тенденцій зовнішньої фінансової підтримки, відображених на рис. 2.4, демонструє значні коливання обсягів надходжень від іноземних партнерів та міжнародних інституцій у 2014–2024 роках. У 2014–2015 роках, попри вкрай напружений стан державних фінансів, рівень зовнішньої допомоги залишався невисоким: 5 383 млн грн у 2014 році та 1 800,3 млн грн у 2015 році, що становило лише 1,51% і 0,34% відповідно від загальної суми доходів Державного бюджету.

Ситуація докорінно змінюється з початком повномасштабної агресії у 2022 році, коли обсяги міжнародної допомоги різко зростають. Грантові надходження набувають системоутворюючого значення для державних фінансів: вони формували 26,92% доходів бюджету у 2022 році, 16,22% у 2023 році та 15,11% у 2024 році. Хоча їх частка після пікового 2022 року поступово зменшувалася, у 2024 році абсолютні обсяги грантової підтримки залишалися майже на рівні

воєнного 2022 року[34]. Це підкреслює надзвичайну залежність фінскальної стабільності в умовах воєнного стану від зовнішніх джерел фінансування, зважаючи на різке скорочення внутрішніх можливостей держави.

Рис. 2.4. Динаміка коштів, які надійшли від закордонних країн та міжнародних організацій до Державного бюджету України у вигляді грантів у 2014–2024 роках.

Джерело створено на основі [34]

Міжнародна допомога надходить у різних форматах, а її інструменти та умови можуть істотно різнитися залежно від країни-донора, цільового призначення та характеру партнерських домовленостей (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Типи фінансової допомоги для України

Тип допомоги	Визначення	Яким чином надається	Приклад
Гранти	Безповоротний фінансовий внесок	Грантові внески до трастового фонду Світового банку для України	США: у межах проєкту PEACE in Ukraine, що впроваджується Світовим банком, Сполучені Штати спрямували 7,3 млрд дол. на відшкодування державних соціальних видатків. Європейський Союз: надав грантову підтримку та субсидії для покриття відсоткових платежів за кредитними зобов’язаннями, зокрема в рамках інструменту MFA+.

Гарантії	Зобов'язання стороннього суб'єкта компенсувати ризики, пов'язані з наданням кредиту Україні. Це забезпечує вихід на ринки на більш сприятливих для позичальника умовах.	Кредитування через Трастовий фонд ADVANCE	Велика Британія та Японія забезпечили гарантійні зобов'язання на 1,05 млрд дол. , що дали змогу Світовому банку залучити додаткове фінансування для підтримки України.
Кредити	Зворотна фінансова допомога, що надається на різних умовах — із визначеними способами погашення, відсотковими ставками та строком дії.	Безпосереднє надання позики від кредитора для України Кредити макрофінансової допомоги ЄС	Макрофінансова допомога ЄС: у 2022 році Україна отримала від ЄС 11,6 млрд євро кредитної підтримки, а у 2023 році — 18 млрд євро у межах інструменту MFA+. Міжнародний валютний фонд (МВФ): у березні 2023 року МВФ схвалив чотирирічну програму розширеного фінансування (EFF) на \$15,6 млрд; станом на грудень 2024 року в межах цієї програми Україна вже отримала 10,1 млрд. дол Світовий банк: у грудні 2024 року організація затвердила для України пакет на 2,05 млрд, жодзокрема перше фінансування з нового фонду США обсягом 20 млрд. дол
Своп-лінії	Двостороння угода між центральними банками про обмін валют	Угода між двома центральними банками різних країн про взаємний обмін валют за фіксованими курсами	Своп-лінія обсягом 1 млрд доларів США, яку Польща надала Україні для зміцнення її валютної ліквідності.

Джерело: складено авторами за даними джерел [35;36].

Як показано в таблиці 2.5, Україна наразі отримує різні форми фінансової підтримки від партнерських держав. Переважну частину становлять кредити, які,

попри пільгові умови, все ж потребують повернення, що в перспективі може негативно вплинути на бюджетну й боргову безпеку країни.

Аналізуючи структуру зовнішньої допомоги, спрямованої саме на покриття бюджетних потреб і не пов'язаної з військовими витратами, можна простежити тенденцію до скорочення обсягів грантового фінансування. Його поступово витісняють позикові кошти (рис. 2.5).

Як видно з рис. 2.5 у 2023 році загальний обсяг підтримки від міжнародних партнерів зріс, однак це зростання було забезпечене переважно кредитами та фінансовими гарантіями, тоді як частка грантів суттєво скоротилася — з 45,66% у 2022 році до 27,29% у 2023 році. У 2024 році загальний обсяг зовнішнього фінансування дещо зменшився, проте частка грантових надходжень зросла й становила 30,22% від усієї отриманої допомоги.

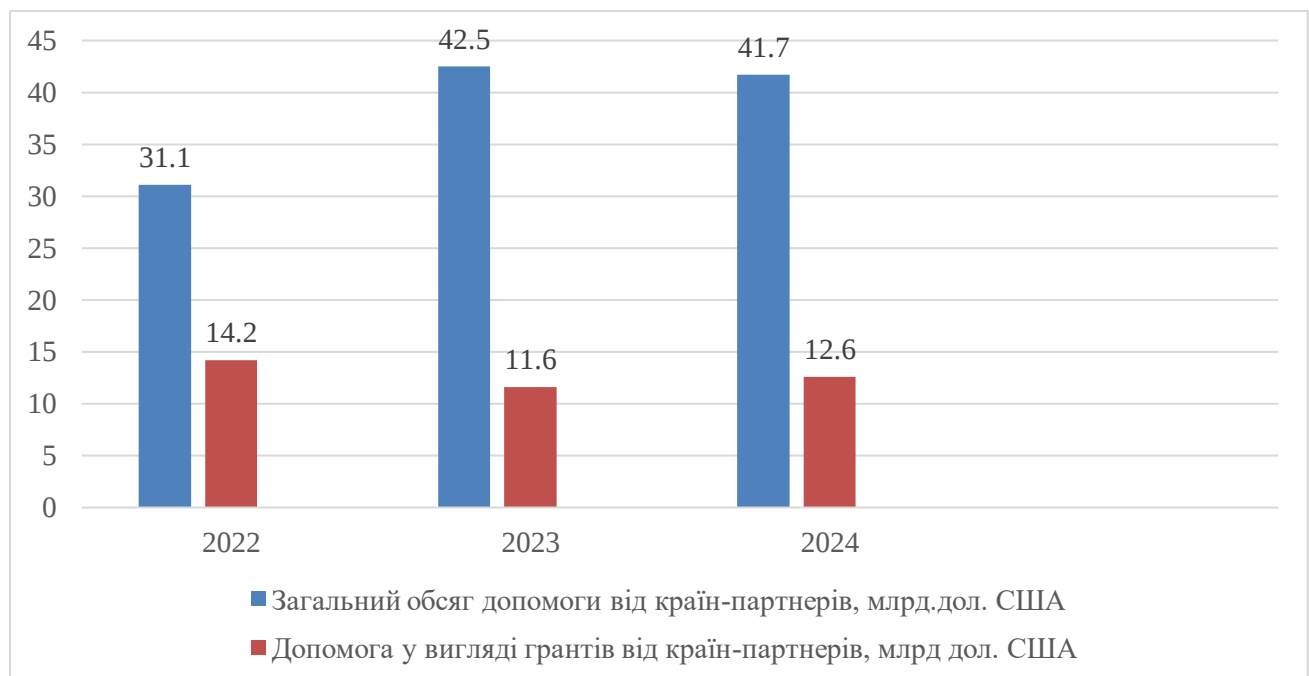

Рис. 2.5. Зовнішнє фінансування Державного бюджету України у 2022 – 2024 роках.

Джерело: складено авторами за даними джерел [37;38].

У контексті забезпечення фінансової стійкості України ключову роль відіграє імплементація структурних індикаторів та маяків, визначених у рамках програми Ukraine Facility (Європейський Союз) та програми Extended Fund

Facility (EFF) Міжнародного Валютного Фонду (МВФ). Необхідність зовнішнього фінансування, обсяг якого у 2024 році перевищує 37 мільярдів доларів США, безпосередньо корелює з прогресом реформ, що сприяє досягненню макроекономічної стабільності та підвищенню інвестиційної довіри.

Програма Ukraine Facility ЄС є масштабним інструментом підтримки обсягом 50 мільярдів євро на чотирирічний період, що лімітується виконанням 150 індикаторів. Успішне виконання п'яти початкових індикаторів забезпечило отримання 6 мільярдів євро перехідного фінансування станом на квітень 2024 року. Реалізовані реформи на початковому етапі охоплювали судовий сектор (початок роботи комісії Служби дисциплінарних інспекторів ВРП), фіскальну політику (затвердження Національної стратегії доходів) та регуляторну сферу (законодавство про індустриальні парки)[39].

Паралельно, програма Механізму розширеного фінансування (Extended Fund Facility — EFF) Міжнародного Валютного Фонду (МВФ), що охоплює період 2023–2027 років, виступає стратегічним якорем для забезпечення макроекономічної стабільності України. Хоча ключова програма EFF стартувала у березні 2023 року, у 2022 році МВФ вже надав екстрену підтримку через Інструмент швидкого фінансування (RFI), виділивши близько \$2,7 мільярда для забезпечення нагальних платіжних потреб країни в умовах військової агресії.

Загальний обсяг програми EFF складає приблизно \$15,5 мільярда доларів США (11,6 млрд СПЗ) на період 2023–2027 років, і ця програма інтегрована у ширший пакет міжнародної підтримки обсягом близько \$152,9 мільярда. Основними цілями EFF є підтримка макроекономічної стабільності, відновлення боргової стійкості, посилення управління та боротьби з корупцією та стимулювання довгострокового економічного зростання.

Програма структурована через регулярні перегляди (рев'ю) виконання структурних маяків та кількісних критеріїв, успішне завершення яких відкриває шлях до отримання траншів. У 2023 році Україна отримала загалом \$4,5 мільярда

за результатами першого, другого та третього переглядів[40]. Протягом 2024 року та першої половини 2025 року графік передбачає продовження виплат (табл. 2.6) :

Таблиця 2.6

Графік траншів за програмою EFF для України — обсяги виплат та накопичені загальні витрати

Період	Подія	Обсяг траншу (USD)	Обсяг загальних витрат (на кінець періоду, у USD)
2023 рік	1,2,3 перегляди	4,5 млрд	4,5 млрд
Червень 2024 р.	4 перегляд	2,2 млрд	7,6 млрд
Грудень 2024 р.	6 перегляд	1,1 млрд	9,8 млрд
Березень 2025 р.	7 перегляд	0,4 млрд	10,1 млрд
Червень 2025 р.	8 перегляд	0,5 млрд	10,6 млрд

Джерело: створено за [41;42;43]

Прогноз щодо уповільнення зростання реального ВВП до 2–3% у 2025 році був підтверджений Виконавчою радою МВФ під час 8-го перегляду програми EFF у червні 2025 року. Це свідчить про те, що вплив ключових негативних факторів (зокрема, обмеження на ринку праці та шкода енергетичній інфраструктурі) був адекватно оцінений і вбудований у прогноз. Збереження цього показника, незважаючи на менший дефіцит електроенергії, пояснювалося в МВФ нижчим рівнем видобутку газу та слабшим експортом сільськогосподарської продукції [44].

Прогноз, що дефіцит державного бюджету у 2025 році залишатиметься значним і становитиме близько 19,6% ВВП (без урахування грантової допомоги), також зберігав свою актуальність. Це підтверджує, що, незважаючи на прогрес у реформах, потреба у зовнішньому фінансуванні для покриття критичних видатків залишається критично високою.

Воєнна агресія Російської Федерації та пов'язана з нею блокада 80% морського експорту України, що критично вплинуло на життєдіяльність Одеської області, спричинили кардинальну зміну географічної структури зовнішньої торгівлі України. Відбулася значна переорієнтація логістичних потоків, що зробило Європейський Союз домінуючим торговельним партнером.

Таблиця 2.7

Основні географічні напрямки українського експорту (2021р.-2023р.)

Регіон / країна	Частка в експорті 2021 (%)	Частка в експорті 2023 (%)	Ключова зміна / причина
Європейський Союз (загалом)	28,0	>60,0	Створення "Шляхів солідарності" та лібералізація торгівлі (автономні торговельні заходи ЄС).
Польща	5,5	9,0	Стала ключовим транзитним хабом.
Румунія	2,5	6,5	Критичне значення для Дунайської логістики, що стосується Одеської області.
Китай	15,3	6,0	Падіння через логістичні проблеми та блокаду портів.

Джерело : створено на основі [39].

Переорієнтація торговельних шляхів була насамперед зумовлена односторонніми кроками Міжнародної економічної співпраці (МЕС) з боку ЄС, включаючи скасування мит та квот, а також створенням і розвитком так званих "Шляхів Солідарності". Загальна частка ЄС у структурі українського експорту зросла з 28,0% у 2021 році до понад 60,0% у 2023 році.

Географічна переорієнтація торгівлі, спричинена воєнною агресією, мала двоякий, але критичний вплив на Одеську область, проявившись як у логістичному тиску, так і в необхідності забезпечення безпеки. Внаслідок блокади великих морських портів, відбувся гіпертрофований розвиток Дунайських портів (Рені, Ізмаїл), що територіально належать до області, чий вантажообіг зріс у 3-4 рази. Це різке зростання вимагало інтенсивної Міжнародної Економічної Співпраці (МЕС) з Румунією та Молдовою для спільного розширення необхідної інфраструктури, включаючи залізничні колії

та прикордонні переходи, що стало життєво важливим елементом для економічного виживання регіону [39].

Значне зростання частки Румунії в українському експорті (з приблизно 2,5% до 6,5%) яскраво ілюструє її значення для нової Дунайської логістики. Водночас, стратегічна МЕС із країнами НАТО (зокрема, США, Велика Британія та Туреччина) у сфері військово-морської безпеки виявилася ключовою для часткового відновлення морського експорту [45].

Завдяки цьому партнерству, у серпні 2023 року було відкрито "Український коридор", який став єдиним ефективним механізмом для відновлення повноцінної роботи великих портів Одеси, що безпосередньо призвело до зростання валютних надходжень як для регіону, так і для економіки країни загалом. На противагу цьому європейському зростанню та відновленню, частка Китаю, який у 2021 році був найбільшим єдиним торговельним партнером України з 15,3% експорту, різко скоротилася до близько 6,0% через тривалі логістичні проблеми та блокаду портів, оскільки торгівля з цією азійською країною традиційно повністю залежить від морських шляхів [46].

Конкретні регіональні ініціативи, як-от програма INTERREG NEXT Румунія – Україна 2021–2027, демонструють зміну пріоритетів МЕС: замість фокусу на довгострокових інвестиційних проєктах, фінансування зосереджено на швидкому реагуванні та підвищенні стійкості. Ця програма, що реалізується у співпраці з Румунією та ЄС, націлена на розвиток прикордонної інфраструктури, охорону здоров'я та спільне реагування на надзвичайні ситуації, включно з екологічною безпекою, що стала актуальною після руйнування Каховської ГЕС. Це сприяє підтримці медичних закладів та спільній розбудові транспортних пунктів пропуску в регіоні.

Особливе значення для економічної життєздатності південних районів Одещини має участь у Стратегії ЄС для Дунайського регіону (EUSDR), яка об'єднує 14 країн. У рамках EUSDR МЕС забезпечує спрямування фінансування на модернізацію портової інфраструктури в Ізмаїлі та Рені. Це є прямим

інструментом розвитку річкової логістики, що набула критичного значення для експорту агропродукції після блокади Чорноморських портів.

Паралельно, гуманітарна та відновлювальна підтримка від інституцій ООН (зокрема, ПРООН та ВПП) та глобальних донорів надає цільову підтримку найбільш постраждалим територіям. Ця співпраця включає фінансування швидкого відновлення житла та соціальних об'єктів (шкіл, лікарень), а також підтримку малого бізнесу через грантові програми в Одеській області.

У підсумку, МЕС України в умовах повномасштабної агресії є комплексною системою антикризового управління. У ній фінансова допомога міжнародних фінансових організацій забезпечує макростабільність, двосторонні відносини з ключовими країнами (особливо ЄС) підтримують логістику та торгівлю, а регіональні програми надають цільову підтримку найбільш постраждалим територіям. Одеська область, як критично важливе логістичне та експортне "вікно" у світ, отримує пряму цільову допомогу, яка зосереджена на підвищенні стійкості та забезпеченні функціонування критичної інфраструктури.

Щодо наслідків фінансової співпраці на макрорівні для регіонального розвитку, фінансова співпраця на макроекономічному рівні, реалізується через міжнародні фінансові організації, вона має прямий та критично важливий вплив на регіональний розвиток, забезпечуючи економічну та соціальну стійкість областей, що перебувають під значним зовнішнім тиском. Аналіз динаміки міжнародного економічного співробітництва у 2021–2023 роках наочно демонструє радикальні зміни у структурі фінансових потоків до України, що має безпосередній вплив на Одеську область, як стратегічний логістичний та гуманітарний хаб.

Таблиця 2.8

Порівняння ПІІ та офіційної фінансової допомоги (млрд USD)

Показник	2021	2023	Зміна (Тренд)
Чисті Прямі Іноземні Інвестиції (ПІІ)	~ 6.6	~ 4.2	Різне падіння нових інвестицій через ризики
Офіційна Фінансова Допомога (ОФД)	< 2.0	> 42.0	Експоненційне зростання (забезпечення макрофінстабільності)

Джерело складено на основі : [47].

Динаміка фінансового МЕС, відображена у Таблиці 2.8, ілюструє експоненційне зростання Офіційної Фінансової Допомоги - з менш ніж 2.0 млрд USD у 2021 році до понад 42.0 млрд USD у 2023 році [47]. Це зростання повністю замістило різке падіння чистих Прямих Іноземних Інвестицій, які скоротилися до рівня, що переважно складається з реінвестованих доходів. Така структурна трансформація засвідчує, що міжнародна фінансова співпраця є життєво необхідним механізмом виживання, який повністю витіснив приватні інвестиційні потоки, забезпечуючи макрофінансову стабільність країни. Структура цієї допомоги базується на координації між Міжнародним Валютним Фондом, який фокусується на інституційних реформах, Європейським Союзом, що надає масштабне бюджетне фінансування, та Світовим Банком, який концентрується на соціальній стійкості та відновленні.

2.2. Аналіз факторів впливу на розвиток міжнародного економічного співробітництва України у період воєнних викликів

Розвиток міжнародного економічного співробітництва (МЕС) України в умовах повномасштабної війни є результатом складної взаємодії двох діаметрально протилежних, але взаємозалежних груп чинників: детермінуючих (негативних, що виникають безпосередньо внаслідок агресії) та адаптаційних

(позитивних, що формуються стратегічною реакцією України та її партнерів). Ключовим елементом, що інтегрує ці фактори та визначає форму МЕС, є баланс між безпековим ризиком та стратегічною довірою між суб'єктами співробітництва.

Детермінуючі фактори, породжені повномасштабною агресією, є фундаментальними обмежувачами, що повністю змінили зовнішнє економічне середовище України та примусово перевели МЕС у формат кризової та геополітично обумовленої співпраці. Ці фактори діють системно, руйнуючи комерційну логіку та економічні розрахунки партнерів.

Найпотужнішим детермінуючим чинником є екзистенційний безпековий ризик (War Risk). Він виходить за межі будь-якої класичної формули інвестиційного ризику, оскільки включає не лише політичну нестабільність, але й пряму загрозу фізичного знищення активів та людського капіталу. Цей чинник обнулив економічну доцільність для приватних Прямих Іноземних Інвестицій (ПІІ). Приватний іноземний капітал є надзвичайно чутливим до воєнної невизначеності та не має дієвих механізмів страхування від військових загроз. У той час як Офіційна Фінансова Допомога (ОФД) зросла більш ніж у 20 разів, ПІІ, що є показником довгострокової комерційної довіри, різко скоротилися і переважно представлені реінвестиціями раніше вкладених коштів. Ця динаміка детермінувала необхідність заміни приватного фінансування на інституційне та державне (гранти, пільгові позики), що стало новою формою МЕС. На прикладі Одеської області, де історично були значні вкладення у морський бізнес та нерухомість, цей фактор призвів до повного припинення нових великих проєктів, змушуючи міжнародні інституції (наприклад, ЄІБ та ЄБРР) брати на себе нефінансові ризики для підтримки лише критично важливих для виживання регіону проєктів (енергетика, логістика).

Другий комплекс факторів пов'язаний із фізичним знищенням економічної інфраструктури, що детермінує географічну та секторальну перебудову МЕС. Морська блокада, здійснена агресором, стала каталізатором для

безпрецедентного логістичного тиску на внутрішні ресурси та сусідні країни. До війни Одеська область забезпечувала левову частку зовнішньоторговельного обороту України. Блокада примусово переорієнтувала експорт на сухопутні та річкові шляхи, детермінуючи необхідність термінової, інвестиційно місткої співпраці з Румунією та Молдовою. Цей процес є формою вимушеного МЕС, спрямованого на спільне фінансування розширення вузьких місць (Danube bottleneck), а саме – модернізацію залізничних переходів та збільшення потужностей Дунайських портів (Ізмаїл, Рені). Фактично, логістичні виклики дискримінували традиційні форми співпраці та викликали до життя нові, інтенсивніші форми транскордонного управління інфраструктурою, підкріплені фондами ЄС (наприклад, програми EUSDR та INTERREG NEXT), які тепер фокусуються не на регіональному розвитку, а на забезпеченні економічної безпеки [48].

Третій потужний комплекс детермінуючих факторів — це руйнування фіскального балансу. Через необхідність спрямовувати левову частку бюджетних надходжень на оборону (що становить понад половину видаткової частини бюджету), при одночасному падінні податкової бази, виник колосальний нефінансований дефіцит. Цей розрив детермінує абсолютну макрофінансову залежність від зовнішнього фінансування. Як наслідок, МЕС із міжнародними фінансовими інституціями (МФІ), зокрема з МВФ, набуло примусового, імперативного характеру. Участь у програмі EFF (Extended Fund Facility) та виконання структурних маяків стали не просто умовою отримання кредитів, а критичною передумовою для розблокування фінансування від усіх інших ключових партнерів (ЄС, G7). Таким чином, фіскальний дефіцит детермінує інституційну співпрацю, змушуючи державу підтримувати темп реформ навіть у воєнний час для збереження міжнародної довіри. Це є парадоксом воєнного МЕС: чим гірша фінансова ситуація (детермінуючий фактор), тим більше Україна змушена демонструвати інституційну стійкість (адаптаційний фактор).

Отже, детермінуючі фактори є фундаментом поточного МЕС. Вони не просто змінили його — вони примусово створили нову архітектуру співпраці, де основним пріоритетом є виживання економіки та безпека логістики, а не отримання комерційного прибутку.

Адаптаційні фактори — це стратегічні та інституційні кроки, зроблені Україною та її міжнародними партнерами, які не просто нівелюють руйнівний вплив детермінуючих факторів (військових ризиків), а й формують нову, поглиблену архітектуру МЕС. Ці фактори забезпечують довгострокову стійкість та прогнозованість співпраці, що є критично важливим для соціально-економічного розвитку території.

Ключовим адаптаційним механізмом є створення потужної геополітичної коаліції країн G7 та ЄС, яка перевела політичну солідарність у формат інституціоналізованої економічної співпраці. Ця стратегічна довіра компенсувала комерційні ризики і матеріалізувалася у довгострокових фінансових зобов'язаннях, які є основою для планування відновлення. Прикладом цього є запровадження Ukraine Facility від ЄС на суму €50 млрд, що демонструє перехід МЕС від реактивного до проактивного та прогнозованого формату.

Таблиця 2.9

Міжнародні інструменти співробітництва та їх адаптаційний ефект у воєнний період

Програма / Інструмент	Мета Співробітництва	Адаптаційний Ефект
Ukraine Facility (€50 млрд, ЄС)	Довгострокова бюджетна підтримка та інвестиційна рамка	Прогнозованість фінансової допомоги на 2024–2027 рр. (незалежно від короткострокових військових подій).
G7 Security Commitments	Військова та економічна підтримка	Створення безпекового щита, який дозволяє функціонувати логістичним коридорам (зокрема, Чорноморському), що критично для Одеської області.

Джерело : створено на основі [49].

Запровадження таких механізмів, як Ukraine Facility, демонструє, що МЕС перейшло від реактивного (надання коштів після руйнування) до проактивного (довгострокове планування на основі реформ) формату, що є визначальною ознакою адаптації [49].

Надання Україні статусу кандидата у члени ЄС виступило найпотужнішим інституційним адаптаційним фактором, який легалізував поглиблення секторальної інтеграції та доступ до європейських фінансових інструментів. Цей статус адаптував українську економіку через торговельну лібералізацію, зокрема тимчасове призупинення ввізних мит і квот (Автономні торговельні заходи), що дозволило українським виробникам швидко переорієнтуватися на європейські ринки і підтримувати валютні надходження, попри втрату морських шляхів. Окрім того, євроінтеграційний вектор детермінує посилення транскордонного МЕС, що має вирішальне значення для прифронтових областей. Для Одеської області це означає адаптацію її інфраструктури до європейських стандартів через програми INTERREG NEXT Румунія – Україна та Стратегію ЄС для Дунайського регіону (EUSDR), де співпраця сфокусована на спільній розбудові логістичних вузлів та підвищенні стійкості регіону[50].

Критичним внутрішнім адаптаційним фактором, який зміцнює зовнішню довіру, є готовність України продовжувати структурні реформи та підтримувати інституційну стійкість. Успішне проходження структурних маяків програми МВФ (EFF), що включає посилення боротьби з корупцією, покращення корпоративного управління державним сектором та фіскальну дисципліну, слугує некомерційною гарантією для західних партнерів. Це свідчить про те, що фінансові вливання використовуються прозоро та закладають основу для стійкого повоєнного відновлення, забезпечуючи безперервність фінансового МЕС. Паралельно, приклад секторальної адаптації, такий як швидка інтеграція української енергосистеми до європейської мережі ENTSO-E, є винятковим досягненням, яке адаптувало критичну інфраструктуру до нових, безпечніших

стандартів та забезпечило підтримку енергетичної стійкості регіонів через екстрене постачання обладнання та фінансування ремонту[51].

Таким чином, адаптаційні фактори — це цілеспрямована, стратегічна відповідь на воєнні виклики, які замінюють зруйновану комерційну логіку на інституційну логіку стійкості, перетворюючи безпековий ризик на стратегічну можливість для глибокої інтеграції України у європейські та глобальні економічні структури.

Узагальнюючи наведені детермінуючі та адаптаційні чинники, стає очевидним, що розвиток міжнародного економічного співробітництва України у період воєнних викликів формується під впливом системи багаторівневих зовнішніх та внутрішніх стимулів. Для комплексного розуміння того, як саме макросередовище змінює конфігурацію економічної взаємодії України з її міжнародними партнерами, доцільним є застосування інструментарію PEST-аналізу. Він дає змогу структурувати вплив політичних, економічних, соціальних та технологічних факторів, визначити їхню роль у стримуванні чи, навпаки, у посиленні міжнародної кооперації, а також показати, які саме параметри середовища стали джерелом трансформації сучасної моделі МЕС.

Таблиця 2.10

PEST-аналіз впливу макросередовища на міжнародне економічне
співробітництво України у воєнний період

Р – політичні	Е – економічні
– Поглиблення інституційного партнерства та чітка прив'язка МЕС до виконання реформ; – Запуск довгострокових програм фінансування, включно з Ukraine Facility; – Зростання політичної умовності співпраці та підвищення вимог до стійкості державного управління.	– Перехід МЕС у формат антикризової та стабілізаційної підтримки; – Зростання потреби у міжнародних грантах, кредитах, інвестиціях у критичну інфраструктуру; – Розширення транскордонних проєктів та логістичних ініціатив (Дунайський кластер, INTERREG).
S – соціальні	T – технологічні
– Підвищення довіри міжнародних партнерів завдяки суспільній мобілізації та єдності;	– Зростання довіри донорів завдяки прозорим цифровим інструментам контролю;

– Розширення гуманітарних та соціально орієнтованих програм міжнародної допомоги; – Поглиблення інституційної та гуманітарної співпраці з ЄС.	– Розвиток технічного та інженерного партнерства з країнами ЄС і міжнародними інституціями; – Перехід МЕС до інноваційних форм співпраці, орієнтованих на модернізацію, відновлення та підвищення стійкості.
--	---

Джерело: авторська розробка

У політичній площині ключовими чинниками стали формування стійкої коаліції підтримки з боку країн G7 та ЄС, інституціалізація партнерства з міжнародними фінансовими організаціями та отримання Україною статусу кандидата в ЄС. На тлі високої воєнно-політичної нестабільності ці фактори забезпечують не лише зовнішньополітичну легітимність України, а й створюють основу для запуску довгострокових фінансових програм, таких як Ukraine Facility. Таким чином, політичні фактори трансформують МЕС у більш структурований формат, де ключову роль відіграє виконання реформ, прозорість державного управління та відповідність європейським стандартам.

Економічні фактори відіграють подвійно суперечливу роль. З одного боку, війна спричинила масштабні руйнування інфраструктури, різке падіння інвестиційної привабливості та зatoryжний фіскальний дефіцит, що поглибило залежність держави від зовнішнього макрофінансування. Блокада морських портів посилила логістичний тиск і змусила український експорт переорієнтовуватися на балкансько-дунайський напрямок, що, у свою чергу, змінило характер транскордонної співпраці. З іншого боку, саме ці економічні виклики стали драйвером для активізації міжнародної підтримки, спрямованої на реконструкцію критичної інфраструктури, розширення функціоналу дунайських портів, модернізацію залізничних вузлів та запуск спільних інвестиційних проєктів. У результаті МЕС набула рис антикризового партнерства, де пріоритет із комерційного прибутку змістився на забезпечення стійкості економічної системи.

Соціальні фактори визначають гуманітарний та інституційний вимір міжнародної співпраці. Міграційні процеси, пов'язані з відтоком робочої сили, посиленням соціальної вразливості населення та зміною структури трудових ресурсів, значно вплинули на економічний потенціал держави. Водночас консолідація суспільства, зростання довіри до євроінтеграційного курсу та активне включення громадського сектору в проєкти відновлення стали важливими індикаторами для міжнародних партнерів. Саме суспільна мобілізація та стійкість українців підвищили рівень довіри донорів і сприяли розширенню гуманітарних, соціально спрямованих і спеціальних програм підтримки з боку ЄС, ООН та інших організацій, що додатково зміцнило соціальну складову МЕС.

Технологічні фактори стали фундаментом для модернізації та відновлення економічної інфраструктури. Інтеграція української енергосистеми до ENTSO-E, активне впровадження цифрових сервісів державного управління (зокрема екосистеми «Дія») та масштабні процеси технічної модернізації в транспортній і портовій логістиці значно підвищили прозорість, керованість і стійкість ключових секторів. Цифрові рішення також стали механізмом підвищення довіри міжнародних партнерів, оскільки забезпечують відкритість процесів використання коштів і прискорюють комунікацію між державними та міжнародними інституціями. Саме завдяки технологічному прогресу міжнародне економічне співробітництво переходить від пасивної підтримки до інноваційних форм взаємодії, спрямованих на модернізацію, енергетичну стійкість і структурні зміни у післявоєнний період.

Отже, сукупність політичних, економічних, соціальних і технологічних факторів формує багатовимірний контекст розвитку МЕС України в умовах війни. Вони одночасно створюють суттєві виклики та відкривають нові можливості, трансформуючи співпрацю в стратегічний інструмент забезпечення стійкості, відновлення та поступової інтеграції до європейського економічного простору.

2.3. Оцінка впливу міжнародного економічного співробітництва на ключові соціально-економічні показники розвитку територій на прикладі Одеського району

У контексті триваючих воєнних дій роль міжнародного економічного співробітництва в забезпеченні стійкості та розвитку регіонів України суттєво зростає. Одеський регіон, з огляду на його стратегічне транспортно-логістичне положення, наявність портової інфраструктури, зовнішньоекономічну спеціалізацію та високий рівень інтеграції в міжнародні ринки, належить до тих територій, де вплив зовнішнього економічного середовища проявляється найвиразніше. З огляду на це оцінка того, як міжнародне економічне співробітництво трансформує та визначає соціально-економічні процеси в Одеській області в умовах воєнних викликів, є важливим елементом комплексного аналізу сучасних регіональних тенденцій.

Таблиця 2.11

Динаміка експорту та імпорту товарів Одеської області у 2024–2025 роках

Період/показник	Експорт товарів (дол. США) / зміна	Імпорт товарів (дол. США) / зміна	Сальдо (експорт-імпорт)
січень–серпень 2025	995,1 млн (–20,0 %)	1 891,3 млн (+4,4 %)	–896,2 млн
січень–квітень 2025	497,7 млн (–22,0 %)	872,4 млн (+8,4 %)	–374,7 млн
2024 р.	≈1,7 млрд (+6,6 %)	≈2,5 млрд (+21,8 %)	–≈0,8 млрд
	+11,2 %	+23,2 %	-

Джерело складене на основі : [52;53;54].

Приведені статистичні дані свідчать про системне погіршення торговельного балансу регіону. Якщо в 2024 році імпорт зростав випереджальними темпами порівняно з експортом, що було наслідком часткової переорієнтації економічної активності на забезпечення критичного внутрішнього попиту, то в 2025 році ситуація істотно ускладнилася. Значне падіння експорту (на понад 20 %), зафіксоване у першій половині року, є

наслідком низки факторів: порушення морських логістичних маршрутів, періодичного блокування портової інфраструктури, зменшення обсягів виробництва у ключових експортних секторах, підвищення транзакційних витрат та ризиків для бізнесу.

Імпорт, натомість, продовжує зростати, що зумовлюється необхідністю постачання обладнання, сировини, енергетичних ресурсів, транспортної техніки та продовольства. Така ситуація свідчить про значне посилення залежності регіону від міжнародних поставок, що ускладнює досягнення економічної рівноваги, але водночас демонструє важливість стабільних зовнішньоекономічних партнерств.

Особливої уваги потребує аналіз експорту послуг, який, попри воєнні ризики, залишається однією з найбільш стійких і конкурентоспроможних галузей міжнародної співпраці Одеського регіону. За результатами дев'яти місяців 2025 року обсяг експорту послуг становив 546,1 млн дол. США, що хоч і на 15 % менше порівняно з аналогічним періодом попереднього року, однак забезпечило регіону позитивне сальдо у 181,8 млн дол. США (Intent Press, 2025). Варто зазначити, що у структурі експорту домінують транспортні послуги (71,5 %), значну частку серед яких становлять морські перевезення (214,5 млн дол.). Це підтверджує, що навіть за умов підвищеної безпекової турбулентності транспортно-логістичний сектор регіону зберігає високу адаптивність та здатність інтегруватися у міжнародні транспортні коридори [55].

Вплив міжнародного економічного співробітництва у вимірі соціально-економічного розвитку регіону проявляється не лише через традиційні механізми зовнішньої торгівлі чи транзитні функції Одеської області. Зростаючого значення набуває участь територій у міжнародних програмах технічної допомоги, грантових ініціативах та розвитку інституційної спроможності, що забезпечують комплексний ефект для модернізації економіки, соціального сектора та місцевого врядування. У 2024–2025 роках одним із ключових прикладів такої діяльності є проєкт Агенції регіонального розвитку

Одеської області «Крафтовий потенціал Одещини: шлях до зростання», що реалізується за підтримки уряду Японії у партнерстві з ПРООН та провідними міжнародними донорами. Спрямування проєкту демонструє акцент на розвиток малого й середнього підприємництва, формування компетенцій виробників крафтової продукції, розширення доступу до ринків та стимулювання екологічно орієнтованих виробничих практик (Одеська обласна рада, 2024). Підтримка такого типу сприяє не лише створенню нових робочих місць, а й формує позитивний імідж регіону як території з високим потенціалом локальної продукції, що відповідає європейським стандартам якості[56].

Крім цього, регіон демонструє активну участь у низці структурних програм міжнародної технічної допомоги, що мають мультисекторальний ефект. Так, у межах ініціативи EU4Business: SME Recovery, Competitiveness and Internationalization, Одеські громади та підприємці отримали можливість брати участь у програмах інвестиційної підтримки, навчальних модулів для підвищення конкурентоспроможності та фінансуванні модернізації обладнання для малого бізнесу. За оцінками місцевих органів влади, у 2023–2024 роках понад 150 малих підприємств Одеського району отримали консультаційну, мікрофінансову або грантову підтримку саме через платформу EU4Business, що сприяло збереженню зайнятості, усуненню технологічного відставання та диверсифікації напрямів підприємницької діяльності [57].

Значний внесок у відновлення соціально-інфраструктурного потенціалу регіону мають проєкти міжнародних організацій, зокрема USAID, GIZ, UNDP, UNICEF, які реалізують програми у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та енергоефективності. Наприклад, у рамках програми USAID “HOVERLA” кілька громад Одеського району отримали гранти на модернізацію адміністративних центрів надання послуг, цифровізацію управлінських процесів та підвищення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування. Такі проєкти створюють передумови для підвищення якості публічних послуг та забезпечення більш ефективного управління

ресурсами, що є критично важливим у період воєнних викликів і повоєнного відновлення[58].

Окрему увагу слід приділити проєктам, спрямованим на відновлення критичної інфраструктури. У межах програми GIZ «ReACT4UA» Одеський регіон отримав фінансування на модернізацію систем теплопостачання та енергозбереження в соціальних установах, включаючи школи та медичні амбулаторії. Це зменшує енерговитрати, підвищує резистентність громад до енергетичних ризиків і дозволяє перенаправляти бюджетні ресурси на інші напрями соціального розвитку. Внесок таких проєктів особливо важливий, оскільки Одещина — прифронтний регіон, що регулярно зазнає руйнувань енергетичної інфраструктури внаслідок російських атак.

Вплив міжнародних програм відчутний і у сфері сільського господарства, яке традиційно є однією з ключових галузей Одеської області. Зокрема, у рамках проєкту FAO «Розвиток стійкості аграрного сектору в Україні», малим фермерським господарствам забезпечували доступ до посівного матеріалу, логістичної підтримки та сучасних агротехнологій. У 2024 році понад 4 тисячі агровиробників області отримали консультації та матеріальні ресурси для збереження виробничих потужностей. Це дозволило мінімізувати втрати врожаю, стабілізувати доходи фермерських домогосподарств і зберегти робочі місця у сільській місцевості[59].

Важливим напрямом залишається також розвиток гуманітарних і соціальних проєктів. Участь Одещини у програмах UNICEF та IOM сприяла облаштуванню центрів підтримки дітей і сімей, інтеграції внутрішньо переміщених осіб, створенню безпечних освітніх середовищ та забезпеченню психологічної підтримки для вразливих груп населення. Це формує соціальну стійкість громад і підвищує їхню здатність протистояти наслідкам війни.

Значущими для регіону є також екологічні та інфраструктурні проєкти, що реалізуються у межах міжнародних програм Interreg NEXT та «Басейн Чорного моря 2021–2027». Ці програми належать до ключових механізмів

територіального співробітництва Європейського Союзу, спрямованих на зміцнення транскордонної взаємодії, підвищення стійкості громад та формування сталого середовища розвитку. Їхня реалізація на Одещині не лише компенсує наслідки воєнних руйнувань, а й формує довгостроковий потенціал для відновлення та модернізації регіону[60].

Один з характерних прикладів таких ініціатив — проєкт «Чисті території, зелені та відкриті вулиці», впроваджений у громадах Болградського району. Його зміст передбачає комплекс заходів, спрямованих на поліпшення екологічної ситуації, підвищення якості громадських просторів, впорядкування стихійних сміттєзвалищ, облаштування зелених зон, розвиток інфраструктури для безпечного пересування населення, встановлення систем для управління відходами та впровадження енергоефективних рішень (Департамент екології ОДА, 2024). У рамках проєкту також передбачено створення зон для рекреації, освітніх еколокацій, оновлення вуличного освітлення та модернізацію елементів благоустрою, що в комплексі позитивно впливає на соціальну активність населення й безпековий комфорт території.

Важливою особливістю таких екологічних та інфраструктурних ініціатив є їхній мультиплікативний вплив, який проявляється не лише в екологічному оздоровленні територій, а й у стимулюванні соціально-економічних процесів. По-перше, підвищення якості довкілля позитивно впливає на демографічні процеси, сприяючи зменшенню міграційного відтоку населення з територій, що знаходяться під тиском воєнних викликів. Наявність якісного громадського простору, зелених зон, чистого середовища та сучасної інфраструктури є важливими мотиваційними чинниками для повернення внутрішньо переміщених осіб, що сприятиме відновленню трудового потенціалу регіону.

Реалізація таких проєктів створює сприятливі умови для розвитку малого та середнього підприємництва. Покращення благоустрою підвищує туристичну привабливість територій, що є особливо актуальним для південних районів області, де туризм і сфера послуг традиційно формували значну частку місцевої

економіки. Розвиток інфраструктури, включно з транспортною, комунальною та соціальною, знижує бар'єри входу для нового бізнесу, сприяє відкриттю малих підприємств у сфері торгівлі, громадського харчування, побутових послуг, ремісництва.

Інфраструктурні проекти, здійснені за фінансової підтримки ЄС, міжнародних організацій та транскордонних партнерів, покращують інвестиційний клімат територій. Наявність модернізованих об'єктів соціальної інфраструктури, енергоефективних систем, сучасних очисних комплексів та розвинених громадських просторів є важливим сигналом для потенційних іноземних інвесторів про стабільність території, її готовність до інтеграції в міжнародні економічні ланцюги та спроможність ефективно використовувати зовнішні ресурси. Це особливо важливо у контексті формування умов для повоєнного відновлення та майбутнього залучення приватних інвестицій.

Такі проекти підвищують інституційну спроможність місцевих органів влади та громад, адже участь у міжнародних програмах потребує впровадження сучасних принципів управління, прозорості, стратегічного планування, фінансового контролю та моніторингу результатів. У довгостроковій перспективі це сприяє зміцненню місцевого самоврядування, підвищує ефективність управління ресурсами та створює основу для подальшої участі у ширшому спектрі міжнародних ініціатив[61].

Екологічні та інфраструктурні проекти міжнародного співробітництва виконують не лише функцію оперативного покращення благоустрою територій, а й формують фундаментальні умови для довгострокового соціально-економічного розвитку Одеської області. Вони сприяють підвищенню якості життя населення, стимулюють активізацію підприємницьких ініціатив, покращують інвестиційну привабливість територій і забезпечують підвищення стійкості місцевих громад до зовнішніх шоків, що є вкрай важливим у контексті нинішньої воєнної ситуації та майбутньої відбудови України.

Узагальнюючи, слід зазначити, що міжнародне економічне співробітництво відіграє комплексну роль у формуванні соціально-економічної стабільності Одеського регіону в умовах війни. Воно забезпечує надходження валютних ресурсів, підтримує зайнятість у стратегічно важливих сферах, сприяє розвитку локального підприємництва, створює передумови для інституційного зміцнення громад та їх економічної стійкості. Попри негативну динаміку зовнішньої торгівлі, міжнародні інтеграційні зв'язки залишаються одним із ключових механізмів підтримки життєздатності регіону та формують основу для його повоєнного відновлення.

Таким чином, міжнародне економічне співробітництво не лише компенсує вплив зовнішніх шоків, але й виступає каталізатором модернізації місцевої економіки, дозволяючи розширювати участь регіону у глобальних виробничих та торговельних ланцюгах, підвищувати рівень соціально-економічної захищеності населення та створювати необхідні умови для сталого розвитку території у середньо- та довгостроковій перспективі.

Висновки до Розділу 2

У другому розділі встановлено, що структура та динаміка міжнародного економічного співробітництва України у 2022–2025 рр. зазнали суттєвих трансформацій. На зміну довоєнному акценту на зовнішній торгівлі, залученні інвестицій та виробничій кооперації прийшла модель антикризового МЕС, що ґрунтується на масштабній офіційній фінансовій допомозі, гуманітарних програмах, інституційних реформах та підтримці критичної інфраструктури. Показники зовнішньої торгівлі підтверджують: експорт України скоротився у 2022 р., але демонструє поступове відновлення у 2023–2024 рр., тоді як структура поставок змістилася у бік продукції АПК та металургії, доступної через обмежені логістичні маршрути. У період 2023–2025 рр. ключову роль відіграли фінансові програми МВФ, ЄС, Світового банку та партнерів G7, які

забезпечили макростабільність держави, компенсували дефіцит бюджету та підтримали курсову рівновагу — фундаментальні передумови будь-якої міжнародної економічної взаємодії.

Аналіз факторів впливу на розвиток МЕС засвідчив, що в умовах війни на перший план виходять не ринкові механізми, а інституційні та безпекові чинники. До визначальних негативних факторів віднесено: руйнування логістики, блокування морських портів, високі воєнні ризики для бізнесу, зниження виробничих потужностей, обмежений доступ до капіталу, зростання транзакційних витрат. Водночас виявлено і потужні адаптаційні фактори: розгортання альтернативних логістичних коридорів, інтеграція до внутрішнього ринку ЄС, участь у програмах Interreg та інших транскордонних ініціативах, масштабна донорська підтримка та реалізація структурних реформ у співпраці з міжнародними фінансовими організаціями. Сукупність цих факторів формує нову модель МЕС, що поєднує гнучкість короткострокових антикризових інструментів із довгостроковим стратегічним курсом на євроінтеграцію.

Окремо досліджено вплив МЕС на соціально-економічний розвиток Одеського району — одного з найбільш стратегічних регіонів України під час війни. Міжнародна допомога мала визначальний позитивний ефект — проекти ЄС, МВФ, USAID, GIZ, Світового банку та ООН сприяли стабілізації бюджету громади, підтримці енергетики та водопостачання, функціонуванню гуманітарної логістики, розвитку малого та середнього бізнесу, релокації підприємств і збереженню зайнятості. Таким чином, МЕС виступило компенсаторним механізмом, що частково нейтралізував негативний вплив війни та забезпечив основу для поступового відновлення регіону.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК ІНСТРУМЕНТУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

3.1 Ключові бар'єри розвитку міжнародного економічного співробітництва в умовах війни та шляхи їх подолання

Міжнародне економічне співробітництво стикається з низкою взаємопов'язаних бар'єрів, які істотно обмежують можливості регіонів для інтеграції в глобальні ланцюги вартості та ефективного використання зовнішніх ринків. Ці бар'єри можна згрупувати за чотирма основними напрямками: фізична та інфраструктурна вразливість, логістичні та страхові обмеження, фінансово-банківські та регуляторні ризики, інституційно-соціальні фактори (втрата довіри інвесторів, дефіцит кадрів, порушення ланцюгів постачання).

Фізична й інфраструктурна вразливість територій — ключовий бар'єр для міжнародного співробітництва. Блокади та атаки на портову інфраструктуру, руйнування логістичних вузлів і транспорту призвели до радикальної зміни маршрутів експорту й зростання витрат на перевезення. Практичний вимір цього явища — різке зниження експортної активності: у 2023 році загальний обсяг товарного експорту України скоротився до приблизно 36 млрд дол. США (Рис.3.1), що відобразилося на регіональних платіжних балансах та зайнятості в експортно-орієнтованих секторах.

Рис.3.1 Найбільші категорії товарного експорту та імпорту України у 2023, у млрд. дол.

Джерело створено на основі: [62].

Така втрата експортного потенціалу найбільш болісно вдаряє по регіонах, орієнтованих на аграрний та металургійний експорт. Рішення в цій площині мають бути спрямовані як на відновлення та захист критичної інфраструктури, так і на диверсифікацію логістичних коридорів: розвиток мультимодальних маршрутів (залізниця–дорога–ріка), розбудова інтермодальних терміналів у захищених районах, створення мобільних складських потужностей, а також пріоритизація інвестицій у ремонт і підсилення портової інфраструктури з урахуванням військових ризиків та стандартів захищеності.

Щоб уточнити масштаби змін у структурі та динаміці експорту, узагальнимо ключові показники у табл 3.1.

Таблиця 3.1

Обсяги експорту та морський вантажообіг

Рік / період	Обсяг експорту / вантажообігу (млн тонн)	Коментар
2021 (довоєнний)	154 млн тонн (у т.ч. морський експорт)	Попередній до повномасштабного вторгнення

2022 (перший рік війни)	59 млн тонн вантажообігу морськими портами	За даними морських портів
2023 (війна, часткове відновлення)	62 млн тонн, морський експорт значно нижчий за довоєнний; зерновий експорт формував ~ 20,6 % вартісного товарного експорту	Морський транспорт + інші режими
2024	97.2 млн тонн загального експорту — порівняно з у 2023 р. (+57%)	Відновлення морських перевезень
квітень 2024	6.6 млн тонн зерна і олійних культур — найбільший місячний обсяг від початку війни	Пік морських перевезень

Джерело : створено на основі [63;64;65;66].

Логістичні та страхові обмеження істотно ускладнили транскордонну торгівлю. Блокування або обмеження операцій у портах змусили експортерів перенаправляти вантажі на дорожчі й довші маршрути; дослідження показують, що після початку широкомасштабної агресії частка зернового експорту через Чорноморські порти знизилась: зі співвідношення, близького до 96 % у довоєнний період, до приблизно 69 % у перший період конфлікту, а транспортні витрати для окремих вантажів більш ніж подвоїлися. Крім того, зростання «воєнних» страхових тарифів (war-risk, P&I та інші доплати) призвело до додаткового навантаження на експортні контракти та фактично закривало деякі напрямки для судноплавства без державних/міжнародних гарантій. У коротко- і середньостроковій перспективах подолання цього бар'єру вимагає комбінованих рішень: формування державних або міжнародних страхових пулів, державні компенсації для ключових експортних логістичних ланцюгів, стимулювання використання альтернативних коридорів (наприклад, рельсових сполучень в напрямку ЄС і через порти-партнери), а також дипломатичне і технічне сприяння створенню «зеленої коридорної» інфраструктури з міжнародними гарантіями. Емпіричні дані про скорочення частки портових перевезень і ріст страхових ставок підкреслюють нагальність таких заходів.

Таблиця 3.2

Динаміка морських перевезень через морський коридор: 2023–2024

Період	Загальний тоннаж по морю (включно з зерном)	Зерновий та аграрний експорт (тонн)
Серпень 2023 — запуск морського коридору	—	45 млн тонн вантажів експортовано з моменту відкриття (з них зернові + олійні — понад 30 млн тонн за 9 місяців)
2024 (до середини року)	64.4 млн тонн через морський маршрут з серпня 2023	43.5 млн тонн зерна з 64.4 млн тонн експортованого вантажу
Квітень 2024 (місяць)	6.6 млн тонн аграрного — рекорд місяця з початку повномасштабної війни	

Джерело : створено на основі [67].

Таблиця 3.2 демонструє стабільне зростання обсягів перевезень через морський коридор після його відкриття в серпні 2023 року. У квітні 2024 р. зафіксований рекордний показник — 6,6 млн тонн аграрних вантажів, що стало найвищим місячним результатом з початку війни.

Фінансові й регуляторні бар'єри (обмеження доступу до міжнародних платежів, санкції, складність транскордонних розрахунків і кредитування) утруднюють довгострокові контракти й інвестиційні проєкти. Військова невизначеність знижує кредитний рейтинг суб'єктів господарювання та підвищує ризикові надбавки для іноземних інвесторів, що веде до відтоку або утримання капіталу. Рішення в даному полі повинні поєднувати макрополітичні ініціативи (створення сприятливих умов для міжнародного фінансування через державні гарантії і гарантійні фонди), інтеграцію з міжнародними платіжними системами та розвиток валютної ліквідності для бізнесу. Доцільним є також активне використання міжнародних програм технічної допомоги і кредитних ліній (банків розвитку, ЄБРР, Світовий банк) для фінансування логістичних та виробничих проєктів у постраждалих регіонах. Світова практика показує, що поєднання державних гарантій і мультистейкхолдерських кредитних механізмів значно підвищує привабливість проєктів у зонах підвищеного ризику.

Інституційно-соціальні фактори — втрата довіри інвесторів, відтік кваліфікованих кадрів, фрагментація ринків збуту — поглиблюють структурні дисбаланси. Навіть за наявності відновленої інфраструктури, відновлення експортної активності у регіонах гальмують проблеми з людським капіталом, адаптацією нормативів до нових міжнародних стандартів та недосконалість місцевого адміністрування. Подолання цих бар'єрів потребує цілеспрямованої політики: програми підвищення кваліфікації та перекваліфікації робочих ресурсів, стимулювання повернення спеціалістів (re-attraction) через податкові й соціальні стимули, вдосконалення місцевого регулювання та цифровізація адміністративних процедур (електронні дозволи, митні сервіси), що зменшить транзакційні витрати для бізнесу. Також важливими є механізми публічно-приватного партнерства для реалізації реконструкційних проєктів та формування прозорих правил для інвесторів.

Наведені вище блоки бар'єрів взаємопов'язані: наприклад, підвищення страхових витрат підсилює фінансові ризики, що в свою чергу знижує інвестиційну привабливість регіонів та скорочує можливості працевлаштування. Тому ефективна стратегія пом'якшення наслідків війни для міжнародного співробітництва має базуватися на комплексному підході, що поєднує оперативні (кризові) заходи з довгостроковою стратегією відбудови та модернізації. Практична програма дій може містити такі пріоритети:

- термінове забезпечення стабільності логістичних коридорів та запуск страхових механізмів зі співфінансуванням;
- інвестиції у мультимодальну інфраструктуру й захищені логістичні вузли;
- державні гарантії та кредитні лінії для ключових експортерів;
- масштабні програми з розвитку людського капіталу та цифровізації адміністративних послуг;
- активна міжнародна дипломатія для відновлення довіри й пошуку ринків-партнерів.

Реалізація такої програми слід поєднати з прозорими моніторинговими механізмами і залученням місцевих органів влади та бізнесу до процесу прийняття рішень.

Прикладом реалізації окремих згаданих інструментів є «Чорноморська зернова ініціатива» (Black Sea Grain Initiative), що тимчасово відкрила коридори для експорту аграрної продукції й дозволила вивезти мільйони тонн зерна з України до 2023 року, полегшуючи тиск на внутрішні запаси та стабілізуючи частину експортних потоків; через цю ініціативу пройшло близько 25 млн тонн вантажів, що підкреслює, наскільки критично важливі міжнародні угоди й гарантії для підтримки співпраці під час війни. Однак досвід також показав — такі ініціативи є тимчасовими й вразливими до ескалацій, тому на національному та регіональному рівнях необхідно будувати стійкі механізми, що не залежать виключно від окремих міжнародних домовленостей[68].

Подолання бар'єрів розвитку міжнародного економічного співробітництва в умовах війни — це не лише питання відновлення інфраструктури, але й трансформації підходів до управління ризиками, фінансування, міжнародної координації та людського капіталу. Масштабна потреба у відбудові (оцінювана міжнародними організаціями у сотні мільярдів доларів) підкреслює, що лише системне поєднання технічних, фінансових і політичних інструментів здатне забезпечити стійке відновлення експортно-орієнтованих зв'язків і довгострокову інтеграцію територій у міжнародні економічні процеси.

З урахуванням проведеного аналізу можна стверджувати, що бар'єри розвитку міжнародного економічного співробітництва в умовах війни формують складну багатофакторну систему, де інфраструктурні, логістичні, фінансові та інституційно-соціальні обмеження тісно переплітаються між собою. Їхній вплив проявляється як на макрорівні — у вигляді скорочення експортних потоків, зростання витрат та зниження інвестиційної активності, — так і на регіональному рівні, де ускладнюється доступ бізнесу до ринків, фінансування та робочих ресурсів.

Проведений аналіз дозволяє окреслити основні групи бар'єрів, що визначають умови функціонування міжнародного економічного співробітництва в період війни. Сукупність інфраструктурних, логістичних, фінансових та інституційно-соціальних чинників формує багаторівневу систему обмежень, у межах якої взаємодіють різні ризики. З метою структуризації цих елементів сформуємо таблиця 3.3, яка відображає внутрішню будову виявлених бар'єрів і їх ключові характеристики.

Таблиця 3.3

Структурна модель бар'єрів

Фізична інфраструктурна вразливість та	- руйнування портів, елеваторів, залізничних вузлів; - блокади морських маршрутів; - скорочення загального експорту з 154 млн т (2021) до 59 млн т (2022).
Логістичні та страхові бар'єри	- падіння частки морського експорту зерна з 96 % до 69 %; - зростання war-risk страхування та тарифів P&I; - подорожчання альтернативних логістичних маршрутів.
Фінансово-банківські та регуляторні ризики	- обмежений доступ до міжнародних платежів; - високі ризикові надбавки та зниження кредитоспроможності; - ускладнені транскордонні розрахунки; - потреба у державних гарантіях та міжнародних кредитних лініях.
Інституційно-соціальні бар'єри	- відтік робочої сили, нестача кваліфікованих кадрів; - падіння довіри інвесторів; - слабкість місцевих адміністративних процедур; - фрагментація ринків збуту.

Джерело створено на основі [69]

Тож бар'єри міжнародного економічного співробітництва в умовах війни формують складну, взаємопов'язану систему. Інфраструктурні втрати спричиняють логістичні ускладнення, які, у свою чергу, підвищують страхові та фінансові ризики й знижують інвестиційну активність. Обмеження, пов'язані з людським капіталом і якістю інституційного середовища, додатково зменшують можливості регіонів адаптуватися до зовнішніх викликів і підтримувати експортні процеси. Це підкреслює важливість комплексного підходу, що охоплює модернізацію інфраструктури, удосконалення логістичних механізмів, зміцнення фінансових інструментів, підвищення ефективності управління та

розвиток людського потенціалу. Узгоджена реалізація таких заходів створює умови для поступового відновлення та довгострокової інтеграції України у міжнародні економічні зв'язки.

3.2. Активізація міжнародного економічного співробітництва та адаптація його механізмів до воєнних та післявоєнних умов

Умови повномасштабної війни формують нову архітектуру міжнародного економічного співробітництва (МЕС), яка потребує оперативної адаптації його механізмів до високого рівня ризиків, нестабільності та трансформацій економічної інфраструктури. Водночас саме міжнародна кооперація стає одним із ключових чинників стійкості національної економіки та відновлення територій. У воєнний період особливої ваги набувають інструменти, здатні забезпечити безперервність торгівлі, доступ до фінансування, диверсифікацію логістичних маршрутів та зміцнення інституційної взаємодії з партнерами. Післявоєнний період, своєю чергою, потребує перегрупування акцентів — переходу від екстрених заходів до стійких інвестиційних програм, структурних реформ і модернізації регіональної економіки. Це формує двоетапну логіку, яка лежить в основі сучасного МЕС України:

стабілізація → відновлення → розвиток

У воєнних умовах торговельна лібералізація набула особливого значення як механізм забезпечення безперервності зовнішньоекономічних потоків та мінімізації руйнівного впливу бойових дій на виробничо-логістичні ланцюги України. Одним із ключових рішень стало запровадження Європейським Союзом тимчасових автономних торговельних заходів (ATMs), які передбачають повне скасування мит, квот та антидемпінгових обмежень для українських товарів. Це стало безпрецедентним кроком у практиці європейської

торговельної політики, оскільки вперше такі заходи були застосовані до країни у стані повномасштабної війни[70].

Скасування тарифних та нетарифних бар'єрів мало кілька важливих економічних ефектів. По-перше, було забезпечено підтримку виробничих потужностей у критично важливих секторах — аграрному, металургійному, машинобудівному та харчовій промисловості. Навіть за умов часткового або повного знищення окремих логістичних вузлів українські підприємства змогли перенаправити частину своєї продукції на європейські ринки, компенсуючи втрату традиційних маршрутів через морські порти.

По-друге, ATMs сприяли зростанню валютних надходжень, що стало важливим фактором макрофінансової стабільності держави. У період, коли внутрішні виробничі та податкові можливості були суттєво обмежені, експорт через спрощені митні режими відіграв ключову роль у підтриманні резервів, стабілізації курсу та фінансуванні критичних державних видатків.

Також, у межах ATMs запроваджено спрощені процедури походження товарів (rules of origin), що дозволило українським виробникам зменшити адміністративні витрати і пришвидшити проходження митних формальностей. Паралельно з цим ЄС ініціював гармонізацію фітосанітарних та технічних стандартів, що створило додаткові можливості для інтеграції українських підприємств у європейські ланцюги доданої вартості.

Важливим елементом адаптації стало також цифрове спрощення митних процедур, яке передбачає підвищення ролі електронних декларацій, взаємного визнання сертифікатів та обміну даними між українською та європейськими митницями. Через обмеженість фізичних можливостей логістики (пошкодження доріг, портів, митних пунктів) цифровізація стала критично важливою передумовою оперативного оформлення вантажів.

Крім того, активізація торговельної лібералізації дала поштовх розвитку альтернативних маршрутів постачання, зокрема «коридорів солідарності» («Solidarity Lanes»), які забезпечили додаткові канали для експорту української

продукції через території Польщі, Румунії, Словаччини та Молдови. У поєднанні з АТMs ці рішення створили стійку систему компенсації втраченої морської інфраструктури, що дозволило українському експорту адаптуватися до нових реалій.

Сукупний вплив торговельної лібералізації у воєнний період виявився багатовимірним:

- забезпечив збереження експортного потенціалу країни;
- сприяв утриманню конкурентоспроможності українських підприємств на міжнародних ринках;
- підтримав фінансову стабільність через валютні надходження;
- посилив інституційну інтеграцію з ЄС, створивши підґрунтя для майбутнього поглиблення економічної інтеграції.

У перспективі післявоєнного періоду вироблені під час війни механізми спрощення та лібералізації можуть стати основою для перетворення тимчасових автономних заходів на сталі торговельні режими, що передбачатимуть повну інтеграцію до внутрішнього ринку ЄС у межах поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ+).

Активізація міжнародного економічного співробітництва в умовах війни потребує не лише збільшення доступних фінансових ресурсів, а передусім — створення середовища, у якому інвестиційні процеси можуть відновлюватися попри високий рівень невизначеності. Саме тому сучасні фінансові механізми партнерів України стають не просто джерелами фінансування, а системними інструментами деризикизації та стимуляторами економічної активності.

Ключовою тенденцією є перехід міжнародних інституцій від традиційних моделей кредитування до комплексних гарантійних і страхових механізмів, які знімають значну частину воєнних ризиків з приватного сектору. Це створює ефект “розморожування” інвестиційних процесів: підприємства можуть реалізовувати проєкти, що раніше вважалися надто ризикованими.

Важливою ознакою активізації є підвищення швидкодії та гнучкості фінансової допомоги. У воєнних умовах класичні довгі цикли погодження проєктів замінюються прискореними процедурами, а частка грантових компонентів суттєво збільшується. Це дозволяє швидко запускати інфраструктурні, логістичні та енергетичні проєкти, які формують основу для відновлення бізнес-активності регіонів.

Водночас міжнародна фінансова підтримка стимулює формування середовища довіри, яке є необхідним для поглиблення економічної взаємодії з іноземними партнерами. Гарантії міжнародних фінансових інституцій фактично виконують роль “фінансового щита”, компенсуючи ризики і закріплюючи очікування щодо стабільності умов інвестування у середньостроковій перспективі. Це дозволяє залучати до відновлення не лише державні та інституційні ресурси, а й приватний капітал, який є ключовим для структурної модернізації економіки.

Активізація також проявляється у посиленні фінансової децентралізації, коли міждержавна допомога все частіше надходить безпосередньо на рівень громад через мультидонорські трастові фонди. Це дозволяє оперативно фінансувати реконструкцію, модернізацію критичної інфраструктури та підтримку малого бізнесу, що суттєво скорочує цикли ухвалення рішень і пришвидшує локальне відновлення.

Окремою важливою частиною забезпечення стабільності зовнішньоекономічної діяльності України безпосередньо залежить від здатності держави швидко перебудовувати логістичні маршрути та створювати альтернативні транспортні коридори. Блокування або пошкодження традиційних шляхів експорту — передусім морських портів — показало критичну вразливість попередньої логістичної моделі, що базувалася на домінуванні морського транспорту. У відповідь на ці виклики Україна спільно з міжнародними партнерами активізувала масштабну диверсифікацію маршрутів,

спрямовану на зниження логістичних ризиків та забезпечення стійкості торговельних потоків.

Одним із ключових напрямів стало формування альтернативних залізничних та автомобільних маршрутів через країни Центральної та Східної Європи — Польщу, Румунію, Словаччину, Молдову. Розвиток так званих «коридорів солідарності» (EU–Ukraine Solidarity Lanes) дав змогу створити мережу стійких транспортно-логістичних ліній, через які проходить значна частина експорту агропродукції, металургійних виробів, продукції машинобудування[71]. Запровадження спрощених прикордонних процедур, збільшення пропускної спроможності пунктів перетину та узгодження фітосанітарного контролю стали потужним фактором швидкої адаптації зовнішньої торгівлі.

Важливим елементом диверсифікації стало переорієнтування на малі та середні дунайські порти — Рені, Ізмаїл, Кілія, Галац — які перетворилися на стратегічні логістичні вузли, забезпечивши збереження аграрного експорту навіть під час блокування морських напрямів. Інвестиції міжнародних партнерів у модернізацію причальних комплексів, поглиблення акваторій, розширення пропускної здатності та підвищення безпекових стандартів сприяли формуванню стійкого транспортного коридору «Дунай — Чорне море».

У короткостроковій перспективі ефективним рішенням стали тимчасові перевалочні центри та склади на кордоні, які забезпечують оперативне перевантаження зернових, контейнерів та паливно-енергетичних ресурсів. Це дозволяє розділяти потокові ризики, зменшувати затори та гнучко перебудовувати маршрути залежно від безпекової ситуації.

У довгостроковій перспективі пріоритетом стає створення мультимодальних логістичних хабів, здатних поєднувати залізничний, річковий, автомобільний та морський транспорт. Міжнародні інвестори вже розглядають можливість розвитку таких хабів поблизу кордону з ЄС та у припортових регіонах, включно з Одеським районом. Мультимодальні центри забезпечують:

- зменшення транспортних витрат;
- підвищення швидкості та передбачуваності доставки;
- інтеграцію українських підприємств у європейські ланцюги постачання;
- зміцнення продовольчої безпеки Європи;
- підвищення загальної стійкості експортної інфраструктури.

Активізація цих процесів прямо корелює з необхідністю збереження експортного потенціалу та забезпечення продовольчої безпеки України і світу, оскільки диверсифіковані логістичні маршрути гарантують безперервність постачання навіть у разі обмеженої доступності окремих транспортних вузлів. Крім того, розвиток альтернативних коридорів сприяє поступовій інтеграції української логістичної системи до європейської TEN-T мережі, що відкриває додаткові можливості для інвестицій у модернізацію інфраструктури.

Таким чином, диверсифікація маршрутів та розбудова логістичних коридорів є не лише антикризовою реакцією на воєнні виклики, а й стратегічним напрямом активізації міжнародного економічного співробітництва, який закладає основу для післявоєнної відбудови, модернізації транспортної інфраструктури та посилення ролі України в глобальних ланцюгах постачання.

Окреме значення для забезпечення ефективної взаємодії між Україною та міжнародними партнерами набуває інституційна координація. Висока динамічність безпекової ситуації, необхідність оперативного прийняття рішень та потреба в масштабній післявоєнній відбудові зумовлюють трансформацію державних інститутів у напрямі підвищення їхньої керованості, прозорості та сумісності з європейськими стандартами.

Одним із напрямів такої трансформації є гармонізація українського законодавства з *acquis* ЄС [72]. Це передбачає адаптацію норм у сферах технічного регулювання, митної політики, державних закупівель, стандартизації, інтелектуальної власності та конкуренційної політики. Практична імплементація цих реформ забезпечує дві ключові передумови активізації міжнародного економічного співробітництва:

- усунення регуляторних бар'єрів для торгівлі та інвестицій;
- підвищення сумісності української продукції та бізнес-процесів з європейськими ланцюгами створення вартості.

Особливу роль відіграє модернізація механізмів державно-приватного партнерства (ДПП), які дозволяють ефективно розподіляти ризики та залучати приватний капітал до реалізації масштабних інфраструктурних та енергетичних проєктів. У воєнний та післявоєнний періоди саме ДПП стає ключовим інструментом мобілізації ресурсів, необхідних для відновлення транспортних коридорів, портової інфраструктури, логістичних хабів та критичних об'єктів енергетики. Гармонізація процедур ДПП із європейськими стандартами, зокрема вимогами ЄБРР та ЄІБ, суттєво розширює коло потенційних іноземних інвесторів, зменшуючи їхні операційні та правові ризики.

Не менш значущими є реформи у сфері державних закупівель, які забезпечують прозорість витрачання коштів міжнародних донорів і сприяють підвищенню довіри до українських інституцій. Інтеграція системи Prozorro із європейськими структурами, розширення моделі категорійного менеджменту, запровадження ризик-орієнтованого моніторингу створюють сприятливий інституційний фундамент для реалізації проєктів, що фінансуються міжнародними фінансовими організаціями. Це дозволяє партнерам оперативно ухвалювати рішення щодо фінансування та мінімізувати корупційні ризики.

Інституційна координація також передбачає посилення міжвідомчої та міжрегіональної взаємодії, зокрема створення єдиних координаційних платформ між Україною, ЄС і міжнародними фінансовими інституціями. Такі платформи забезпечують узгодження пріоритетів відбудови, синхронізацію правових змін та забезпечення однакових стандартів реалізації проєктів. У результаті міжнародні партнери отримують чіткі правила взаємодії, а держава — підвищену ефективність управління зовнішньою допомогою.

У ширшому контексті інституційна модернізація сприяє структурній інтеграції України у європейський економічний простір, що проявляється у

диверсифікації експортних ринків, розширенні можливостей промислової кооперації, збільшенні інвестиційної привабливості та зростанні участі регіонів у транскордонних програмах розвитку. Усе це знижує стратегічні ризики, пов'язані з воєнною економікою, та посилює довіру міжнародних партнерів до довгострокових проєктів.

Ще одним інструментом для забезпечення стійкості зовнішньоекономічної діяльності України виступає цифровізація процедур та зміцнення інституційної спроможності. Ураження логістичної, митної та портової інфраструктури, зростання невизначеності, а також потреба у швидкій перебудові торговельних потоків вимагають переходу до таких управлінських та регуляторних рішень, які мінімізують людський фактор, забезпечують оперативний обмін інформацією та підвищують рівень прозорості. У цьому контексті розвиток електронних сервісів — eCustoms, eLicensing, e-Procurement — формує основу сучасної інституційної спроможності українських органів влади та учасників ЗЕД.

Система eCustoms виступає інструментом прискорення митних процедур, що критично важливо за умов перенавантаження наземних пунктів пропуску та зміщення торговельних маршрутів до західного кордону. Перехід до електронного декларування, автоматизованого аналізу ризиків та інтеграції митних баз із європейськими інформаційними системами (NCTS, ICS2) не лише скорочує час перетину кордону, а й зменшує транзакційні витрати бізнесу. З огляду на зростаючу роль альтернативних логістичних коридорів, цифровізація дозволяє компенсувати фізичні обмеження пропускної здатності інфраструктури за рахунок оптимізації інформаційних потоків[73]. Для Одеського регіону, де морські потужності частково зруйновані або заблоковані, електронні митні сервіси є базовою передумовою стабільного функціонування сухопутних та річкових маршрутів.

Впровадження eLicensing забезпечує уніфікацію та прискорення процедур отримання дозволів і сертифікатів, що особливо важливо для підприємств-експортерів аграрної, харчової та промислової продукції. Електронний

документообіг мінімізує ризики корупційних практик, знижує навантаження на бізнес у кризових умовах та дозволяє уникати затримок, пов'язаних із фізичною недоступністю органів державної влади в районах підвищеної воєнної загрози. Для компаній Одеської області, які активно використовують експортні маршрути Дунайського кластеру, цифровізація дозвільних процедур сприяє формуванню передбачуваності та гнучкості поставок.

Платформи e-Procurement, передусім Prozorro, зміцнюють довіру міжнародних партнерів і донорських структур. Прозорість державних закупівель є однією з ключових умов фінансування проєктів відновлення, модернізації логістичної інфраструктури та гуманітарних програм. Цифрові механізми контролю, аналітики та аудиту знижують ризики неефективного використання ресурсів, що є критичним у період обмежених бюджетних можливостей. Для місцевих громад та регіональних органів влади цифровізація закупівель формує нову культуру управління публічними фінансами, що безпосередньо впливає на якість реалізації міжнародних проєктів[74].

Крім того, цифрова трансформація стимулює зростання інституційної стійкості — здатності органів влади швидко адаптуватися до кризових умов, змінювати процедури та забезпечувати безперервність управління. У воєнний час цифрові платформи фактично підміняють собою фізичну інфраструктуру, дозволяючи зберігати керованість торговельних процесів, навіть коли традиційні логістичні та адміністративні ланки зазнають руйнувань. Після війни ці рішення сформують основу інтеграції України у внутрішній ринок ЄС: відповідність стандартам електронних процедур, обміну даними та ризик-менеджменту буде необхідною умовою поглиблення міжнародного співробітництва.

Отже, цифровізація процедур і зміцнення інституційної спроможності не лише підвищують ефективність функціонування зовнішньоекономічних механізмів у період воєнних загроз, а й створюють фундамент для післявоєнного відновлення, залучення інвестицій та інтеграції в європейський економічний

простір. Це робить електронні сервіси невід’ємним елементом сучасної моделі міжнародного економічного співробітництва.

Практичні рекомендації щодо активізації міжнародного економічного співробітництва та адаптації його механізмів у воєнних і післявоєнних умовах мають комплексний характер і охоплюють державний, регіональний, приватний та міжнародний рівні. Насамперед, для державної економічної політики стратегічним завданням є створення передбачуваного середовища, здатного зменшувати ризики та стимулювати інвестиційну активність. В умовах високої невизначеності та зростання вартості капіталу держава має інституціоналізувати механізми деризикізації інвестицій шляхом запровадження державних гарантій, інструментів страхування воєнних ризиків та компенсаційних програм для інвесторів, які здійснюють діяльність у критично важливих секторах. Одночасно необхідно забезпечити пріоритетне фінансування логістичних проєктів, спрямованих на диверсифікацію експортних маршрутів, що є ключовою умовою стійкості української економіки в умовах руйнування традиційних шляхів транспортування. Поглиблення співпраці з міжнародними фінансовими інституціями — такими як ЄБРР, ЄІБ, USAID — дозволить мобілізувати додаткові ресурси для модернізації інфраструктури, підтримки інноваційних кластерів та реалізації великих проєктів розвитку.

На регіональному рівні, зокрема в Одеському районі, важливо забезпечити інституційну та організаційну готовність до залучення зовнішніх ресурсів. Формування комплексного інвестиційного каталогу регіону, синхронізованого зі стратегічними пріоритетами міжнародних донорів, забезпечить ефективну комунікацію між місцевими органами влади та потенційними інвесторами. Створення регіонального грантово-інвестиційного фонду, який об’єднуватиме місцеві ресурси та кошти міжнародних партнерів, може стати ключовим інструментом фінансування інфраструктурних і бізнес-проєктів, що мають мультиплікативний ефект. Особливої уваги потребує розвиток мультимодальних транспортних вузлів — поєднання залізничного,

автомобільного та портового транспорту здатне забезпечити стійкість логістичних каналів та підвищити конкурентоспроможність регіону на міжнародному рівні. Додатково необхідно поглиблювати цифровізацію локальних сервісів для інвесторів: створення єдиної точки доступу до адміністративних процедур, впровадження онлайн-реєстрів земельних ділянок, розвиток е-послуг значно підвищують прозорість і прискорюють ухвалення управлінських рішень.

Приватний сектор відіграє не менш значущу роль у відновленні та розвитку міжнародних економічних зв'язків. Підприємствам необхідно активніше використовувати інструменти експортного страхування та гарантування, що дозволить мінімізувати ризики, пов'язані з транскордонною торгівлею. Формування партнерств із міжнародними компаніями у сферах логістики, агропереробки, енергетичного машинобудування та промислового виробництва сприятиме інтеграції українських підприємств до глобальних ланцюгів доданої вартості. Важливо також прискорити адаптацію виробничих процесів до стандартів Європейського Союзу, оскільки відповідність технічним регламентам, екологічним вимогам та стандартам якості відкриває доступ до нових ринків та підвищує конкурентоспроможність вітчизняних виробників.

Роль міжнародних партнерів у забезпеченні стійкого розвитку та поглибленні МЕС в умовах воєнних загроз є визначальною. Пріоритетом має стати формування довгострокової та передбачуваної фінансової підтримки України, яка дозволить планувати інфраструктурні проєкти та інвестиційні програми на середньо- та довгострокову перспективу. Важливо також розширити мандати донорських організацій на інвестування у критичну інфраструктуру — зокрема транспортну, енергетичну та водну, оскільки її стійкість безпосередньо впливає на можливості міжнародного співробітництва та функціонування бізнесу. Не менш важливим є підтримання регіонального рівня — громад, районних адміністрацій та комунальних підприємств, оскільки

саме вони забезпечують реалізацію більшості проєктів у сфері логістики, соціальної інфраструктури та економічного розвитку.

У комплексі такі заходи формують цілісну модель адаптації механізмів міжнародного економічного співробітництва до умов війни та післявоєнної реконструкції, забезпечуючи високий рівень стійкості, інтегрованості та конкурентоспроможності української економіки на глобальних ринках.

Глобальна архітектура повоєнного відновлення України є багатокомпонентною та вимагає чіткої координації між ключовими міжнародними партнерами, кожен з яких відіграє критичну, проте взаємодоповнюючу роль у забезпеченні фінансової стійкості, інституційної інтеграції та мобілізації приватного капіталу. Європейський Союз та його інституції виступають наріжним каменем цього процесу, концентруючись на інституційній інтеграції, макрофінансовій стабілізації та глибоких структурних реформах. Центральним механізмом тут є Ukraine Facility, що передбачає прогнозовану багаторічну фінансову підтримку, яка жорстко прив'язана до виконання Плану реформ, необхідного для вступу до ЄС. Додатково, критично важливим є перетворення тимчасових Автономних Торговельних Заходів (ATMs) на постійний режим ПВЗВТ+, забезпечуючи повну інтеграцію до внутрішнього ринку ЄС та створюючи незворотні стимули для інвестицій. Технічна допомога через інструменти Twinning та TAIEХ сприяє прискореній гармонізації українського законодавства з *acquis* ЄС у сферах митної політики, технічного регулювання та публічних закупівель. Водночас, постійна модернізація «Коридорів солідарності» та їхня інтеграція до європейської мережі TEN-T гарантує стійкість логістичних шляхів.

Паралельно, МФІ беруть на себе ключову функцію фінансування критичної інфраструктури та деризикізації інвестицій, що є вирішальним для мобілізації приватного капіталу. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) зосереджується на наданні гарантійних інструментів та страхування воєнних ризиків, знімаючи бар'єри для інвестицій у критичні сектори, як-от

енергетика, логістика та агропереробка, а також фінансує муніципальну інфраструктуру. Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) забезпечує пільгове довгострокове кредитування для масштабних проєктів, включаючи транспортні хаби та модернізацію енергосистеми, активно підтримуючи механізми державно-приватного партнерства (ДПП). Світовий банк та Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) через трастові фонди надають пряме фінансування відбудови соціальної інфраструктури, зокрема охорони здоров'я та освіти, а також забезпечують аналітичну підтримку через інструменти Оцінки потреб (RDNA) для пріоритезації інвестицій.

Крім того, важливою є роль Міжнародного валютного фонду (МВФ) та двосторонніх партнерів. МВФ через Програми розширеного фінансування (EFF) забезпечує макрофінансову стабільність, яка є необхідною умовою для приходу будь-якого інвестора, жорстко прив'язуючи свою підтримку до структурних реформ, особливо в антикорупційній сфері та управлінні. Двосторонні донори, як-от USAID, надають грантові кошти та технічну допомогу для підтримки малих та середніх підприємств (МСП), розвитку регіональних інвестиційних агенцій та прискорення цифровізації (наприклад, eCustoms, Prozorro), що зміцнює інституційну спроможність на місцевому рівні. Таким чином, синергія між цими інституціями створює цілісну систему підтримки, що переходить від гуманітарного реагування до стратегічного відновлення та розвитку.

Таблиця 3.4

Ключові організації та механізми

Організація	Ключова Роль у Відновленні	Основні Механізми, які слід задіяти	Пріоритетні Напрями
Європейський Союз (ЄС)	Інституційна інтеграція та макрофінансова стабільність	Ukraine Facility (прогнозоване фінансування реформ), ПВЗВТ+ (поглиблена зона вільної торгівлі), TEN-T (логістична інтеграція).	Реформи, інтеграція до внутрішнього ринку ЄС, енергетика.
Європейський банк	Деризикізація та мобілізація	Страховання воєнних ризиків, гарантійні	Приватний сектор, логістика,

реконструкції та розвитку (ЄБРР)	приватного капіталу	інструменти, кредитування МСП та муніципалітетів.	енергетична безпека, децентралізація.
Світовий банк / МБРР	Фінансування критичних потреб та структурні реформи	Трастові фонди (гранти), проєкти відновлення (наприклад, соціальної інфраструктури), RDNA (оцінка потреб).	Соціальна інфраструктура, державне управління, реформи.
Міжнародний валютний фонд (МВФ)	Макрофінансова стабільність та довіра інвесторів	Програми EFF (прив'язка фінансування до структурних реформ), консультації з фінансової політики.	Фінансова стабільність, боротьба з корупцією, управління публічними фінансами.
Європейський інвестиційний банк (ЄІБ)	Довгострокове інфраструктурне фінансування	Пільгові кредити, Підтримка Державно-приватного партнерства (ДПП), технічна експертиза.	Масштабні інфраструктурні проєкти, транспорт, модернізація.
USAID / Двосторонні донори	Технічна допомога та підтримка місцевого рівня	Грантова підтримка МСП, проєкти з цифровізації (e-services), підтримка реформ на місцевому рівні.	Цифрова трансформація, місцевий розвиток, підтримка бізнесу.

Джерело : [75;35]

Перехід від невідкладних заходів екстреної міжнародної допомоги до реалізації стійких інвестиційних програм вимагає акцентованої активізації кількох ключових механізмів, спрямованих на подолання системних ризиків та забезпечення інституційної сумісності. Першочерговим завданням є впровадження ефективних інструментів зменшення ризиків (деризикизації). Центральне місце тут посідає створення повноцінної системи страхування воєнних ризиків. Це не просто фінансовий інструмент, а критична передумова для масового повернення та залучення приватного капіталу. Така система має функціонувати під егідою Міжнародних фінансових інституцій (МФІ) та урядів країн-партнерів, використовуючи мандати таких структур, як Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (MIGA) або спеціалізовані фонди Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Корпорації фінансового розвитку США (DFC). Лише гарантування від політичних та

воєнних ризиків здатне компенсувати високу невизначеність і стимулювати довгострокові капіталовкладення в критичні сектори.

Не менш важливим є забезпечення інституційної гармонізації у сферах ДПП та закупівель. Необхідна модернізація процедур державно-приватного партнерства (ДПП) шляхом їх повного узгодження зі стандартами ЄБРР та Європейського інвестиційного банку (ЄІБ). Це забезпечить прозорий та передбачуваний правовий режим для залучення приватного капіталу до реалізації масштабних проєктів відновлення критичної інфраструктури. Паралельно, посилення прозорості державних закупівель є імперативом для підвищення довіри міжнародних донорів. Повна інтеграція системи Prozorro з європейськими інструментами моніторингу та контролю є необхідною умовою ефективного та нецільового використання наданих ресурсів, мінімізуючи корупційні ризики та забезпечуючи високу якість управління публічними фінансами.

Третім стратегічним вектором є логістична інтеграція та підвищення стійкості експортних маршрутів. Це вимагає пріоритетного інвестування у створення мультимодальних транспортних хабів. Розвиток вузлів, які ефективно поєднують залізничний, автомобільний та річковий (особливо Дунайський кластер) транспорт біля кордонів з ЄС, є критично важливим для диверсифікації експортних потоків. Такі хаби не лише забезпечують стійкість торгівлі в умовах обмеженої доступності морських портів, але й сприяють глибшій інтеграції української транспортної системи до європейської мережі TEN-T, що є фундаментальною передумовою для довгострокової конкурентоспроможності української економіки.

Таким чином, акцент на цих механізмах — зменшенні ризиків, інституційній сумісності та логістичній стійкості — формує цілісну стратегію переходу від антикризового управління до стійкого інвестиційного розвитку.

3.3. Перспективи розвитку міжнародного економічного співробітництва Одеського району як чинник повоєнного соціально-економічного відновлення

Сучасна динаміка зовнішньоекономічної діяльності Одеської області свідчить про збереження її стратегічної ролі в системі міжнародної торгівлі України навіть в умовах воєнних викликів та трансформації логістичних маршрутів.

Важливою аналітичною основою для оцінювання перспектив міжнародного економічного співробітництва та формування стратегічних підходів до повоєнного соціально-економічного відновлення територій, зокрема Одеського району, є прогноз економічного і соціального розвитку України на 2026–2028 роки, схвалений постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2025 № 946. Документ був розроблений Міністерством економіки, довкілля та сільського господарства України у взаємодії з іншими центральними органами виконавчої влади та має на меті сформулювати кількісну оцінку траєкторії економічного розвитку держави до 2028 року. Методологічно прогноз базується на оцінці впливу триваючої повномасштабної військової агресії Російської Федерації, аналізі актуальних макроекономічних тенденцій 2024 – початку 2025 років, а також на включенні урядових заходів, спрямованих на пом'якшення негативних наслідків воєнних дій для населення, бізнесу та регіональних економік у контексті системної міжнародної фінансової підтримки.

Під час підготовки прогнозу уточнено економічну базу 2025 року з огляду на актуалізацію статистичних даних, результати соціально-економічних опитувань домогосподарств та корекцію припущень, покладених у попередні макроекономічні розрахунки згідно із Законом України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» та Постановою КМУ № 780 від 28.06.2024. За оновленими оцінками очікувані результати 2025 року характеризуються такими

параметрами: номінальний ВВП становитиме 8 967,4 млрд грн; реальне зростання ВВП прогнозується на рівні 2,7%; індекс споживчих цін у середньорічному вираженні – 112,2%, а у річному вимірі (грудень до грудня) – 109,5%; середньомісячна номінальна заробітна плата становитиме 25 886 грн із реальним зростанням 7,4%. Рівень безробіття за методологією МОП очікувано знизиться до 12,7% завдяки корекції оцінок попередніх років, здійсненій за даними соціально-економічних обстежень домогосподарств. Обсяги експорту та імпорту у 2025 році становитимуть відповідно 57,98 млрд дол. США (+3,3% до 2024 року) та 98,34 млрд дол. США (+6,9%).

Враховуючи критичну роль безпекового чинника, прогнозні макропоказники сформовано за двома сценаріями – залежно від термінів суттєвого покращення безпекової ситуації. Перший сценарій виходить із припущення стабілізації умов безпеки вже у 2026 році та корелює з параметрами Бюджетної декларації на 2026–2028 роки. У межах цього сценарію реальне зростання ВВП становитиме 4,5% у 2026 році, 5% у 2027 році та 5,7% у 2028 році; інфляція відповідно знизиться до 8,6%, 5,9% і 5,3%; реальна заробітна плата зросте на 6,5%, 8,9% та 6,8%. Другий сценарій передбачає відтерміноване покращення безпекових умов до 2027 року, що зумовлює більш помірну динаміку зростання: 2,4% у 2026 році, 4,7% у 2027 році та 4,5% у 2028 році, при вищих інфляційних показниках та відповідно нижчих темпах зростання реальної зарплати[76].

Прогнозні оцінки Уряду є узгодженими з базовими припущеннями Європейської комісії та Міжнародного валютного фонду, що вказує на спільне бачення ключових детермінант економічної динаміки України у середньостроковій перспективі. В обох сценаріях визначальну роль відіграють структурні реформи, що реалізуються у межах Ukraine Facility, а також співпраця з МВФ, поступова інтеграція у внутрішній ринок ЄС, промислова політика «Зроблено в Україні», інвестиційні стимули та розширення участі приватного сектору у процесах відбудови. Сукупність цих чинників формує передумови для

тривалого тренду економічного зростання, у межах якого відновлення поєднується з трансформацією економіки відповідно до європейських стандартів та вимог стійкого розвитку.

Для Одеського району наведені макроекономічні орієнтири мають особливо важливе значення, оскільки визначають рамкові умови функціонування міжнародного економічного співробітництва у середньостроковому періоді. Відновлення експорту та імпорту, прискорення економічної активності, стабілізація ринку праці, зростання реальних доходів населення, а також очікувана інтенсифікація інвестиційних потоків формують стратегічне підґрунтя для активізації зовнішньоекономічної діяльності регіону, розвитку транскордонних і логістичних функцій, модернізації портової інфраструктури та залучення міжнародних фінансових ресурсів у проєкти повоєнного відновлення. Таким чином, зазначений прогноз не лише визначає загальнонаціональну траєкторію економічного розвитку України, але й виступає ключовим орієнтиром для оцінювання потенціалу Одеського району у системі міжнародного економічного співробітництва в умовах відбудови та структурної трансформації економіки [77].

За офіційними статистичними даними, у січні–листопаді 2024 року експорт товарів регіону становив близько 1,6 млрд дол. США, тоді як імпорт — приблизно 2,5 млрд дол. США [78]. Незважаючи на певне скорочення обсягів експорту порівняно з довоєнним періодом, область демонструє стійку позитивну тенденцію відновлення торговельних потоків, що є результатом адаптації бізнесу до нових умов, диверсифікації ринків збуту та активізації альтернативних логістичних каналів.

Товарна структура експорту залишається переважно аграрною: близько 47 % припадає на продукцію рослинного походження. До цієї групи входять зернові культури (пшениця, ячмінь, кукурудза), а також насіння і плоди олійних культур, які формують основу експортного потенціалу регіону. Значну частку займають також жири та олії рослинного і тваринного походження, що відображає

розвинену олійножирову промисловість Одещини. Дещо меншою, але стабільною залишається частка продукції переробної промисловості, зокрема харчових виробів і товарів низького ступеня промислової обробки.

Аграрний профіль експорту формує конкурентну перевагу регіону, оскільки забезпечує значний притік валюти та стабільний попит на світових ринках. Крім того, наявність портової інфраструктури, логістичних хабів, елеваторів і терміналів робить Одещину ключовим вузлом для експорту продовольчих товарів як власного виробництва, так і транзитної продукції з інших областей. У поствоєнний період саме цей сектор може стати базовим драйвером швидкого відновлення — через здатність генерувати додану вартість, утримувати зайнятість у сільських громадах та стимулювати розвиток переробних галузей.

Поряд із цим залишається актуальним питання модернізації логістичної інфраструктури, диверсифікації експортної структури та розширення переробки, що дозволило б знизити залежність регіону від сировинних ринків та підвищити стійкість до глобальних цінових коливань. Таким чином, сучасний стан міжнародної торгівлі свідчить не лише про стійкість Одеської області до зовнішніх шоків, але й про значний потенціал для розширення зовнішньоекономічних зв'язків у повоєнний період.

Одеський регіон має значний потенціал для розширення міжнародного та транскордонного співробітництва, що зумовлено його унікальним геостратегічним розташуванням, транспортною інфраструктурою та історично сформованими економічними зв'язками з країнами Чорноморського басейну. Однією з ключових переваг є близькість до Румунії та Молдови, що створює передумови для розвитку форматів єврорегіонального партнерства, спільних економічних зон та багаторівневої міжрегіональної кооперації. Як підкреслюють дослідження з регіонального розвитку, саме такі транскордонні зв'язки здатні забезпечити швидке поширення інновацій, інтеграцію інфраструктурних мереж та формування нових каналів торгівлі [79].

Особливо перспективним напрямом є формування кластерів транскордонної взаємодії, що можуть об'єднувати підприємства суміжних країн у спільних виробничо-логістичних ланцюгах. Наприклад, створення агропромислових кластерів у прикордонних зонах дозволило б підвищити ефективність виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, а також розширити канали її експорту на європейські та близькосхідні ринки. Аналогічно, розвиток спільної транспортно-логістичної інфраструктури (зокрема у сфері автомобільних і залізничних переходів, мультимодальних терміналів, пунктів пропуску) може забезпечити інтеграцію транспортних мереж України, Молдови та Румунії, включно з підсиленням ролі портів Дунайського кластеру.

Значним є потенціал розвитку транскордонних туристичних кластерів, орієнтованих на культурну спадщину, рекреацію та екологічний туризм. Одеський регіон, маючи вихід до Чорного моря, унікальні природні заповідники, історичні маршрути та мультикультурну спадщину, може стати центральною ланкою у формуванні міжнародних туристичних коридорів, що стимулюватиме МСП, сферу послуг та готельно-ресторанний бізнес.

Важливою складовою міжнародної співпраці є залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Створення спеціальних спільних інституцій — так званих тристоронніх органів чи регіональних агенцій розвитку — здатне значно підвищити ефективність інвестиційних процесів. Такі структури можуть забезпечувати прозорість процедур, координацію інфраструктурних проєктів, формування сприятливого інвестклімату, супровід інвесторів та інтеграцію регіону у європейські програми розвитку (наприклад, Interreg, Danube Transnational Programme, Black Sea Basin Programme) [79].

Розвиток міжнародної кооперації створює можливість для активного трансферу технологій — особливо у сферах логістики, агропереробки, цифровізації митних процедур, екологічного контролю, відновлюваної енергетики. У довгостроковій перспективі це може стати каталізатором

структурної модернізації економіки Одеської області, сприяти підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності місцевих підприємств на європейському та світовому ринках.

Активізація транскордонного та міжнародного співробітництва забезпечує не лише збільшення обсягів експорту, але й сприяє формуванню нових виробничих зв'язків, розбудові інфраструктури, створенню робочих місць та забезпеченню соціально-економічної стабільності. З урахуванням повоєнних викликів та високої потреби у відновленні економіки, саме ці механізми можуть стати ключовими драйверами регіонального розвитку.

Попри значний потенціал міжнародного співробітництва, існує низка системних ризиків і обмежень, які можуть ускладнювати його реалізацію в Одеському регіоні у повоєнний період. Їхнє врахування є критично важливим для формування ефективної стратегії розвитку та мінімізації негативних наслідків.

Серйозним викликом залишається стан місцевого бізнес-середовища, що зазнало істотних втрат внаслідок повномасштабної війни. За результатами досліджень регіональної економіки, значна частина підприємств малого і середнього бізнесу (МСП) була змушена скоротити виробництво або повністю призупинити діяльність через порушення логістичних ланцюгів, зростання витрат на транспортування, ускладнення доступу до сировини та комплектуючих, а також втрату внутрішніх і зовнішніх ринків збуту. У такій ситуації залучення до міжнародних проєктів стає обмеженим, оскільки ослаблені підприємства не завжди можуть відповідати вимогам іноземних партнерів щодо обсягів поставок, технологічних стандартів чи фінансової стійкості.

Структурні дисбаланси економіки Одеської області становлять додатковий ризик. Надмірна орієнтація на аграрний експорт, який формує майже половину зовнішньоторговельного обороту регіону, створює залежність від світової кон'юнктури цін на зернові та олійні культури. Коливання цінових циклів, зміни попиту на глобальних ринках, а також конкуренція з боку інших

виробників (наприклад, країн Південної Америки чи Чорноморського басейну) можуть суттєво знижувати стабільність доходів та ускладнювати стратегічне планування. Недостатня диверсифікація експорту означає, що навіть незначні зовнішні шоки здатні спричинити серйозні економічні наслідки для регіону [80].

Потреба в узгодженні політик і стандартів на міжнародному рівні виступає важливою інституційною перепорою. Для успішної інтеграції до європейського та глобального економічного простору підприємства мають відповідати широкому спектру екологічних, санітарних, технічних та соціально-трудових стандартів. Це стосується не лише виробничих процесів, а й логістики, якості продукції, прозорості управління, простежуваності ланцюгів постачання. Впровадження таких вимог потребує значних фінансових ресурсів, модернізації виробництва, підвищення кваліфікації персоналу, що може бути складним для підприємств, які тільки відновлюють свою діяльність після війни.

Післявоєнна невизначеність та політичні ризики створюють додаткові бар'єри для міжнародної взаємодії. Інвестори можуть бути стриманими через ризик змін у регуляторному середовищі, коливання валютних курсів, можливість виникнення нових загроз безпеці чи нестабільності в регіоні. Такі фактори прямо впливають на темпи залучення прямих іноземних інвестицій, реалізацію довгострокових проєктів та формування нових партнерств. Крім того, глобальні зміни у зовнішньоекономічному середовищі — у тому числі перебудова світових логістичних маршрутів, регіоналізація торгівлі та модернізація процедур контролю — можуть зумовити додаткові труднощі для українських експортерів.

У сукупності ці фактори підкреслюють, що міжнародне економічне співробітництво може стати потужним інструментом повоєнного відновлення Одеського регіону лише за умови комплексного стратегічного підходу, який поєднує державну підтримку, інституційні реформи, розвиток інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності підприємств. Необхідна також системна

державна політика, спрямована на мінімізацію ризиків, диверсифікацію економіки, модернізацію та адаптацію регіону до вимог міжнародного ринку.

Для ефективної реалізації потенціалу міжнародного економічного співробітництва в Одеському районі в умовах повоєнного відновлення необхідним є формування комплексної та збалансованої політики, спрямованої на модернізацію економічної структури, зниження вразливостей та інтеграцію регіону у глобальні та європейські виробничі й логістичні ланцюги. Першочергового значення набуває розроблення та впровадження цілісної регіональної стратегії міжнародного співробітництва, яка б окреслювала пріоритети розвитку на основі аналізу конкурентних переваг території. Така стратегія має охоплювати залучення інвестицій, координацію транскордонних ініціатив, розвиток експортних та інноваційних кластерів (зокрема аграрного, логістичного, IT-кластера та кластерів сталого туризму), а також створення відповідного регуляторного та інституційного середовища.

Важливою складовою майбутнього зростання є модернізація агропромислового сектору, який залишається ключовою галуззю економіки Одещини та основою її експортного потенціалу. У повоєнних умовах модернізація повинна передбачати не лише відновлення зруйнованих та пошкоджених потужностей, але й системну зміну технологічної бази. Йдеться про впровадження сучасних логістичних та цифрових рішень, розвиток систем зберігання, доробки та переробки продукції, що дозволить суттєво підвищити рівень доданої вартості експорту регіону. У цьому контексті модернізація портової та транспортної інфраструктури виступає критично важливим фактором, адже саме через Одеський портовий кластер здійснюється значна частина зовнішньоторговельних операцій України. Актуальним є залучення іноземних партнерів до спільних інвестпроектів у модернізацію терміналів, розширення пропускної спроможності та розвиток альтернативних логістичних маршрутів, що зменшуватимуть залежність від уразливих чорноморських коридорів.

З огляду на зростаюче значення європейських стандартів у сфері торгівлі, інвестицій та сталого розвитку виникає потреба у створенні дієвих інституційних механізмів координації міжнародних проєктів. Доцільним є формування спеціалізованих регіональних структур — центрів залучення інвестицій, агенцій транскордонного співробітництва, платформ для комунікації з іноземними партнерами та міжнародними програмами (INTERREG, USAID, OECD, ЄБРР тощо). Ці інституції повинні забезпечувати технічний супровід проєктів, сприяти стандартизації продукції відповідно до вимог ЄС, а також формувати прозорий і прогнозований бізнес-клімат. Важливо, що саме вони можуть стати центрами акумуляції міжнародної допомоги, експертизи та інноваційних рішень, необхідних для структурної модернізації регіону.

Стратегічним завданням є також диверсифікація економічної структури Одеського району. Спираючись на традиційні конкурентні переваги аграрного сектору, регіон має поступово розвивати інші напрямки — логістичний сервіс, обробну промисловість, індустріальні парки, сфери креативної економіки та ІТ-послуг. Це дозволить зменшити залежність від аграрних ринків, що є вкрай важливим у контексті високої волатильності світових цін на продовольство та можливих обмежень експорту. Диверсифікація також підвищить інвестиційну стійкість регіону та розширить можливості залучення іноземних партнерів у різні сектори виробництва й сервісів. Крім того, саме багатогалузевість є основою для формування сталих виробничих ланцюгів і нарощення інноваційного потенціалу [81].

Не менш важливим напрямом має стати забезпечення соціальної стабільності, що є ключовою умовою ефективного відновлення та залучення інвестицій. Створення нових робочих місць, підтримка малого та середнього бізнесу, розвиток інфраструктури та відновлення соціальних об'єктів — усе це формує сприятливе середовище для повернення населення, підвищення якості життя та зменшення трудової міграції. Особливої уваги потребує підтримка

підприємницької активності МСП, які є найбільш постраждалою групою у воєнний період.

Запровадження грантових програм, пільгового кредитування, спрощення дозвільних процедур та програми інкубації інноваційних бізнес-проектів можуть виступити ключовими драйверами відновлення локальної економіки.

Цільовий План відновлення України –це унікальний шанс не тільки відшкодувати збитки, завдані війною, а й прискорити економічне зростання та підвищити якість життя.

Після здійснення дієвих економічних заходів у період воєнних дій Україна гостро потребує впровадження інноваційних підходів, спрямованих на відбудову та модернізацію національної економіки. Поєднання прагнення країни до свободи й високого рівня самоорганізації з безпрецедентною міжнародною підтримкою формує унікальне підґрунтя для того, щоб Україна посіла провідні позиції у глобальному просторі інновацій та сталого економічного розвитку. Стратегічна рамка відновлення держави є узгодженою з діяльністю Національної ради з відновлення та положеннями Луганської декларації.

Макрофінансова стабільність, а також ефективний фінансово-банківський сектор сприятимуть належному функціонуванню Держави, відновленню ділової активності, підвищенню довіри інвесторів та забезпеченню сталого економічного зростання. Загалом потреба у фінансуванні складає 750 млрд дол. США (табл. 1).

Таблиця 3.5

Потенційна структура фінансування (без оборони і безпеки) у 2022-2032 рр.

Підтримка партнерів	2022 р.	2023-2025 рр.	2026-2032 рр	Разом
Партнерські гранти	~60-65	100-150	~100-150	~250-300

Партнерські позики /акціонерний капітал	-	~100-150	~100-150	~200-300
Приватні інвестиції	-	>50	>200	>250
Разом				750

Джерело : [82].

Міжнародні партнери здатні відіграти ключову роль у забезпеченні повноцінного економічного відновлення України, застосовуючи широкий спектр інструментів підтримки. Зокрема, йдеться про:

- надання макрофінансової допомоги, необхідної для збереження макроекономічної стабільності;
- технічну підтримку, спрямовану на гармонізацію національного законодавства з правом ЄС;
- використання спеціалізованих фінансових механізмів ЄС та міжнародних фінансових організацій для здійснення галузевої трансформації відповідно до європейських стандартів;
- страхування воєнних ризиків з метою відновлення пошкоджених активів та стимулювання нових інвестицій;
- залучення інституційних інновацій Європейського Союзу, що забезпечують участь України в окремих елементах інституційної архітектури ЄС під час процесу вступу;
- реалізацію спільних партнерських проєктів, спрямованих на передачу знань та розвиток міжлюдських зв'язків, зокрема через волонтерські програми для молоді ЄС, шкільні та університетські обміни, програми професійного навчання для молодих українських спеціалістів та підприємців)[82].

Отже, реалізація зазначених стратегічних напрямів дозволить не лише прискорити повоєнну реконструкцію Одеського району, але й закласти основу

для його довгострокового розвитку у форматі інтегрованого європейського економічного простору. Комплексність дій — від модернізації інфраструктури до інституційного посилення та соціальної стабілізації — формує передумови для стійкого економічного зростання та успішної інтеграції регіону у міжнародні ринки.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було встановлено, що міжнародне економічне співробітництво в умовах війни стикається з комплексом системних бар'єрів, які істотно ускладнюють залучення інвестицій, реалізацію коопераційних проєктів та інтеграцію регіонів у глобальні й європейські економічні процеси. Серед основних перешкод виявлено високий рівень безпекових ризиків, руйнування інфраструктури, обмеженість логістичних маршрутів, низьку інституційну стійкість та недостатній розвиток механізмів страхування інвестицій. Сукупність цих факторів знижує конкурентоспроможність українських територій і стримує інтерес приватного сектору до співпраці з Україною.

Разом з тим аналіз засвідчив, що активізація міжнародного економічного співробітництва є можливою за умови системного застосування фінансових, інституційних та інфраструктурних механізмів підтримки. Визначальну роль відіграють міжнародні донори, які забезпечують фінансові гарантії, інструменти мінімізації ризиків, участь у проєктах відновлення критичної інфраструктури та інституційні реформи, спрямовані на підвищення прозорості, передбачуваності та ефективності управління. Особливої ваги набувають інструменти гарантування ПП, розвиток державно-приватного партнерства та участь у програмах ЄС, які створюють умови для зростання довіри міжнародних партнерів та формування довгострокових коопераційних зв'язків.

Перспективи розвитку міжнародного економічного співробітництва Одеського району визначаються його стратегічним географічним положенням, логістичним потенціалом та високим рівнем зацікавленості міжнародних

інституцій у відновленні регіону. Залучення інвестицій у модернізацію транспортної, енергетичної та комунальної інфраструктури, розвиток інноваційного підприємництва, розширення участі в транскордонних ініціативах ЄС та впровадження програм професійної мобільності створюють підґрунтя для стійкого повоєнного розвитку. Реалізація цих напрямів дає можливість сформувати інтегрований європейський простір розвитку, забезпечити нову якість економічної взаємодії та зміцнити конкурентоспроможність регіону.

Отже, у третьому розділі доведено, що міжнародне економічне співробітництво стає ключовим інструментом забезпечення економічної стійкості, прискорення повоєнної реконструкції та формування довгострокових умов для сталого зростання. Комплексність заходів — від інституційного посилення до модернізації інфраструктури — визначає стратегічний вектор розвитку України та її територій у післявоєнний період.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження на тему «Активізація міжнародного економічного співробітництва як чинник соціально-економічного розвитку в умовах воєнних викликів» дозволяє сформулювати низку глибоких та науково обґрунтованих висновків, які відображають радикальну трансформацію економічної архітектури України та визначальну роль зовнішніх партнерств у забезпеченні її функціональної стійкості. Міжнародне економічне співробітництво (МЕС) в умовах широкомасштабної агресії перестало бути інструментом винятково оптимізації економічних процесів, набувши статусу екзистенційного чинника забезпечення макрофінансової стабільності та соціально-економічного resilience (стійкості). Теоретичний аналіз підтвердив, що сучасне розуміння МЕС виходить за межі класичних теорій порівняльних переваг (А. Сміт, Д. Рікардо), натомість акцентуючись на антикризовому управлінні та інституційній підтримці. Цей зсув вимагає перегляду традиційних економічних моделей, де пріоритет переходить від максимізації комерційного прибутку до мінімізації системних ризиків та збереження функціональності економічної системи в умовах безпрецедентного зовнішнього тиску. Аналіз форм МЕС показав, що в умовах воєнних викликів фінансово-інвестиційне співробітництво набуває домінуючого значення, включаючи такі критичні інструменти, як концесійні кредити, грантова допомога та створення багатосторонніх донорських платформ. Ключову роль відіграють міжнародні організації: МФО, як-от Світовий банк, ЄБРР та ЄІБ, забезпечують масштабне фінансування для підтримки критичних державних видатків (Проект PEACE, URTF) та екстреного відновлення інфраструктури, тоді як організації системи ООН та ЄС зосереджені на технічній допомозі та посиленні управління на місцевому рівні.

Ключовим результатом емпіричного аналізу стало чітке виявлення радикального структурного зсуву у зовнішньоекономічній діяльності, що знайшов своє відображення у статистичних даних за 2021–2025 роки. Динаміка

зовнішньої торгівлі демонструє, що після різкого падіння обсягів експорту товарів і послуг у 2022 році (з \$68,2 млрд у 2021 р. до \$44,1 млрд), економіка продемонструвала адаптаційне відновлення, частково компенсувавши втрати і вийшовши на рівень \$55,3 млрд у 2024 році. Це зростання експорту корелює з поступовим відновленням валового регіонального продукту (ВРП), який зріс з 4194,0 млрд грн у 2022 році до 4720,0 млрд грн у 2024 році. Це відновлення стало можливим завдяки міжнародним зусиллям, які забезпечили функціонування критичних логістичних каналів. Ці дані, наочно представлені на Рисунку 2.1 та Рисунку 2.2 у роботі, підтверджують тісний взаємозв'язок між експортом та економічною стабілізацією. Цей процес супроводжувався кардинальною географічною переорієнтацією, де частка Європейського Союзу в українському експорті зросла до понад 60,0% (порівняно з 28,0% у 2021 році) завдяки застосуванню «Шляхів солідарності» та Автономних торговельних заходів (ATMs). На противагу цьому, частка Китаю в експорті скоротилася з 15,3% до близько 6,0% через тривалі логістичні проблеми та блокаду портів. Саме ці механізми, запроваджені в рамках МЕС, стали критичним інструментом підтримки валютних надходжень та забезпечення зайнятості в експортно орієнтованих секторах.

Аналіз даних, узагальнених у таблиці 2.1, підтвердив важливу тенденцію відновлення ключових макроекономічних показників після падіння 2022 року. Зокрема, поступове зростання експорту, валового регіонального продукту, рівня зайнятості та номінальної заробітної плати у 2023–2024 роках відображає адаптацію економіки до умов воєнного часу та посилення ролі міжнародного економічного співробітництва як компенсаторного механізму.

Одним із головних структурних зрушень стала географічна переорієнтація експорту. Як підтверджують дані таблиць 2.3 та 2.7, частка Європейського Союзу в українському експорті зросла з 28% у 2021 році до понад 60% у 2023 році, тоді як частка Китаю скоротилася удвічі. Візуалізація цієї тенденції на рисунку 2.4 демонструє зростання інтеграції України до європейського ринку,

що стало можливим завдяки автономним торговельним заходам ЄС і запровадженню альтернативних логістичних коридорів.

Аналіз фінансових потоків виявив повне заміщення прямих іноземних інвестицій, які скоротилися до мінімальних рівнів у ~\$4,2 млрд у 2023 році, офіційною фінансовою допомогою. Обсяг міжнародної допомоги зріс експоненційно, сягнувши у 2023 році понад \$42 млрд. Ця міжнародна підтримка, що включає програми МВФ (EFF), Світового банку (Проект PEACE, \$51,0 млрд) та ЄС (Ukraine Facility, €50 млрд), виступає стратегічним якорем бюджетної стійкості. Зокрема, програма Extended Fund Facility (EFF) МВФ обсягом близько \$15,5 млрд на 2023–2027 роки, жорстко прив'язує транші до виконання структурних маяків реформ, включаючи підвищення прозорості та антикорупційні заходи. Це створює інституційну довіру, необхідну для компенсації високих воєнних ризиків. Вагомим елементом дослідження став аналіз проєктної діяльності міжнародних фінансових інституцій. Дані таблиць 2.2 і 2.5 деталізують структуру фінансування ЄБРР, ЄІБ та інших організацій, що зосереджене переважно в енергетичній та транспортній інфраструктурі. Проєкти на кшталт екстреного відновлення українських електромереж, підтримки НЕК «Укренерго» та модернізації української залізниці виявилися вирішальними для забезпечення енергетичної й логістичної безпеки в умовах воєнної агресії. Графічна динаміка на рисунку 1 демонструє істотне зростання обсягів міжнародної допомоги з 2014 року, що досягла піку після початку повномасштабного вторгнення.

Таким чином, роль міжнародних фінансових організацій (МФО) трансформувалася від традиційного кредитування до системної деризикизації та координації фінансових потоків, що є основою для подальшого відновлення.

У дослідженні також було проведено PEST-аналіз для систематизації та оцінки макросередовища, яке формує умови та обмеження для активізації МЕС. Цей аналіз дозволив ідентифікувати та класифікувати як детермінуючі бар'єри, так і адаптаційні фактори. Політичні чинники, які забезпечили довгострокове

фінансування та політичну умовність співпраці, представлені наданням Україні статусу кандидата в члени ЄС та запровадженням Ukraine Facility. Цей механізм демонструє перехід до проактивного та прогнозованого формату МЕС, де фінансова підтримка ЄС є прямою функцією від швидкості та якості євроінтеграційних реформ (верховенство права, боротьба з корупцією, державне управління). Економічні чинники, з одного боку, представлені екзистенційним безпековим ризиком (War Risk) та фіскальним дефіцитом (прогноз на 2025 р. – 19,6% ВВП без грантів). Це найпотужніший бар'єр, що обнуляє економічну доцільність для більшості приватних ПП і зумовлює необхідність міжнародних гарантій. З іншого боку, адаптаційні економічні фактори, такі як створення «Шляхів солідарності» та диверсифікація логістики (Дунайський кластер, інтеграція до ENTSO-E), компенсували інфраструктурні втрати. Соціальні чинники, такі як суспільна мобілізація, стійкість та довіра до євроінтеграційного курсу, підвищили довіру донорів та сприяли розширенню гуманітарних та соціально орієнтованих програм. Технологічні чинники (цифровізація eCustoms, Prozorro, інтеграція до ENTSO-E) підвищили прозорість, керованість та стійкість критичних секторів та стали механізмом підвищення довіри міжнародних партнерів.

Аналіз бар'єрів у Розділі 3 деталізує, що фізична та інфраструктурна вразливість (руйнування портів, елеваторів, залізничних вузлів) та логістичні та страхові обмеження (зростання war-risk страхування, яке сягало 10-15% вартості вантажу) призвели до скорочення загального вантажообігу морських портів з 154 млн тонн у 2021 році до 59 млн тонн у 2022 році. Блокада морських маршрутів призвела до падіння частки морського експорту зерна з 96 % до 69 % і подорожчання альтернативних маршрутів. Водночас, фінансово-банківські та регуляторні ризики (обмежений доступ до міжнародних платежів, зниження кредитоспроможності) вимагають створення державних/міжнародних страхових пулів та державних гарантій для приватного сектору. Інституційно-соціальні бар'єри включають відтік кваліфікованих кадрів та слабкість місцевих

адміністративних процедур. Подолання цієї складної системи бар'єрів можливе лише через комплексний підхід, який поєднує оперативні (кризові) заходи, як-от «Чорноморська зернова ініціатива» (дозволила вивезти близько 25 млн тонн вантажів до 2023 р.) та «Український коридор», з довгостроковою стратегією модернізації. Візуалізація цих бар'єрів у графічній моделі у розділі 3 демонструє їхній кумулятивний вплив на економічну діяльність.

Практичний вплив МЕС на соціально-економічний розвиток Одеського району як критично важливого логістичного хабу, підтверджує, що регіон є епіцентром взаємодії військових викликів та міжнародної підтримки. Статистика зовнішньої торгівлі Одеської області за січень–серпень 2025 року фіксує значне негативне торговельне сальдо у розмірі –896,2 млн дол. США (на тлі падіння експорту товарів на –20,0% при зростанні імпорту на +4,4%). Це прямо вказує на посилення залежності регіону від міжнародних поставок та структурну вразливість. Проте, саме завдяки конкретним механізмам МЕС вдалося досягти гіпертрофованого розвитку Дунайських портів (Рені, Ізмаїл), чий вантажообіг зріс у 3-4 рази, та відновити роботу «Українського коридору» (з серпня 2023 р.), що дозволило транспортувати 64,4 млн тонн вантажів через морський маршрут до середини 2024 р. (з них 43,5 млн тонн зерна). Це забезпечило економічне виживання значної частини південного регіону та збереження його аграрного експортного потенціалу (близько 47% експорту — продукція рослинного походження). Міжнародна допомога мала визначальний позитивний ефект на локальному рівні: проєкти USAID ("HOVERLA"), ПРООН (UNDP) та GIZ надавали гранти на модернізацію ЦНАПів, цифровізацію управління та підвищення інституційної спроможності місцевих органів влади. Програми EU4Business надали консультаційну, мікрофінансову та грантову підтримку понад 150 малим підприємствам Одеського району, сприяючи збереженню зайнятості та диверсифікації. Фінансування від GIZ («ReACT4UA») та ЄІБ сприяло відновленню критичної інфраструктури (теплопостачання, енергозбереження, муніципальна інфраструктура), що підвищило

резистентність громад до енергетичних ризиків. Крім того, участь Одещини у програмах Interreg NEXT та Стратегії ЄС для Дунайського регіону (EUSDR) забезпечує фінансування спільних інфраструктурних та екологічних проєктів, які закладають основи для повоєнного відновлення.

На основі детального аналізу факторів, статистики та графіків, формуються стратегічні висновки щодо подальшої активізації МЕС. Ключовим завданням є перехід від моделі фінансової допомоги до моделі інвестицій та партнерства. Це вимагає створення повноцінної, міжнародно гарантованої системи страхування воєнних ризиків під егідою таких інституцій, як MIGA, ЄБРР, DFC. Тільки такий механізм дозволить подолати найпотужніший бар'єр — екзистенційний безпековий ризик — і стимулювати повернення приватного капіталу. Стратегічною необхідністю є прискорення інституційної гармонізації з ЄС, що включає повне узгодження процедур, зокрема Державно-приватного партнерства (ДПП), зі стандартами ЄБРР та ЄІБ. Це критично важливо для залучення капіталу у масштабні проєкти відновлення інфраструктури. Також необхідна повна інтеграція Prozorro з європейськими системами для забезпечення прозорості та довіри міжнародних донорів. Для Одеського району, чийі перспективи пов'язані з логістичним хабом, критично важливим є пріоритетна розбудова мультимодальних транспортних вузлів та повна інтеграція до європейської мережі TEN-T через поглиблення транскордонного співробітництва з Румунією та Молдовою. Це дозволить регіону повністю реалізувати свій потенціал як чорноморсько-європейського логістичного хабу, диверсифікуючи транспортні ризики. Нарешті, подальша цифровізація МЕС (eCustoms, eLicensing) має стати постійно діючим механізмом мінімізації транзакційних витрат, забезпечення прозорості та компенсації фізичної вразливості інфраструктури.

Загальний макроекономічний прогноз на 2026–2028 роки, схвалений Постановою КМУ № 946, свідчить про можливість переходу економіки від адаптаційної фази до структурного відновлення. Сценарні розрахунки

демонструють потенціал зростання ВВП на 4,5–5,7% у разі покращення безпекової ситуації, що узгоджується з прогнозами МВФ та Єврокомісії. Такі тенденції підкреслюють важливість структурних реформ, розвитку внутрішнього виробництва, інтеграції до європейського ринку та розбудови сприятливого середовища для інвестицій.

У підсумку, міжнародне економічне співробітництво в умовах воєнних викликів стало критичним чинником виживання, модернізації та стратегічного розвитку України. Воно забезпечило не лише компенсацію фінансових втрат та макрофінансову стабілізацію, але й виступило каталізатором для структурних реформ та інституційної інтеграції до ЄС. Успіх соціально-економічного розвитку та повоєнного відновлення повністю залежить від збереження цієї динаміки, переходу від моделі допомоги до моделі партнерства та інвестицій через ефективну деризикизацію та глибоку інтеграцію, що дозволить Україні та її регіонам, зокрема Одеському, зміцнити свою конкурентоспроможність та перейти до стійкого економічного зростання в постконфліктний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кругман П. Р. Міжнародна економіка: теорія і політика / П. Р. Кругман, М. Обстфельд, М. Дж. Меліц. – 11-те вид. – Київ : Основи, 2019. – 864 с.
2. Новицький В. Є. Міжнародні економічні відносини : підручник / В. Є. Новицький. – Київ : КНЕУ, 2018. – 456 с.
3. Філіпенко А. С. Світова економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / А. С. Філіпенко. – Київ : Знання, 2017. – 580 с.
4. World Trade Organization. *The Future of Global Cooperation: Trade, Investment, and Economic Resilience*. – Geneva : WTO Publications, 2023. – 210 p.
5. Хейфец Б. А. Міжнародне економічне співробітництво та його вплив на економічний розвиток: теоретичний аспект / Б. А. Хейфец // Економічна теорія. – 2018. – № 3. – С. 45–56.
6. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financialinstitutions#:~:text>
7. Білорус О. Г. Глобалізація і національна стратегія України : монографія / О. Г. Білорус. – Київ : Національна академія управління, 2016. – 320 с.
8. Eichengreen B. *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System* / B. Eichengreen. – Princeton : Princeton University Press, 2017. – 280 p.
9. Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року [Електронний ресурс] / UNDP. – Режим доступу: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/peretvorennya-nashoho-svitu-poryadok-dennyu-u-sferi-staloho-rozvytku-do-2030-roku>.
10. Шевчук І. В. [Електронний ресурс] / Львівський університет / ЛУТЕ. – Режим доступу: <https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/kafedry/MEV/Shevchuk/29-MEV-7Solow.pdf>.
11. Economy In Focus: Slovakia [Електронний ресурс] / Reinvantage. – Режим доступу: <https://reinvantage.org/economy-in-focus-slovakia/>.

12. Gunnar Myrdal. *Economic Theory and Underdeveloped Regions* (1957) — класична праця з теорії кумулятивного зростання та нерівномірного розвитку регіонів.
https://en.wikipedia.org/wiki/Circular_cumulative_causation?utm_source
13. François Perrou (Ф. Перру). *Économie du XXe siècle* (або інші праці з теорії «полюсів зростання») — теорія полюсів зростання, агломерацій та просторового нерівномірного розвитку.
https://bses.in.ua/journals/2019/48_1_2019/3.pdf?utm_source
14. Krugman P. *Increasing returns and economic geography: book information?*
URL:https://pr.princeton.edu/pictures/g-k/krugman/krugman-increasing_returns_1991.pdf
15. North D. C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press, 1990.
URL:https://www.researchgate.net/publication/228179880_Institutions_Institutional_Change_and_Economic_Performance
16. Gary Gereffi. *Global Value Chains and Development: Redefining the Contours of 21st Century Capitalism* (2018) — сучасна праця з теорії глобальних ланцюгів доданої вартості (Global Value Chains, GVC), що описує, як країни й регіони інтегруються у світові виробничі мережі.
https://en.wikipedia.org/wiki/Global_Value_Chains_and_Development?utm_source.
17. Leontief W. *Quantitative input–output relations in the economic systems of the United States* / Wassily W. Leontief. — 1936. —
URL:<https://www.scribd.com/document/651860447/Leontief-QuantitativeInputOutput-1936>
18. Програми та ініціативи Світового банку в Україні [Електронний ресурс] / The World Bank. — Режим доступу: <https://www.worldbank.org/uk/programs/urtf/overview>.
19. ERA-Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://era-ukraine.org.ua/>.
20. Програма розвитку ООН (ПРООН). Стратегічний документ: Підтримка місцевого економічного відновлення та стійкості громад в Україні. – 2023.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://welfare.green/docs/tips-guides/donori-ta-finansovi-organizacii/programa-rozvitku-oon-proon-v-ukraini/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=22641534373&utm_content=gid||aid||placement|&utm_term=&gad_source=1&gad_campaignid=22641535600&gbraid=0AAAAAqkMz0W2-LlIgWFtkXPqMiZ2djmQn9&gclid=CjwKCAiAxc_JBhA2EiwAFVs7XAt6gDOAsvb16SJ8kIVYUf5TybNSjn81LzQOXweNjOSH-eAMQWx4jRoCI-MQAvD_BwE

21. Міністерство економіки України. *План для Ukraine Facility: керівні принципи процесу відновлення, реконструкції та модернізації* [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу: <https://iaa.org.ua/articles/ukrainian-facility-abo-50-milyardiv-yevro-vid-yes-na-vidnovlennya-shho-maye-zrobyty-ukrayina/>.
22. Світовий банк. *Огляд економіки України: відновлення та фінансування* [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>.
23. Світовий банк. *Пакет екстреного фінансування для України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine/brief/world-bank-emergency-financing-package-for-ukraine>.
24. Зовнішня торгівля України товарами за 2024 рік: експрес-випуск [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-za-2024-rik-ekspres-vypusk>
25. Динаміка ВВП України [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/>
26. Середня зарплата та пенсійні виплати в Україні 2024 [Електронний ресурс] / «Індекс Мінфіну». – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/pfu/2024/>.

27. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>).
28. Інтерфакс-Україна. «Минекономіки» [Електронний ресурс] / Інтерфакс-Україна. – Режим доступу: <https://interfax.com.ua/news/economic/1060192.html>.
29. Світовий банк. *Пакет екстреного фінансування для України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine/brief/world-bank-emergency-financing-package-for-ukraine>.
30. Мигаль М., Дем'яненко Г. та ін. *Україна та її партнери: моніторинг виконання Україною індикаторів та структурних маяків Ukraine Facility від ЄС та програми МВФ* [Електронний ресурс] / Інститут аналітики та адвокації. – 2024. – 13 травня. – Режим доступу: <https://iaa.org.ua/articles/the-eus-ukraine-facility-and-the-imf-programme-monitoring-ukraines-implementation-of-indicators-and-structural-benchmarks/>
31. U.S. Foreign Assistance by Country: Ukraine. <https://foreignassistance.gov/cd/ukraine/2024/obligations/> .
32. Скільки та від кого Україна отримала допомоги у 2023-му / Finance.ua. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/dopomoga-ukraini-2023>
33. Міністерство фінансів України. Фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни // Міністерство фінансів України. — 02 вер. 2025. —
URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435
34. Доходи Державного бюджету України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/>
- 35 Trebesch Ch., Bompreszi P., Kharitonov I. Dataset Documentation for the Ukraine Support Tracker: Definitions, Sources, Methods. Kiel, Germany : Kiel Institute for the World Economy, 2024. 44 p.

36. The IMF's top 10 biggest debtors. Fdiintelligence. URL: <https://www.fdiintelligence.com/content/091c7d50-1b0c-5b7c-a28b-30017b57c589>.
37. Ministry of Finance of Ukraine (2025) Bilsha chastyna derzhavnoho borhu – ts e pilhove finansuvannia [Most of Ukraine's state debt is concessional financing]. Available at: https://mof.gov.ua/uk/news/the_largest_part_of_ukraines_state_debt_is_concessional_financing_from_international_partners-4451 (in Ukrainian).
38. Ministry of Finance of Ukraine (2025) Partnery z rozvytku, yaki nadaly biudzhethnu pidtrymku Ukraini u 2024 rotsi [Development partners that provided Ukraine with over \$41 billion in budget support in 2024]. Available at: https://www.mof.gov.ua/uk/news/development_partners_that_provided_ukraine_with_over_41_billion_in_budget_support_in_2024_and_the_allocation_of_these_funds-4974 (in Ukrainian)
39. Мигаль М., Дем'яненко Г. та ін. *Україна та її партнери: моніторинг виконання Україною індикаторів та структурних маяків Ukraine Facility від ЄС та програми МВФ* [Електронний ресурс] / Інститут аналітики та адвокації. – 2024. – 13 травня. – Режим доступу: <https://iaa.org.ua/articles/the-eus-ukraine-facility-and-the-imf-programme-monitoring-ukraines-implementation-of-indicators-and-structural-benchmarks/>.
40. International Monetary Fund. *IMF Executive Board Approves New Extended Fund Facility for Ukraine* [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу: <https://www.imf.org/en/news/articles/2023/03/31/pr23101-ukraine-imf-executive-board-approves-usd-billion-new-eff-part-of-overall-support-package>.
41. Міністерство фінансів України. *In 2024 Ukraine expects to attract three more tranches worth 45 billion under the EFF arrangement — leadership of the Ministry of Finance and the IMF held a meeting* [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України. – 2023. – Режим доступу: https://mof.gov.ua/uk/news/in_2024_ukraine_expects_to_attract_three_more_tranche

s_worth_45_billion_under_the_eff_arrangement_leadership_of_the_ministry_of_finance_and_the_imf_held_a_meeting-4618?utm_source .

42. Міністерство фінансів України. International Monetary Fund. *Ukraine — Seventh Review Under the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, Requests for Modification of a Performance Criterion, Rephasing of Access, and Financing Assurances Review — Press Release; Staff Report; and Statement by the Alternate Executive Director for Ukraine* [Електронний ресурс]. — Washington, D.C.: IMF, 2025. — 163 с. — Режим доступу: https://mof.gov.ua/storage/files/1ukrea2025001-print-pdf.pdf?utm_source .
43. Національний банк України. Рада МВФ схвалила восьмий перегляд програми розширеного фінансування та затвердила виділення траншу обсягом 0,5 млрд дол. США [Електронний ресурс] // Національний банк України. — 2025. — 1 липня. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/ua/news/all/rada-mvf-shvalila-vosmiy-pereglyad-programi-rozshirenogo-finansuvannya-ta-zatverdila-vidilennya-transhu-obsyagom-05-mlrd-dol-ssha?utm_source .
44. International Monetary Fund. *IMF Completes 8th Review of Extended Arrangement Under EFF for Ukraine* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.imf.org/en/news/articles/2025/06/30/pr-25227-ukraine-imf-completes-8th-rev-of-ext-arrang-under-eff> .
45. Соціально-економічне становище України у 2024 році : експрес-випуск [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2024/02/04.pdf> .
46. Зовнішня торгівля України товарами у 2021 році : стат. збірник [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/08/zb_zt_ukr_2021.pdf .
47. Міністерство фінансів України. Україна залучила 42,6 млрд дол. пільгового та грантового фінансування від міжнародних партнерів у 2023 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://mof.gov.ua/uk/news/ministry_of_finance_of_ukraine_attracted_usd_426_billions_worth_of_grant_and_preferential_financing_from_international_partners_in_2023 .

on of concessional and grant financing from international partners in 2023-4370.

48. Odessa region leads Ukraine in offering projects to international partners [Електронний ресурс] / European Business Association. – Режим доступу: <https://eba.com.ua/odessa-region-leads-ukraine-in-offering-projects-to-international-partners/> .
49. Ukrainian Facility: €50 billion from the EU for the reconstruction of Ukraine [Електронний ресурс] / Інститут аналітики та адвокації. – Режим доступу: <https://iaa.org.ua/articles/ukrainian-facility-abo-50-milyardiv-yevro-vid-yes-na-vidnovlennya-shho-maye-zrobyty-ukrayina/> .
50. Environmental Report RO–UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ro-ua.net/images/Environmental_Report_ROUA_ua.pdf.
51. Інтеграція України у європейську електромережу ENTSO-E [Електронний ресурс] / Міністерство енергетики України. – Режим доступу: <https://mev.gov.ua/reforma/intehratsiya-u-yevropeysku-elektromerezhu-entso-e>
52. Зовнішньоекономічна діяльність Одеської області : інфографіка [Електронний ресурс] / Головне управління статистики в Одеській області. – 2025. – Режим доступу: https://od.ukrstat.gov.ua/infografika/inf_zed/2025/inf_zed_08_2025.pdf.
53. Зовнішньоекономічна діяльність Одеської області : інфографіка [Електронний ресурс] / Головне управління статистики в Одеській області. – 2024. – Режим доступу: https://od.ukrstat.gov.ua/infografika/inf_zed/2025/inf_zed_11_2024.pdf.
54. The export of goods from the Odessa region has increased by 11% exceeding imports [Електронний ресурс] // *Odessa Journal*. – Режим доступу: <https://odessa-journal.com/public/the-export-of-goods-from-the-odessa-region-has-increased-by-11-exceeding-imports>
55. Kherson region's trade deficit exceeded \$13 million [Електронний ресурс] // *Intent Press*. – 2025. – Режим доступу: <https://intent.press/en/news/economy/2025/kherson-region-s-trade-deficit-exceeded-13-million/> .

56. United Nations Development Programme in Ukraine (UNDP Ukraine) : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ua.undp.org>.
57. EU4Business. Програми підтримки малого та середнього бізнесу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eu4business.org.ua>.
58. USAID Ukraine. Програма HOVERLA та інші проєкти підтримки місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.usaid.gov/ukraine>
59. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). *Програми підтримки аграрного сектору України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fao.org/ukraine>.
60. Interreg NEXT Black Sea Basin Programme 2021–2027 : офіційний портал програми транскордонної співпраці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://blacksea-cbc.net>.
61. Міжнародне співробітництво в галузі охорони довкілля [Електронний ресурс] / Департамент екології та природних ресурсів Одеської ОДА. – 2024. – Режим доступу: <https://ecology.od.gov.ua/2024/12/pro-mizhnarodne-spivrobitnyczstvo-v-galuzi-ohorony-dovkillya/>.
62. Ukrainian economy in 2023: tracker overview [Електронний ресурс] / Centre for Economic Strategy. – Режим доступу: <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-2023-tracker-overview/>
63. Порти України зменшили перевалку вантажів [Електронний ресурс] / Шварц Д. – 2022. – Режим доступу: https://www.unian.ua/economics/transport/porti-ukrajini-zmenshili-perevalku-vantazhiv-novini-ukrajina-11675086.html?utm_source
64. In 2022 the ports of Ukraine handled more than 59 million tons of cargo [Електронний ресурс] / Ukrainian and World Shipping News – USM. – 2023. – Режим доступу: https://en.usm.media/in-2022-the-ports-of-ukraine-handled-more-than-59-million-tons-of-cargo/?utm_source
65. Ukrainian ports handle 62 million tons of cargo in 2023 [Електронний ресурс] / The Center for Transport Strategies (CFTS). – 2024. – Режим доступу:

https://en.cfts.org.ua/news/ukrainian_ports_handle_62_million_tons_of_cargo_in_2023?utm_source

66. Вантажообіг портів України у 2024 році досяг рекордного показника 97,2 млн тонн [Електронний ресурс] / ДП «Адміністрація морських портів України» (АМПУ). – 2025. – Режим доступу: https://www.uspa.gov.ua/news/vantazhoobig-portiv-ukrayiny-u-2024-roczy-dosyag-rekordnogo-pokaznyka-972-mln-tonn?utm_source
67. Україна у жовтні збільшила експорт агропродукції майже на 34 % [Електронний ресурс] // *Укрінформ*. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3922906-ukraina-u-zovtni-zbilsila-eksport-agroprodukcii-majze-na-34-ukab.html>
68. Зернова ініціатива [Електронний ресурс] / Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. – Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/timeline/Zernova-iniciativa.html>
69. Yanovska V., Król M., Pittman R. The logistics of grain exports from wartime Ukraine: What are the highest priority areas to address? [Електронний ресурс] // *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives*. 2025. Vol. 30, article 101363. – Режим доступу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590198225000429>
70. Ukraine Facility 2024–2027 : summary [Електронний ресурс] // *EUR-Lex*. – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/ukraine-facility-2024-2027.html>
71. ЄС – Україна: «Шляхи солідарності». Результати опитування бізнесу щодо нових можливостей для експорту та співпраці [Електронний ресурс] // *Дія.Бізнес*. – Режим доступу: <https://business.diia.gov.ua/news/eu-ukraine-solidarity-lanes-rezultaty-opytuvannia-biznesu-shchodo-novykh-mozhlyvostei-dlia-eksportu-ta-spivpratsi>

72. Аналітична довідка щодо економічного стану України в умовах війни [Електронний ресурс] / Верховна Рада України, Дослідницька служба. – Режим доступу: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33456.pdf>
73. eCustoms : міжнародна логістична та митна платформа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ecustoms.com/>
74. Public procurement reform in Ukraine [Електронний ресурс] // *European External Action Service (EEAS)*. – Режим доступу: <https://www.eeas.europa.eu/ukraine/public-procurement-reform-ukraine>
75. The IMF's top 10 biggest debtors. Fdiintelligence. URL: <https://www.fdiintelligence.com/content/091c7d50-1b0c-5b7c-a28b-30017b57c589>
76. Stratehichnyj bryfinh “Ekonomichne vid-novlennia”, Luhano (Shvejtsariia), lypen' 2022 r., available at: <https://cutt.ly/WwfaGapD>.
77. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2026–2028 роки [Електронний ресурс] // Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. – 2025. – Режим доступу: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=04033e6d-ae91-47c0-b5c2-438c23bb7220&title=PrognozEkonomichnogoISotsialnogoRozvitkuUkrainiNa2026-2028-Roki>
78. Зовнішня торгівля України товарами за січень–листопад 2024 року (експрес-випуск) [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-za-sichen-lystopad-2024-roku-ekspres-vypusk>
79. Scientific article on economic development and cross-border cooperation [Електронний ресурс] // *Across International Journal of Research*. – Режим доступу: <https://www.gup.ugal.ro/ugaljournals/index.php/across/article/view/7400>.

- 80 .EU support to Ukraine : performance review [Електронний ресурс] // *European Court of Auditors.* – Режим доступу: https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/RV-2025-04/RV-2025-04_EN.pdf
- 81.Almost all Ukrainian businesses have suffered due to war, agriculture among the most affected [Електронний ресурс] // *International Rescue Committee.* – Режим доступу: <https://www.rescue.org/uk/press-release/almost-all-ukrainian-businesses-have-suffered-due-war-agriculture-among-most-affected>
82. Стратегічний брифінг “Економічне віднов-лення”, Лугано (Швейцарія), липень 2022 р. URL: <https://cutt.ly/WwfaGapD>.